

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2017

Bc. Karolína Jakšová

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
Fakulta mezinárodních vztahů

Hlavní specializace: Mezinárodní obchod

Imigrace jako faktor ohrožení bilaterálních vztahů mezi EU a Švýcarskem

Diplomová práce

Vypracovala: Bc. Karolína Jakšová

Vedoucí diplomové práce: doc. Ing. Martina Jiránková, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Imigrace jako faktor ohrožení bilaterálních vztahů mezi EU a Švýcarskem“ vypracovala samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Praze dne

.....

Podpis

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce doc. Ing. Martině Jiráňkové, Ph.D. za její cenné rady, připomínky a podněty při vypracování mé diplomové práce.

Obsah

Seznam obrázků, tabulek a grafů	iii
Seznam zkratk	iv
Úvod.....	1
1 Formy ekonomické spolupráce a hospodářské politiky v souvislosti s EU	4
1.1 Liberalismus vs. Protekcionismus	5
1.2 Stupně ekonomické spolupráce	8
1.3 Vývoj evropské integrace	10
1.3.1 Právní aspekty	12
1.3.2 Volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a osob.....	13
1.4 Formy migrace a její dopady na ekonomiku	15
1.4.1 Migrace a vytváření politik	16
1.4.2 Vývoj migrace v Evropě	17
1.4.1 Teoretické modely migrace.....	21
1.4.2 Základní efekty migrace.....	23
1.4.3 Další ekonomické dopady migrace	24
2 Specifika švýcarské ekonomiky a vývoj bilaterálních vztahů s EU	26
2.1 Instituty přímé demokracie	27
2.2 Postavení a spolupráce Švýcarska v Evropě.....	33
2.2.1 ESVO vs. ES	33
2.2.2 Evropský hospodářský prostor	35
2.2.3 I. série bilaterálních smluv	37
2.2.4 II. série bilaterálních smluv.....	41
2.2.5 Bankovní tajemství	44
3 Zlom bilaterálních vztahů; imigrace jako hrozba pro švýcarskou ekonomiku?	46
3.1 Občanská iniciativa proti imigraci z roku 2014.....	46
3.1.1 Právní aspekt.....	50
3.2 Imigrace ve Švýcarsku a její dopady na ekonomiku	52
3.2.1 Vývoj imigrační politiky	52
3.2.2 Teoretické modely migrace na příkladu Švýcarska	57

3.2.3	Dopady imigrace	62
3.3	Forma budoucí spolupráce EU a Švýcarska	70
3.3.1	Obchodní partnerství.....	70
3.3.2	III. série bilaterálních smluv?.....	72
3.3.3	Budoucí vývoj s ohledem na současný postoj obou stran.....	74
Závěr		77
Seznam literatury		vi

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Seznam obrázků

Obrázek 1 - ESVO vs. EHS v roce 1961.....	34
Obrázek 2 - Dvou-pilířová struktura EHP.....	36
Obrázek 3 - Kampaň pravicové politické strany SVP.....	47
Obrázek 4 - Výsledky hlasování iniciativy „Proti masové imigraci“	49

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Podíl veřejných výdajů na HDP, v %.....	31
Tabulka 2 – Cizinci ve Švýcarsku dle světadílů v období mezi 1. a 2. světovou válkou	53
Tabulka 3 – Cizinci ve Švýcarsku dle světadílů v období 1950-1980	54
Tabulka 4 – CPI, vývoj od r. 2000, v %.....	59
Tabulka 5 – Příliv imigrantů a průměrná roční mzda ve Švýcarsku	64
Tabulka 6 – Příliv imigrantů a HDP ve Švýcarsku, v běžných cenách mil. USD	64
Tabulka 7 – Úroveň vzdělání stálého obyvatelstva (nad 15 let), r. 2014, v %.....	66
Tabulka 8 – Věková struktura stálého obyvatelstva, r. 2014, v %.....	66

Seznam grafů

Graf 1 - Efekt zavedení cla v otevřené ekonomice	6
Graf 2 - Tranzitivní teorie migrace.....	22
Graf 3 - Migrace pracovní síly mezi dvěma ekonomikami.....	23
Graf 4 - Zastoupení jednotlivých institutů přímé demokracie	28
Graf 5 - Využití institutů přímé demokracie v čase	29
Graf 6 - Alokace offshore majetku v roce 2010, v bilionech USD	45
Graf 7 - Imigranti ve Švýcarsku podle národnosti, r. 2015	56
Graf 8 - HDP na obyvatele, v běžných cenách USD, vývoj od r. 2000	58
Graf 9 - Průměrné roční mzdy, v běžných cenách USD, vývoj od r. 2000.....	58
Graf 10 - Giniho koeficient, vývoj od r. 2001	60
Graf 11 - Produktivita práce - HDP/hodinu, v běžných cenách USD, vývoj od r. 2000	61
Graf 12 - Vývoj počtu cizinců ve Švýcarsku	63
Graf 13 – Úroveň vzdělání imigrantů, v %	65
Graf 14 - Srovnání vývoje přílivu imigrantů a míry nezaměstnanosti	68

Seznam zkratek

CACM	<i>Central American Common Market</i> Středoamerický společný trh
CEFTA	<i>Central European Free Trade Agreement</i> Středoevropská dohoda o volném obchodu
CER	<i>Closer Economic Relations Trade Agreement</i> Dohoda o bližších ekonomických vztazích Austrálie a Nového Zélandu
CPI	<i>Consumer Price Index</i> Index spotřebitelských cen
DEA	<i>Directorate for European Affairs</i> Ministerstvo pro Evropské záležitosti
EHP	Evropský hospodářský prostor
EHS	Evropské hospodářské společenství
EMU	Evropská měnová unie
ERASMUS	<i>European Region Action Scheme for the Mobility of University Students</i> Evropský regionální akční program pro mobilitu vysokoškolských studentů
ES	Evropské společenství
ESUO	Evropské společenství uhlí a oceli
ESVO	Evropské sdružení volného obchodu
EU	Evropská unie
EURATOM	Evropské společenství pro atomovou energii
G20	<i>Group of 20</i> Skupina 20 největších ekonomik světa
GATS	<i>General Agreement on Trade in Services</i> Všeobecná dohoda o obchodu službami
GATT	<i>General Agreement on Tariffs and Trade</i> Všeobecná dohoda o clech a obchodu
HDP	Hrubý domácí produkt
CHF	<i>Schweizer Franken</i> Švýcarský frank

JEA	Jednotný evropský akt
MSP	Malé a střední podniky
NAFTA	<i>North American Free Trade Agreement</i> Severoamerická dohoda o volném obchodu
OECD	<i>Organisation for Economic Cooperation and Development</i> Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OEEC	<i>Organization of European Economic Cooperation</i> Organizace pro Evropskou hospodářskou spolupráci
PPI	<i>Production Price Index</i> Index cen výrobců
PZI	Přímé zahraniční investice
SGI	<i>Société générale d'immigration</i> Všeobecná společnost pro přistěhovalectví
SVP	<i>Schweizerische Volkspartei</i> Švýcarská lidová strana
TEU	<i>Treaty on the European Union</i> Smlouva o Evropské unii
TFEU	<i>Treaty on the Functioning of the European Union</i> Smlouva o fungování Evropské unie
TRIPS	<i>Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights</i> Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví
UN/OSN	<i>United Nations</i> Organizace spojených národů
UNCTAD	<i>United Nations Conference on Trade and Development</i> Konference Organizace spojených národů pro obchod a rozvoj
USA	<i>United States of America</i> Spojené státy americké
USD	<i>United States dollar</i> Americký dolar
WTO	<i>World Trade Organization</i> Světová obchodní organizace

Úvod

V současné době je pojem migrace skloňován stále častěji v souvislosti s uprchlickou krizí. To ovšem neznamená, že je migrace spojena pouze s ilegálními uprchlíky. Migrace s sebou přináší i legální pohyb pracovní síly napříč zeměmi i kontinenty a působí (pozitivně i negativně) na ekonomiky zúčastněných stran. Vedle migrace, jakožto pohybu osob, se v současné světové ekonomice objevují podněty urychlující i pohyb zboží, služeb a kapitálu. Intenzita pohybu zboží, služeb a kapitálu závisí na míře spolupráce mezi státy, konkrétně na jejich ochotě uvolňovat překážky obchodu a vytvářet různé formy dohod o volném obchodu.

Švýcarsko a EU jsou propojeny řadou dohod usnadňující vzájemnou spolupráci v různých rovinách a oblastech. Navazování spolupráce mezi Švýcarskem a EU ovšem nebylo a není zcela jednoduché. Obě strany mají svá specifika a přirozeně prosazují své zájmy s ohledem na svou ekonomickou a politicko-právní stabilitu. Z rozličných národních, resp. unijních zájmů pak mohou vznikat překážky, které ohrožují vztahy mezi EU a Švýcarskem.

Téma spolupráce EU a Švýcarska, diskutabilní migrace či možné účasti Švýcarska v EU budí pozornost médií, ekonomů, politiků a dalších. Po studijním pobytu stráveném na švýcarské univerzitě St. Gallen jsem zjistila, že se jedná o velmi ožehavé téma i mezi zahraničními studenty, profesory a veřejností vůbec. Proto si myslím, že téma „Imigrace jako faktor ohrožení bilaterálních vztahů mezi EU a Švýcarskem“ je hodno zpracování. Práce je určena všem, které zajímá oblast mezinárodních vztahů, konkrétně vztahů mezi EU a Švýcarskem spojených s problematikou migrace a institutem přímé demokracie.

Cílem diplomové práce je vyhodnocení ekonomických dopadů imigrace na švýcarskou ekonomiku a zhodnocení oprávněnosti rozhodnutí pro zabránění imigrace skrze občanskou iniciativu z roku 2014. V práci se snažím zodpovědět výzkumnou otázku, zda existuje slučitelnost švýcarských demokratických principů spolu se směrem a intenzitou ekonomických vztahů s EU. Pro splnění cíle práce a zodpovězení výzkumné otázky je použita analýza dat týkající se EU a Švýcarska spolu s dedukcí, které se vzájemně doplňují.

Diplomová práce je členěna do tří níže uvedených kapitol. První kapitola „Formy ekonomické spolupráce a hospodářské politiky v souvislosti s EU“ má za cíl vymezit teoretický rámec migrace jako faktoru, který ovlivňuje ekonomickou situaci zúčastněných zemí. Ekonomické

dopady migrace jsou poté ověřovány ve třetí kapitole na švýcarské ekonomice. Přestože je migrace zkoumána z primárního hlediska, je toto téma uvedeno až na závěr první kapitoly kvůli logické posloupnosti od obecnějších okruhů ke konkrétnějším. Současně je cílem první kapitoly seznámení s problematikou hospodářské politiky a integrace obecně, a poté v aplikaci na EU. Porozumění vývoji evropské integrace a formování vnitřního trhu je stěžejní pro chápání reakce EU na výsledky švýcarských referend. V rámci této kapitoly jsou rozebrány dva základní směry obchodní politiky, liberalismus a protekcionismus. Jsou zde jmenovány i příklady obou přístupů, ale pouze okrajově z důvodu hlavního zaměření práce. Dále jsou v této kapitole zmíněny stupně integrace s ohledem na hloubku i rozsah spolupráce v rámci uskupení. Vzhledem k tématu práce zaměřující se na bilaterální vztahy ovšem nejsou rozepsány detailně. Ačkoliv je práce pojata především z ekonomického hlediska, nelze se vyvarovat určitému politicko-právnímu aspektu, který je proto v této kapitole rovněž nastíněn. Jedná se o legislativní povinnosti členských států EU a také čtyři svobody v rámci vnitřního trhu EU.

Druhá kapitola „Specifika švýcarské ekonomiky a vývoj bilaterálních vztahů s EU“ je rovněž převážně teoretického rázu. Navazuje na první kapitolu a zároveň uvádí procesy a informace, které jsou aplikovatelné v závěrečné třetí kapitole. Cílem druhé kapitoly je vymezení bilaterálních vztahů mezi EU a Švýcarskem a pochopení podstaty spolupráce na preferenční, nebo-li bilaterální bázi. V rámci kapitoly bude popsáno postavení a spolupráce Švýcarska v Evropě včetně referend, kdy švýcarští občané odmítli vstup do EHP. Zároveň jsou popsány i motivy pro vznik EHP a jeho základní cíle. Dále jsou v práci zmíněny instituty přímé demokracie, které jsou typické pro švýcarskou formu demokracie a jsou de facto ohniskem narušující bilaterální vztahy mezi EU a Švýcarskem, které jsou budovány desítky let. V roce 1999 byla uzavřena první série bilaterálních smluv, která je specifická pro tzv. gilotinovou doložku. Druhá série smluv byla poté uzavřena v roce 2004. Témata obou sérií smluv jsou v této kapitole taktéž rozebrána. Závěrem kapitoly je zmíněno i bankovní tajemství, které se řadí k hlavním specifikům švýcarské ekonomiky, a proto není v práci opomenuto.

Třetí závěrečná praktická kapitola „Zlom bilaterálních vztahů; imigrace jako hrozba pro švýcarskou ekonomiku?“ má za cíl demonstrovat přínosy a ztráty pro švýcarskou ekonomiku plynoucí z imigrace. Rok 2014 je klíčovým rokem pro budoucí spolupráci mezi EU a Švýcarskem. V únoru 2014 byla přijata iniciativa o zastavení masové imigrace, jejíž průběh je popsán na základě vymezení teoretického rámce v druhé kapitole. Před samotnou

analýzou dopadů imigrace na ekonomiku Švýcarska jsou v této kapitole rozebrány teoretické případy migrace na konkrétním příkladu Švýcarska včetně vývoje imigrační politiky. Jsou zachycena data od r. 2000, kdy vstoupila v platnost dohoda o volném pohybu osob v rámci I. série bilaterálních smluv, po současnost. Pro porovnání dopadů imigrace na švýcarskou ekonomiku jsou v práci uvedeny i výsledky průzkumu Christopa Bastena a Michaela Siegenthalera z roku 2013. Závěrem kapitoly je popsán přístup a postoj EU a Švýcarska k současné patové situaci, kdy přijetím iniciativy proti imigraci byla porušena dohoda o volném pohybu osob. Zároveň je analyzována obchodní závislost EU a Švýcarska skrze obchodní statistiky.

V práci je použito značné množství zkratk, jež jsou vysvětleny na str. iv a v, důležité je ovšem upozornit na zkratky spojené s evropskou integrací. V současnosti se používá pouze termín Evropská unie EU. V rámci vývoje evropské integrace ovšem nejdříve vzniklo Evropské hospodářské společenství EHS, které bylo později sloučeno se dvěma smlouvami a vzniklo tak Evropské společenství ES. Pokud je v práci zmíněna zkratka EHS, ES, či EU, jedná se vždy o evropskou integraci spojenou pouze s jinými časovými obdobími.

Co se použitých zdrojů týče, využívám jak knižní literaturu, tak elektronických zdrojů. Knižní literatura je použita zejména v první teoretické kapitole. Elektronické zdroje, jakož i odborné články dostupné z databází JSTOR či ProQuest, využívám jednak pro stanovení teoretických přístupů a dále pro získání aktuálních informací týkající se dané problematiky. Pro praktické části práce jsou aplikovány statistiky mezinárodních institucí, jako je UNCTAD nebo OECD. Pro analýzu švýcarských ukazatelů jsou data čerpána především ze Švýcarského Federálního statistického úřadu a Ministerstva pro evropské záležitosti DEA.

1 Formy ekonomické spolupráce a hospodářské politiky v souvislosti s EU

V dnešním globalizovaném světě je jistá míra kooperace mezi státy brána téměř za samozřejmou součást obchodní politiky a většina států se o kooperaci zasazuje. Počátky globalizace se datují k začátku 80. let, které jsou spojeny s globalizací především v oblasti informačních a komunikačních služeb a finančních trhů. Tempo globalizace na trhu se zbožím se začalo stupňovat během 90. let a v současnosti nabývá na stále větším významu. Díky globalizaci se propojují ekonomiky celého světa a přináší tím pozitivní, ale i negativní dopady na ekonomickou situaci států.¹ Právě negativní dopady globalizace jsou akcentovány autarkními ekonomikami,² které nepovažují obchodování s ostatními zeměmi za prospěšné vůči domácí ekonomice a vzájemné kooperaci a obchodu se vyhýbají.³

Existuje celá řada ekonomických teorií, které zkoumají dopady aplikace obchodních politik. U hospodářské politiky jsou rozlišovány dvě základní formy, a to liberalismus a protekcionismus. Liberalismus představuje volný obchod s minimalizací překážek, kdežto protekcionismus chrání domácí ekonomiky před zahraniční konkurencí a překážky v obchodu vytváří.⁴ Jedna z teorií, která prosazuje volný obchod, je Ricardovská teorie mezinárodního obchodu. Dle této teorie prosperují díky obchodu všichni účastníci bez ohledu na jejich stupně rozvoje. Neznamená to ovšem, že by všechny státy a vrstvy společnosti profitovaly stejně.⁵ Naopak k protekcionistačtím teoriím se řadí například Bhagwatiho teorie zbídačujícího růstu, dle které rozvojové země nemohou z obchodu profitovat kvůli závislosti na vývozu komodit, které mají vysokou volatilitu na světových trzích.⁶

¹ KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2006. xviii, 319 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 80-7179-455-4. s. 26-28.

² Autarkie je extrémním případem protekcionismu, kdy ekonomika zcela uzavírá svůj trh skrze znemožnění jak dovozu, tak i vývozu.

³ ŠTĚRBOVÁ, Ludmila a kol. *Mezinárodní obchod ve světové krizi 21. století*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. 364 s. Expert. ISBN 978-80-247-4694-4. s. 105-106.

⁴ Tamtéž, s. 105.

⁵ KRUGMAN, Paul R. a OBSTFELD, Maurice. *International economics: theory and policy*. 7th ed. Boston: Pearson, 2006. xxvii, 680 s. The Addison-Wesley series in economics. ISBN 0-321-31154-X. s. 35.

⁶ NEUMANN, Pavel, ŽAMBERSKÝ, Pavel a JIRÁNKOVÁ, Martina. *Mezinárodní ekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 159 s. Expert. ISBN 978-80-247-3276-3. s. 29.

1.1 Liberalismus vs. Protekcionismus

Obě teorie, jak liberalismus, tak protekcionismus mají své příznivce a odpůrce. Naprosto čistá forma obou přístupů existuje pouze výjimečně a v současné době země spíše kombinují určité prvky obou teorií.⁷

Dle teorie **liberalismu** jsou eliminovány všechny překážky, které brání obchodu. Odstraňování těchto překážek de facto zvětšuje trhy, a to i díky volnému pohybu zboží, služeb, práce a kapitálu. Zastánci liberalismu vidí jeho velikou výhodu v úsporách z rozsahu, kdy jsou výrobci schopni snížit celkové náklady v důsledku nižších jednotkových nákladů. Jako následek propojování trhů čelí národní firmy větší konkurenci ze zahraničí, zároveň ovšem mohou na tyto trhy jednodušeji proniknout. Konkurence tlačí na pokles cen zboží, což vede k menšímu počtu firem, jejichž velikost narůstá a firmy poté mohou realizovat výše zmíněné úspory z rozsahu. Zároveň díky vyšší produktivitě práce jsou firmy schopné pokrýt fixní náklady i přes nižší prodeje.⁸ Z liberalizace trhů netěží jen výrobci, ale také spotřebitelé. Očekává se, že otevírání trhů zvyšuje konkurenci mezi výrobci, kteří přicházejí na trh s výhodnějšími cenami pro spotřebitele. Vedle toho se také zlepšuje kvalita výrobků a služeb, stejně jako jejich nabízená škála. Liberalismus také vede k inovacím a měl by přispívat k vytváření více pracovních míst a zaměstnanosti. Díky liberalizaci obchodu se stát může více specializovat na výrobu těch produktů, ve kterých má komparativní výhodu.⁹ Zapojení se do obchodu při současné specializaci na výrobu těch produktů, jejichž výroba je efektivnější, tak přináší zúčastněným stranám vyšší příjmy.¹⁰ Na druhou stranu je slyšáno tvrzení, že liberalismus v praxi nefunguje. Odpůrci tvrdí, že trhy nemohou být zcela transparentní a spotřebitelé tak nedokážou porovnat ceny. Navíc pracovní mobilita neexistuje perfektně. Dalším argumentem odpůrců liberalismu je fakt, že z liberalismu těží jen některé vrstvy, konkrétně velké korporace. Na druhou stranu trpí většina ostatních, jako jsou MSP, spotřebitelé, pracovníci či drobní zemědělci.¹¹

Opakem liberalismu je již výše zmíněný **protekcionismus**, který jako směr není zastáncem volných trhů a zón volného obchodu. Částečný protekcionismus je stále v ekonomikách vidět,

⁷ ŠTĚRBOVÁ, Ludmila a kol. *Mezinárodní obchod ve světové krizi 21. století*, s. 104.

⁸ BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. 580 s. ISBN 978-80-247-4568-8. s. 203.

⁹ ŠTĚRBOVÁ, Ludmila a kol. *Mezinárodní obchod ve světové krizi 21. století*, s. 105.

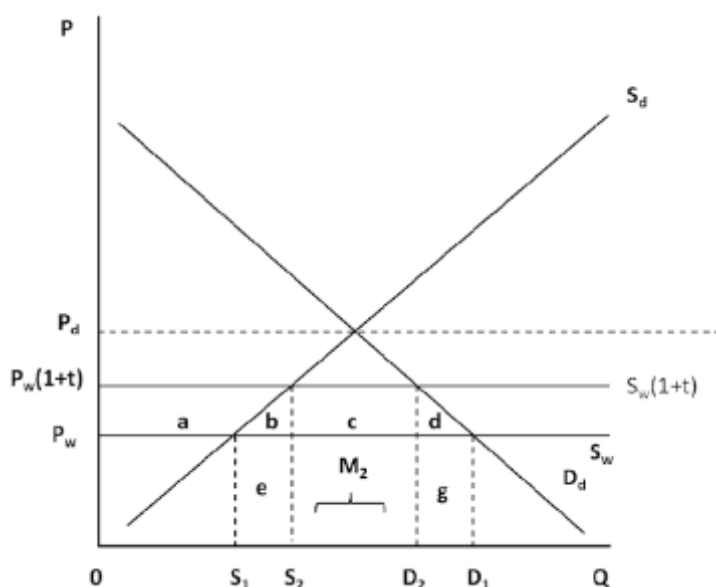
¹⁰ KALÍNSKÁ, Emilie a kol. *Mezinárodní obchod v 21. století*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 228 s. Expert. ISBN 978-80-247-3396-8. s. 50.

¹¹ SEMMELMANN, Constanze. *Forms of political and economic cooperation between states* [prezentace]. University of St. Gallen, 2015. s. 24.

a to i z důvodu rozšíření hospodářské krize v roce 2008 na všechny ekonomiky světa v menší či větší míře. Příznivci protekcionismu vidí rychlý přenos hospodářské krize právě v propojení trhů skrze liberalizaci. Dále podporují protekcionismus hned z několika důvodů. Stát by měl chránit dětská odvětví před zahraniční konkurencí.¹² Vedle toho se příznivci protekcionismu zasazují o ochranu celého domácího trhu jako takového, včetně trhu pracovního. V neposlední řadě se snaží o zachování kapitálu ve své vlastní zemi.¹³ Problémem protekcionismu je fakt, že ochranné prostředky jsou aplikovány na základě rozhodnutí státu, nikoli trhu. Ochranná opatření tak mohou mít pozitivní dopad na ekonomiku většinou pouze z krátkodobého hlediska, v tom dlouhodobém převažují negativní efekty.¹⁴

Jsou rozlišovány dvě základní překážky obchodu, **tarifní** a **netarifní**. K hlavním **tarifním** překážkám obchodu patří celní sazby.¹⁵ Ty jsou aplikovány při přechodu zboží přes hranice státu. Kvůli clům se tak zvyšuje celková cena zahraničních výrobků, které jsou uváděny na domácí trh. Zavedení cla v ekonomice ilustruje graf 1.

Graf 1 - Efekt zavedení cla v otevřené ekonomice

Pramen: KALÍNSKÁ, Emilie a kol. *Mezinárodní obchod v 21. století*, s. 58.

Uvažujeme, že daná ekonomika přijímá světovou cenu P_w , jelikož není dostatečně velkou ekonomikou na to, aby ji mohla ovlivnit. Zároveň z úrovně světové ceny P_w vychází světová

¹² Dětská odvětví jsou nová odvětví, která ve svých počátečních fázích nedokáží soutěžit se zavedenými konkurenčními firmami ze zahraničí. Jakmile dětská odvětví „dospějí“ a jsou schopná čelit zahraniční konkurenci, od protekcionismu se upouští.

¹³ SEMMELMANN, Constanze. *Forms of political and economic cooperation between states*, s. 25-30.

¹⁴ ŠTĚRBOVÁ, Ludmila a kol. *Mezinárodní obchod ve světové krizi 21. století*, s. 105.

¹⁵ Cla jsou rozlišována z hlediska směru, účelu, cíle či způsobu výpočtu.

nabídka S_w jako horizontála, jejíž elasticita se blíží nekonečnu. Cena domácí ekonomiky P_d je dána, před zapojením se do obchodu, průsečíkem domácí poptávky D_s a domácí nabídky S_d . Po zapojení ekonomiky do volného obchodu se domácí cena P_d sníží na úroveň ceny světové P_w . Domácí spotřebitelé tak poptávají více daného statku při úrovni D_1 . Pokud se v dané ekonomice zavede clo t , vzroste domácí cena na úroveň $P_w (1 + t)$ a s ní i domácí výroba na úroveň S_2 . Naopak spotřebitelé budou poptávat méně množství při úrovni D_2 . Trojúhelníky b a d tak představují celkový negativní efekt uvalení cla na ekonomiku, tedy úhrnnou společenskou ztrátu. Trojúhelník b představuje negativní **výrobní** efekt, zatímco trojúhelník d představuje negativní **spotřební** efekt. Obdélník c znázorňuje příjmy do státního rozpočtu plynoucí z aplikace cla. Protekcionisté často argumentují, že domácí výroba může být v mnoha případech efektivnější než import zboží, a tudíž je uvalení cla prospěšné pro ekonomiku.¹⁶

Zavedením cla v ekonomice je zkoumán i jeho dopad na blahobyt. Uvažuje-li se aplikace dovozního cla, pak je vliv na **zahraniční** ekonomiku negativní, jelikož je prodáváno menší množství za nižší ceny. V **domácí** ekonomice profitují ze zavedení cla výrobci, kteří prodávají za vyšší ceny, naopak domácí spotřebitelé z vyšších cen trápí. Celkově ztráta spotřebitelů převyšuje zisk výrobců. Domácí vláda získává ze zavedení cla příjem do státního rozpočtu. Pokud je brán v potaz dopad uvalení cla na obě ekonomiky, tedy domácí i zahraniční, jednoznačně má aplikace cel negativní globální efekt. Zastánci protekcionismu vidí v liberalizaci obchodu tzv. hru s nulovým součtem, kdy země pouze ztrácí kvůli otevření své ekonomiky zahraničním trhům. Výsledný efekt zavedení cel je ovšem globálně vždy negativní, a proto je ochrana domácí ekonomiky horší alternativou. Světová obchodní organizace (dále jen WTO) se proto dále zasazuje o snižování celních sazeb s vidinou eliminace této hry s nulovým součtem.¹⁷ Vedle cel se k tarifním překážkám obchodu řadí kvantitativní restrikce, jako dovozní či vývozní kvóty, které opět zvyšují cenu zboží.¹⁸ Při zavedení dovozní kvóty závisí zvýšení ceny na cenové elasticitě domácí nabídky. Domácí nabídka musí být schopna pokrýt mezeru na trhu plynoucí ze zavedení kvót.¹⁹

Mezi **netarifní** překážky obchodu patří především technické standardizace či sanitární a fytosanitární opatření, nebo prokazování původu zboží. Protekcionismus také umožňuje

¹⁶ KALÍNSKÁ, Emilie a kol. *Mezinárodní obchod v 21. století*, s. 57-59.

¹⁷ BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*, 2013. s. 154-155.

¹⁸ SEMMELMANN, Constanze. *Forms of political and economic cooperation between states*, s. 32.

¹⁹ KALÍNSKÁ, Emilie a kol. *Mezinárodní obchod v 21. století*, s. 60.

státní podporu a subvence, které narušují hospodářskou soutěž. Obecně jsou preferováni domácí výrobci před zahraniční konkurencí.²⁰

1.2 Stupně ekonomické spolupráce

S výše zmíněným procesem globalizace souvisí i trend regionalismu, který se začal objevovat ve světové ekonomice od 30. let. Státy začaly postupně navazovat vzájemnou spolupráci s cílem zvýšit blahobyt pomocí efektivního rozdělení disponibilních zdrojů. Definice regionalismu není přesně dána, nicméně podstatou je liberalizace vztahů mezi dvěma či více ekonomikami spojená s integrací daných států.²¹

V závislosti na hloubce a intenzitě ekonomicko-politické spolupráce je rozlišováno více stupňů regionalismu. Prvním stupněm institucionální spolupráce se rozumí **zóny (dohody) volného obchodu** a jsou považovány za startovací bod ekonomické integrace. Účastníci dané dohody eliminují všechny podstatné překážky obchodu, mezi které se řadí cla a kvóty. Členské země si ovšem zachovávají vlastní obchodní politiku vůči třetím zemím. Příkladem dohody o volném obchodu je CEFTA či NAFTA.²²

Dalším stupněm spolupráce je **celní unie**. Rozdíl mezi dohodou o volném obchodu a celní unií je dán ve společném celním sazebníku vůči třetím zemím, který musí členské země celní unie aplikovat. Hlavní ideou je tedy zabránit třetím zemím obcházet pravidla týkající se cel. Příkladem celní unie je CACM.²³

Třetím stupněm integrace je **společný trh**. Kromě odstranění tarifních a netarifních překážek obchodu zahrnuje společný trh i čtyři základní svobody, mezi které se řadí volný pohyb zboží, služeb, osob a kapitálu. Příkladem společného trhu je CER nebo jednotný vnitřní trh EU. V případě vnitřního trhu EU se jedná o hlubší integraci s ohledem na liberalizaci veškerého pohybu v rámci uskupení a zásah suverenity členských států.²⁴

Měnová unie představuje další stupeň integrace, které je možné dosáhnout pouze při vytvoření společného trhu. Při existenci měnové unie může být buď stanovena dohoda o neodvolatelných fixních měnových kurzech, nebo společná měna (např. EMU).²⁵

²⁰ KALÍNSKÁ, Emilie a kol. *Mezinárodní obchod v 21. století*, s. 61.

²¹ KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*, s. 103-104.

²² Tamtéž, s. 105.

²³ Tamtéž.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž, s. 105-106.

Vysokým stupněm integrace je **hospodářská unie**, kdy je vyžadována harmonizace fiskální i monetární politiky. V případě EU se prozatím o hospodářskou unii nejedná, ačkoliv částečná koordinace hospodářských politik je zde evidentní.²⁶

Posledním nejvyšším stupněm integrace je **politická unie**, při které jsou vytvořeny centrální instituce, které zajišťují suverenitu v rámci celého uskupení. Jednotlivé nezávislé státy se tedy spojí v jeden celek. Politickou unii lze demonstrovat na příkladu znovusjednocení Německa v roce 1990.²⁷

V rámci regionalismu volí státy **unilaterální**, **preferenční** nebo **multilaterální** spolupráci. Při **unilaterální** liberalizaci přistupuje daná ekonomika ke všem obchodním partnerům stejně (nikoli preferenčně). Pod **preferenční** liberalizací rozumíme bilaterální smlouvy, které jsou uzavírány pouze mezi dvěma aktéry, či vícestranné smlouvy. Počet bilaterálních smluv se stále navyšuje a uzavírání bilaterálních smluv tak roste na významu. Státy, které nemají zájem o plnou integraci v rámci regionu, proto volí právě tuto možnost spolupráce. Typickým příkladem je Švýcarsko, které se snaží o zachování autonomie a s EU navazuje právě bilaterální vztahy. **Multilaterální** spolupráci zastřešuje WTO,²⁸ kde je liberalizace obchodu založena na principu reciprocity a nediskriminace v rámci členské základny WTO.²⁹

Na regionalismus je možné se dívat ze dvou úhlů. Může se jednat o proces jdoucí ruku v ruce s globalizací a multilaterální liberalizací, nebo lze nahlížet na regionalismus jako protipól těchto proudů. Zatímco regionalismus sbližuje homogenní státy v hlubší integraci, díky multilaterální spolupráci je sdruženo více heterogenních států, ale v menší intenzitě. V konečném důsledku však mají oba procesy stejný efekt – navazování spolupráce. Díky regionalismu je zvyšována konkurenceschopnost daného regionu, roste velikost trhu a s ním i ekonomická síla. V neposlední řadě je podporována mobilita výrobních faktorů. Do světového obchodu se mohou snadněji zapojit i rozvojové země, které by se jako samostatné ekonomiky nedokázaly ubránit světové konkurenci. Na druhou stranu regionalismus přináší i stinné stránky, jako je snižování bohatství v ekonomikách kvůli diskriminačnímu elementu. Roste také soutěživost mezi jednotlivými regiony, což může

²⁶ KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*, s. 106.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Aktuální počet členů WTO je 162. Do této organizace je tedy zapojena většina ekonomik světa a světový obchod se tak významně liberalizuje.

²⁹ NEUMANN, Pavel. Nový regionalismus ve světové ekonomice. Příklad Spojených států amerických v podmínkách západní hemisféry. *Mezinárodní vztahy* [online]. 2004, vol. 39, no. 4, s. 50-60 [vid. 2016-03-16]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/133>. s. 51.

poškodit celosvětovou obchodní liberalizaci. Vedle toho existuje celá řada bilaterálních smluv, které se vzájemně překrývají a vykazují nekonzistentní pravidla, která komplikují mezinárodní obchod.³⁰

1.3 Vývoj evropské integrace

Trend vzniku integračních uskupení je stále na vzestupu, přičemž prohlubování spolupráce je rovněž intenzivnější. Výsledkem postupného prohlubování spolupráce na evropském regionu je vytvoření Evropské unie jako jedno z center světové ekonomiky. Počátky evropské integrace sahají do 40. let 20. stol. v návaznosti na konec druhé světové války, po které byla Evropa vážně zdevastována a utrpěla velké ztráty, lidské i ekonomické. Z důvodu zachování světové bezpečnosti se idea integrace objevila poměrně přirozeně. Ačkoli důvody ke sjednocení Evropy byly zejména politické, k dosažení samotné integrace jsou používány především ekonomické nástroje a prostředky.³¹

První významnou institucí založenou v roce 1948 byla **OEEC**, která navazovala na vytvoření plánu poválečné obnovy Evropy známého jako Marshallův plán. Zpočátku se OEEC orientovalo především na finanční pomoc státům postižených válkou. Po nátlaku americké strany se OEEC zasazovalo i o liberalizaci obchodu založeném na principu nediskriminace, což mělo představovat hlavní stimul pro ekonomický růst evropských zemí.³²

Dalším krokem pro zajištění bezpečnosti a míru bylo vytvoření **ESUO** podepsáním Pařížské smlouvy. Zakládající členské státy ESUO, tzv. „Šestka“,³³ se staly hybnou silou celé integrace. V rámci členské základny ESUO byl integrován sektor uhlí a oceli pod nadnárodní autoritu.³⁴ Jelikož jsou uhlí a ocel hlavním zdrojem pro zbrojní průmysl, zapojení do ESUO představovalo určitý příslib pro vyvarování se válkám. Nicméně v roce 1955 se obranná organizace NATO rozšířila o dalšího člena – Německo, které začalo zbrojit. Hlavní aktéři evropské integrace se proto rozhodli o další posun v rámci ekonomické integrace pro posílení bezpečnosti. Podepsání Římských smluv vyústilo v založení **EURATOM** a **EHS**, které byly v roce 1965 spolu s ESUO sloučeny od ES, což vedlo k vytvoření nadnárodních institucí, jako

³⁰ KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*, s. 109-111.

³¹ BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*, 2013. s. 28-29.

³² Tamtéž, s. 32-35.

³³ Mezi zakládající „Šestku“ se řadí Německo, Francie, Itálie, Belgie, Nizozemí a Lucembursko.

³⁴ Doposud se jednalo o spolupráci na mezivládní úrovni. Postupně EU směřuje spíše k nadnárodní spolupráci ve všech sektorech s cílem vytvoření hlubší integrace.

je např. Evropský parlament. Založení EHS představovalo důležitý milník pro vytvoření celní unie, zajištění volného pohybu osob, kapitálu, zboží a služeb.³⁵

Velká Británie byla již od počátku evropské integrace skeptická k založení federace a preferovala spíše mezivládní spolupráci než nadnárodní.³⁶ Navíc ES nedodržovalo zcela nediskriminační přístup ke všem zemím. Reakcí na tento přístup vzniklo ESVO jako protipól ES a jako zcela samostatný integrační celek se svým institucionálním zajištěním.³⁷ Důsledky obav nečlenských států ES z relativní ztráty konkurenceschopnosti jsou dle Baldwina nazývány jako **dominový efekt**. Vlády se rozhodují o zapojení se do integračního seskupení na základě výhodnosti obchodu. Především domácí vývozci proto lobují za členství, aby mohli z integrace co nejvíce vytěžit a vyhnuli se tak překážkám obchodování. Čím více se poté daný integrační blok rozšiřuje, tím větší tlak je vytvářen na ostatní nečlenské země, které z nespolupráce trápí s ohledem na zisky firem. V rámci evropské integrace byly vytvořeny dva podobně velké spolky, co se počtu členů týče. Nicméně ekonomická síla dle HDP stála jednoznačně na straně ES.³⁸ Díky liberalizaci se vzájemný obchod mezi členskými zeměmi ES v 60. letech významně navýšil, z 30 % na 50 % z celkového obchodu. Tyto faktory, dominový efekt a liberalizace, významně přispěly k rozšíření členské základny ES a zastiňovaly tak ESVO. Milníkem pro oslabení ESVO se stal rok 1961, kdy Velká Británie požádala o vstup do EHS.³⁹

Kvůli ropným šokům a z části i kvůli nezodpovědné měnové politice v USA⁴⁰ se integrace v Evropě významně zpomalila během 70. let. Státy navíc vytvářely méně viditelné překážky obchodu, jako technickou standardizaci a jiné. Zlom poté nastal v 80. letech při vytvoření Jednotného evropského aktu (dále jen JEA) s cílem ještě větší liberalizace čtyř svobod.⁴¹ V rámci JEA bylo také znovu-zavedeno většinové hlasování při rozhodovacích procedurách

³⁵ BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. 478 s. ISBN 978-80-247-1807-1. s. 36-39.

³⁶ Euroskeptický přístup si zachovává Velká Británie až doposud a projednávání ohledně možného vystoupení z EU nabírá na intenzitě.

³⁷ BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*, 2008. s. 39-40.

³⁸ BALDWIN, Richard. *A Domino Theory of Regionalism* [online]. Cambridge: National Bureau of Economic Research, Inc, 1993 [vid. 2016-03-27]. NBER Working Paper Series, 4465. Dostupné prostřednictvím ProQuest z: <http://dx.doi.org.zdroje.vse.cz/10.3386/w4465>.

³⁹ BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*, 2008. s. 40-43.

⁴⁰ Tato nezodpovědná politika způsobila růst inflace v USA, jelikož docházelo k nadměrnému tisku peněz pro financování války ve Vietnamu. V 70. letech byly všechny měny fixovány na USD, a proto se zvýšená inflace v USA promítla i ve zvýšení inflace v Evropě.

⁴¹ Čtyři svobody zahrnují volný pohyb zboží, služeb, práce a kapitálu.

týkajících se jednotného trhu.⁴² 90. léta jsou významná pro evropskou integraci vznikem Smlouvy o Evropské unii, nebo-li Maastrichtské smlouvy. Jedná se o nejvýznamnější posun v rámci měnové integrace od Římských smluv. Ačkoliv nebylo schválení smlouvy bezproblémové, v roce 1993 vstoupila v platnost i přes výhrady Velké Británie a Německa.⁴³ V novém tisíciletí představuje nejvýznamnější smlouvu smlouva Lisabonská, která dává EU právní subjektivitu včetně možnosti vystoupení z EU. Lisabonská smlouva dále posiluje pravomoci Evropského parlamentu. Důležitým aspektem smlouvy je zrušení pilířové struktury⁴⁴ a zavedení nového rozdělení pravomocí mezi EU a členské státy, což vedlo ke zjednodušení legislativních procedur.⁴⁵

1.3.1 Právní aspekty

Ačkoliv je problematika této diplomové práce zkoumána především z ekonomického hlediska, pro cíl práce je nezbytné vylíčit i základní právní aspekty evropské integrace.

Základním pramenem práva jsou zakládající smlouvy o Evropském společenství a smlouva o Evropské unii, dále potom smlouvy rozšiřující. Tyto smlouvy jsou **součástí práva každého** členského státu a jsou tak přímo aplikovatelná.⁴⁶ Každý jednotlivec má navíc právo se dovolávat u Evropského soudního dvora, který interpretuje zakládající Římské smlouvy.^{47, 48} Lze mluvit i o bezprostřední vnitrostátní působnosti evropského práva, kdy jej národní soudy musí reflektovat do svého rozsudku, resp. jednotlivec se může dovolávat evropského práva.⁴⁹

Evropské právo je vysoce nadnárodní systém, který musí členské země respektovat a dodržovat. Evropské právo vzniklo na základě tří zdrojů. Jedná se o **primární právo** tvořící smlouvy, dále **sekundární právo**, které se skládá z nařízení, směrnic, rozhodnutí a doporučení a stanovisek a tzv. **precedenční právo**, které se vyvíjí na základě konkrétních soudních případů. V evropském právu hraje právo precedenční významnou roli, jelikož se dynamicky vyvíjí a stále přichází nové případy, které mohou být použity v budoucích

⁴² V 70. letech platil při rozhodování princip jednomyslnosti, tzn. úplné shody všech zúčastněných stran. Jednomyslnost si vynutila Francie, která se obávala případného klíčového rozhodnutí bez jejího schválení. S rozšiřující se základnou byl ovšem princip jednomyslnosti značně neefektivní.

⁴³ BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*, 2008. s. 44-49.

⁴⁴ Organizační pilířová struktura vznikla Maastrichtskou smlouvou, kde jasně stanovovala oblasti řešení na nadnárodní úrovni a na mezivládní úrovni.

⁴⁵ EUR-lex. *The Treaty of Lisbon: introduction* [online]. © 2016 [vid. 2016-03-27]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3Aai0033#document1>.

⁴⁶ BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*, 2008. s. 53-54.

⁴⁷ EUR-lex. *Primární právo* [online]. © 2016 [vid. 2016-03-27]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=URISERV%3A114530>.

⁴⁸ Ustanovení musí mít přímý efekt, tzn. že jejich obsah musí být dostatečně jasný, přesný a bezpodmínečný.

⁴⁹ BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*, 2013. s. 82-83.

rozsudcích Evropského soudního dvoru. Co se primárního práva týče, jsou do něj zahrnuty i novely a dodatky smluv a smlouvy rozšiřující EU. Sekundární právo je vytvářeno institucemi EU skrze legislativní proces, který zahajuje Evropská komise. Její návrh je předložen Radě ministrů ke schválení a do legislativního procesu je také zapojen Evropský parlament,⁵⁰ který má právo přijmout, odmítnout nebo upravit návrh stejně jako Rada.⁵¹

Mezinárodní smlouvy tvoří taktéž nedílnou část evropského práva ve smyslu spolupráce se státy a celky mimo EU. Mezinárodní spolupráce se odehrává v oblastech, jako je např. průmysl, technologie či sociální sféra prostřednictvím konkrétních smluv. Při mezinárodní spolupráci jsou rozlišovány tři základní typy, a to **asociační dohody**, **kooperační dohody** a **dohody o volném obchodu**. Jsou-li uvažovány **asociační dohody**, hovoří se o úzké ekonomické spolupráci, která plyne ze speciálních vazeb mezi členskými státy a třetími zeměmi, např. kvůli koloniální minulosti či možnému budoucímu členství v EU. Pokud by byl na tyto státy aplikován společný celní sazebník, mohlo by dojít k výraznému narušení obchodních vazeb. Významnou asociační dohodou je dohoda o Evropském hospodářském prostoru (dále jen EHP), který zahrnuje jak členské státy EU, tak i zbývající státy ESVO⁵² mimo Švýcarska. Důležitým aspektem této dohody je volný pohyb zboží, služeb, osob a kapitálu v rámci EHS. **Kooperační dohody** vznikají z čistě ekonomického hlediska bez ohledu na vazby v minulosti.⁵³ Co se týče **dohod o volném obchodu**, nejvýznamnější je dohoda o zřízení WTO a multilaterální dohody z ní vyplývající GATT, GATS a TRIPS.⁵⁴

1.3.2 Volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a osob

Ve fázi integrace, ve které se aktuálně EU nachází, jsou čtyři svobody pohybu brány téměř jako samozřejmost a spotřebitelé si neuvědomují možnosti a příležitosti, které jim integrace poskytuje. Základy čtyř svobod volného pohybu byly zakotveny již v Římských smlouvách, jejichž cílem bylo vytvořit jednotný hospodářský prostor.⁵⁵

Pro vytvoření **volného pohybu zboží** bylo nezbytné odstranit všechny překážky pro přeshraniční obchod. Římská smlouva proto zakazuje uvalení cel a množstevních kvót

⁵⁰ Pravomoci Evropského parlamentu byly významně posíleny Lisabonskou smlouvou.

⁵¹ BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*, 2013. s. 82 a 95.

⁵² Mezi členské státy ESVO se řadí Norsko, Švýcarsko, Lichtenštejnsko a Island.

⁵³ Jedná se např. o dohodu se zeměmi Maghreb (Maroko, Alžírsko, Tunisko).

⁵⁴ BORCHARDT, Klaus-Dieter. *The ABC of Community law*. 5th ed. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2000. 115 s. European documentation. ISBN 92-828-7803-1. s. 58-61.

⁵⁵ BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*, 2008. s. 64.

a všech opatření, která by měla stejný účinek.⁵⁶ Pro volný obchod se zbožím byl také zaveden společný celní sazebník zaručující jednotné celní sazby.⁵⁷ Na základě smlouvy TFEU musí být zaručena volná hospodářská soutěž. Pro její zajištění je zakázána státní podpora, jako dotace či subvence, která umožňuje domácím výrobcům prodávat za nižší ceny. Kartely a jiná dominantní seskupení jsou rovněž právem EU zakázány.⁵⁸

Volný pohyb služeb již vyžaduje sofistikovanější úpravy právních předpisů. Aby bylo možné hovořit o volném pohybu služeb v rámci vnitřního trhu EU, musí zde být zahrnut přeshraniční element, přičemž jsou rozeznávány tři typy. Poskytovatel služby překračuje hranice státu, aby poskytl tuto službu v zahraničí, nebo jak poskytovatel, tak příjemce služby cestují za hranice, nebo služba jako taková je přesouvána přes hranice států.⁵⁹

Mezi další svobodou trhu patří volný pohyb **kapitálu**. Volný pohyb kapitálu v EU je specifický tzv. doložkou třetích zemí, přičemž se svoboda trhu kapitálu vztahuje i na nečlenské země. Všechna opatření, která by narušovala volný pohyb kapitálu v rámci vnitřního trhu i ve třetích zemích, jsou tedy zakázána.⁶⁰ Pouze pokud by pohyb kapitálu z nebo do třetích zemí způsoboval závažné narušení fungování hospodářské a měnové unie, může Rada na návrh Komise a po konzultaci s Evropskou centrální bankou přijmout ochranná opatření vůči třetím zemím.⁶¹

Pro dosažení jednotného hospodářského trhu je nutné i sjednocení trhu **práce**, který je pro účel této diplomové práce ten nejpodstatnější. Pracovníci jsou považováni za jeden z výrobních faktorů, který přispívá k ekonomické progresi. Nicméně napětí mezi ekonomickými benefity a sociální jistotou spojené s migrací je značné. Co se týče volného pohybu pracovníků, je zakázána veškerá diskriminace založená na státní příslušnosti.⁶² Vedle toho má každý občan právo pobývat ve členském státě, kde je zaměstnán, a to i po skončení pracovního poměru. Díky volnému pohybu osob je zajištěna úzká spolupráce mezi vnitrostátními úřady práce a jsou odstraněny všechny administrativní postupy a praktiky, které by narušovaly liberalizaci pohybu osob. Díky volnému pohybu osob by mělo především docházet k rovnováze mezi nabídkou a poptávkou na trhu práce, čímž by měla být zachována

⁵⁶ Evropská unie. Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU). In: *Official Journal of the European Communities*. Consolidated version 30. 03. 2010. ISSN 1977-091X. čl. 28 a 29.

⁵⁷ Tamtéž, čl. 31.

⁵⁸ Tamtéž, čl. 32.

⁵⁹ Tamtéž, čl. 57.

⁶⁰ Tamtéž, čl. 63.

⁶¹ Tamtéž, čl. 66.

⁶² Tamtéž, čl. 45.

životní úroveň obyvatel a zaměstnanost v určitých sektorech. S volným pohybem osob je spojeno i sociální zabezpečení, které členské státy poskytují pracujícím migrantům i jejich rodinným příslušníkům. Velice podstatné je i vzájemné uznávání profesních kvalifikací v rámci společného trhu EU.⁶³

1.4 Formy migrace a její dopady na ekonomiku

Pro cíl této diplomové práce je nezbytné rozebrat migraci jako fenomenální jev současné světové ekonomiky. Nelze si ovšem spojovat migraci pouze s aktuální uprchlickou krizí, jelikož tento jev zde přetrvává již desítky let a neobjevil se nahodile.

Před samotnou analýzou dopadů migrace na ekonomiku státu jsou v diplomové práci nejdříve definovány základní pojmy. Pod termínem **migrant** se rozumí *"každá osoba, která dočasně nebo trvale žije v zemi, kde se nenarodila, a získala několik významných společenských vazeb na tuto zemi."*⁶⁴ Tato definice vyjadřuje migranta v užším slova smyslu. Pro cíl této práce je vhodné definovat i pracovní migranty a nastínit tedy definici v širší perspektivě. Pracovním migrantem se rozumí *"Osoba, která má být, je, nebo byla zapojena do výdělečné činnosti v jiném státě, ve kterém nemá státní příslušnost."*⁶⁵ V této definici UN také zdůrazňuje svobodu rozhodnutí migrovat.⁶⁶

Samotný koncept **migrace** je definován jako *"překročení hranic určité politické či správní jednotky po určitou minimální dobu."*⁶⁷ Migraci lze rozdělit na vnitřní a mezinárodní. V prvním případě se jedná o pohyb osob v rámci jednoho státu, kdežto mezinárodní migrace je vysvětlena jako pohyb osob mezi státy. Obě formy migrace jsou vysvětleny v širším významu, a proto UN stanovuje výjimky z obou typů. Z vnitřní migrace je vyloučen turismus, přičemž se jedná o pohyb osob, který nevede ke změně sociálních vazeb. U mezinárodní migrace UN vyloučila jednotlivce, kteří jsou spíše pasivními migranty než aktivními – jedná se např. o organizované transfery uprchlíků z místa původu do bezpečné země.⁶⁸ Z výše uvedeného lze konstatovat, že vytvořit objektivní definici migrace či migranta je velice komplikované, a proto se v migračních politikách jednotlivých států většinou nevyskytuje.

⁶³ Evropská unie. Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU), čl. 48.

⁶⁴ Unesco.org. *Migrant/Migration* [online]. [vid. 2016-03-27]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/migrant/>.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Při donuceném rozhodnutí se jedná o tzv. forced migrants, mezi které se řadí nejenom uprchlíci a žadatelé o azyl, ale také migranti, kteří se stěhují např. kvůli živelným katastrofám.

⁶⁷ Unesco.org. *Migrant/Migration*.

⁶⁸ Tamtéž.

Migrace se postupně rozšiřovala díky uvolňování trhů práce a vzniku integračních seskupení, které zajišťují i svobodný pohyb osob. Důvody k migraci jsou děleny na **ekonomické** a **neekonomické**. Mezi základní neekonomické příčiny se řadí politické nepokoje, náboženská nesvoboda či přírodní katastrofy. Pro cíl této diplomové práce jsou ovšem stěžejní příčiny ekonomické. Rozdílné ekonomické situace v jednotlivých zemích jsou často silným stimulem pro migraci. Ekonomická situace země se odráží na životní úrovni obyvatel a také na reálné mzdě. Důležitým faktorem migrace je také kvalifikovanost pracovní síly, a to v obou směrech. Migrace je povětšinou tažena potřebou kvalifikované pracovní síly, může ovšem dojít i k opačné situaci, kdy země postrádá nekvalifikovanou pracovní sílu. Tradiční směr migrace plyne z rozvojových zemí do zemí rozvinutých. Nicméně migrační toky mohou být směřovány i opačně. Důvodem jsou PZI a s nimi spojený vznik specializovaných oborů, které vyžadují odborné pracovní síly v těchto méně rozvinutých zemích.⁶⁹

1.4.1 Migrace a vytváření politik

Postoj států k imigrantům se odráží v jejich imigračních politikách, kde jsou stanoveny zejména právní podmínky, za kterých se můžou migranti v hostitelských zemích usídlit.⁷⁰ Vlády regulují migraci již od 60. let a ovlivňují tak výrazně chování migrantů. Stanovené podmínky mají dopad na rozhodnutí migranta, zda zůstane v hostitelské zemi a zapojí se do ekonomiky, nebo se vrátí do své domovské země. Podle profesora sociologie Castlese se tvůrci těchto politik často mylně domnívají, že „integrace“ a „nadnárodní zapojení“ jednotlivců jsou dva substituty, které se vzájemně vylučují. Ve skutečnosti se mohou navzájem posilovat a migrant tak může obohatit jak zemi hostitelskou, tak i zemi vysílající ve smyslu podpory ekonomického růstu obou států.⁷¹

Tvorba imigračních politik je závislá zejména na legálním statusu migrantů a také na úrovni demokracie v daných zemích. Po druhé světové válce obecně nebyli imigranti vládami vítáni. Argumentovaly dočasnou migrací, která hostitelské zemi neprospěje, jelikož se migranti vrátí nazpět do země původu obohaceni o vzdělání a zkušenosti prostřednictvím investic hostitelské země. Co se politického režimu týče, demokratické země disponují demokratickými institucemi, které reflektují nutnost pracovní síly. Diplomatický aparát

⁶⁹ KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*, s. 85-86.

⁷⁰ Tamtéž, s. 96.

⁷¹ CASTLES, Stephen, HAAS, Hein de a MILLER, Mark J. *The age of migration: international population movements in the modern world*. 5th ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014. xvii, 401 s. ISBN 978-0-230-35576-7. s. 82.

sehrává také důležitou roli v otázkách migrace, jelikož bilaterální vztahy ovlivňují spolupráci mezi emigrační a imigrační zemí.⁷²

Vlády na úrovni migrační politiky řeší otázku volebního práva pro osoby, které nemají státní příslušnost daného státu. Podle politologa Andrése poskytuje určitou formu volebního práva 65 států (z 200 ekonomik světa), z toho 36 zemí zajišťuje volební právo pro všechny cizince bez ohledu na jejich zemi původu.⁷³ Specifickým případem je EU, která poskytuje volební právo, tj. právo volit i být volen, v evropských a municipálních volbách v rámci celé unie.⁷⁴ Od roku 1992 se vyjednává i o možnosti poskytnout volební právo nerezidentům EU i na úrovni evropských institucí. Odpůrci argumentují znehodnocením důležitosti udělení občanství nerezidentům. Přijmutí či zamítnutí udělení občanství a politická participace je přitom klíčová pro postoj a chování imigrantů. To se poté odráží na budoucích výzvěch politických stran.⁷⁵

V reakci na migrační tlaky vzniklo mnoho „anti-imigračních“ politických stran, především v západní Evropě. Konkrétním příkladem je Švýcarsko, kde již od 60. let přetrvává právě anti-imigrační postoj. Nejpopulárnější stranou se stala Švýcarská lidová strana (dále jen SVP), která se zasadila o přísnější azylovou politiku.⁷⁶

1.4.2 Vývoj migrace v Evropě

Evropský kontinent patří historicky k jednomu z nejaktivnějších, co se intra-kontinentální migrace týče. Na přelomu 19. a 20. století byla zaznamenána vlna migrace z Itálie zejména do tří zemí, a to do Francie, Německa či Švýcarska. Naopak pro západní země byla typická migrace do zámoří s nadějí úniku od proletariátu. Co se týče pracovní migrace, Velká Británie jako první průmyslová velmoc absorbovala značnou pracovní imigraci. Jako důsledek rapidně poklesla mzdová sazba a životní podmínky se výrazně zhoršily. Irsko, které bylo značně zdecimováno britskou konkurencí, se poté stalo zdrojem pracovní síly ve Velké Británii. Další příliv imigrantů tvořili Židé, kteří uprchli z Ruska. Židovská komunita byla vystavována

⁷² GREENHILL, Kelly M. *Weapons of mass migration: forced displacement, coercion, and foreign policy*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2010, s. 75-130. Cornell studies in security affairs. ISBN 978-0801448713. s. 75-130.

⁷³ ANDRÉS, Hervé. Le droit de vote des étrangers : une utopie déjà réalisée sur les cinq continents. *Migrations Société*. CIEMI, 2007, vol. 19, no. 114, s. 65-81.

⁷⁴ Evropská unie. Treaty on the European Union (TEU). In: *Official Journal of the European Communities*. 07. 02. 1992. ISSN 0378-6986.

⁷⁵ CASTLES, Stephen, HAAS, Hein de a MILLER, Mark J. *The age of migration: international population movements in the modern world*, s. 304-305 a 315-136.

⁷⁶ Tamtéž, s. 310.

rasové nenávisti, která vyústila v restriktivní legislativu vůči imigraci ve Velké Británii.⁷⁷ Omezení na trhu práce měl sociální a ekonomický rozměr, nikoli legislativní.^{78, 79} I industrializace v Německu začátkem 20. století vyžadovala zahraniční pracovní sílu, která proudila především z Itálie, Nizozemí či Belgie. Pracovní podmínky pro imigranty opět nebyly příznivé a tehdejší německá vláda dělala vše pro to, aby se zde cizinci neusazovali a nezakládali rodiny. Tento přístup vyústil po roce 1955 v komplexní pracovní „guest“ systém.⁸⁰

Francie jako jediná ze západních evropských zemí v meziválečném období zažívala podstatnou vlnu imigrace. Tato vlna byla způsobena demografickým deficitem po válce. Pro nábor zahraničních pracovníků byla vytvořena i speciální organizace SGI (Société générale d'immigration). Populační růst ve Francii byl tvořen mezi lety 1921 a 1931 ze 75 % imigranty. V době ekonomické deprese se nenávist vůči imigrantům ve Francii zintenzivněla, a proto byly zavedeny kvóty pro zahraniční pracovníky. Vedle kvót vznikly právní akty, které zakazovaly přijímání zahraničních pracovníků v sektorech, kde byla zaznamenávána nezaměstnanost.⁸¹

Směr a dynamika mezinárodní migrace nebyly v Evropě vždy stejné. Před druhou světovou válkou Evropané zakládali kolonie a usazovali se i mimo Evropu. Druhá světová válka migraci značně ovlivnila kvůli demografické změně obyvatelstva, procesu dekolonizace a rapidnímu ekonomickému růstu, který následoval. Značnou roli také sehrálo vytvoření počátků dnešní EU s volnou migrační zónou. Po druhé světové válce se rozvíjela průmyslová výroba především v západních evropských zemích a tyto země se proto staly příležitostí pro pracovní migranty kvůli nedostatku pracovní síly. Druhým typem migrace se stal přesun migrantů z kolonií do bývalých koloniálních mocností. Na konkrétním příkladu Švýcarska lze vidět vysokou míru imigrace v období 1940-1974. Švýcaři zavedli systém, kdy zahraniční pracovníci byli nájímáni podniky, a povolení k pobytu bylo zajišťováno vládou. Zároveň byl vládou do poloviny 60. let zakázán trvalý pobyt migrantů, či změna povolání. Švýcarsko bylo ovšem vysoce závislé na zahraniční pracovní síle – ta tvořila téměř třetinu pracovní síly

⁷⁷ Tzv. Aliens Act of 1905 – jedná se o vůbec první proti-imigrační akt v legislativě státu.

⁷⁸ CASTLES, Stephen, HAAS, Hein de a MILLER, Mark J. *The age of migration: international population movements in the modern world*, s. 93-94.

⁷⁹ Kvůli chudobě museli židovští imigranti akceptovat nižší mzdové sazby a horší pracovní podmínky. Rasismus a diskriminace omezovala jejich svobodu pohybu.

⁸⁰ DOHSE, Knuth. *Ausländische Arbeiter und bürgerlicher Staat*. In: *Sozialwissenschaft und Praxis* [Königstein]: Hain, 1981. 460 s. ISBN 3-445-02102-3. s. 50.

⁸¹ CASTLES, Stephen, HAAS, Hein de a MILLER, Mark J. *The age of migration: international population movements in the modern world*, s. 97.

v 70. letech, a proto se Švýcarsko později podvolilo své pracovní poptávce a imigranti se zde usídlovali se svolením švýcarské vlády. Zlom v náhledu na imigraci v Evropě nastal po ropné krizi, kdy došlo k „zamrznutí imigrace“ kvůli nepříznivému ekonomickému růstu. Průmyslová výroba se poté začala přesouvat do rozvíjejících se zemí a zároveň docházelo k investicím do nových technologií.⁸²

Od 70. do 90. let 20. století se vlády orientovaly na ekonomickou deregulaci, privatizaci státních společností a uvolnění trhu práce. Západní evropské ekonomiky již nebyly nakloněny imigraci a nastalo tak nové formování světové ekonomiky. V období 1970-1990 byla industriální výroba realokována do rozvíjejících se zemí s nízkými mzdovými sazbami a to vedlo k masivnímu nedostatku pracovníků v těžkých odvětvích. Zároveň docházelo k velkým kapitálovým investicím do těchto zemí. Proces přemísťování průmyslové výroby byl spojován i s velkou vlnou tzv. rodinné migrace, kdy s migranty odcházely i jejich rodiny.⁸³

V polovině 80. let evropské státy prosperovaly díky ekonomickému růstu. Rozvíjel se především sektor služeb, který vyžadoval kvalifikovanou i méně kvalifikovanou pracovní sílu. Tento sektor byl proto velkou příležitostí pro pracovní migranty. Po pádu Berlínské zdi a rozpadu Sovětského svazu značně narůstala migrace jednotlivců hledajících azyl v západních evropských zemích. 90. léta otevřela nové možnosti pro migranty ze střední a východní Evropy v západních a jižanských evropských ekonomikách. Současně byla rozšířena EU a rovněž vstoupila v platnost Schengenská dohoda rušící hraniční kontroly, což opět podnítilo migraci ve velké míře. Do roku 2008 vytvářela Evropa zajímavé pracovní příležitosti, zejména pro vysoce kvalifikovanou pracovní sílu.⁸⁴ Přijetí méně kvalifikované pracovní síly bylo ze strany vlád značně limitováno a tato pracovní síla byla najímána pouze pro sezonní nebo dočasné práce. Rok 2004 je významný pro EU tím, že byla rozšířena o dalších 10 členů, včetně České republiky. Většina dosavadních členských států, kromě Velké Británie, Irska a Švédska, se rozhodla pro omezení imigrace nově přichozích členů. Velká Británie se stala hostitelskou zemí pro jeden milion Poláků mezi lety 2004 a 2007.⁸⁵

⁸² CASTLES, Stephen, HAAS, Hein de a MILLER, Mark J. *The age of migration: international population movements in the modern world*, s. 98-99.

⁸³ Tamtéž, s. 102 a 104-113.

⁸⁴ Vlády vytvořily speciální preferenční pravidla pro přijímání vysoce kvalifikovaných pracovníků a studentů, kteří chtěli emigrovat.

⁸⁵ CASTLES, Stephen, HAAS, Hein de a MILLER, Mark J. *The age of migration: international population movements in the modern world*, s. 114-118.

V novém tisíciletí, konkrétně po světové ekonomické krizi v roce 2008, se ekonomický růst evropských vyspělých zemí výrazně zpomalil. Hospodářská krize výrazně ovlivnila intra-evropskou migraci, která se po ekonomické krizi zvýšila. Naopak migrace do EU z ostatních kontinentů se velice snížila. Obecně lze ovšem říci, že pracovní migrace stále přetrvávala i přes recesi. Nejvíce postižené ekonomiky, jako Řecko, Španělsko či Irsko se jako následek ekonomické krize staly čistě emigračními zeměmi. Naopak imigraci zažívalo např. Švýcarsko. V roce 2005 žilo ve Švýcarsku 1 512 000 imigrantů a o pět let později se počet imigrantů zvýšil na 1 720 000, kteří tvořili 22 % švýcarské populace.⁸⁶

Země EU se v roce 2010 vyznačovaly nízkou fertilitou⁸⁷ - 1,6 dítěte na ženu. Dodnes přetrvávající problém stárnutí populace způsobil nízký počet osob v produktivním věku. Předpokládá se, že v roce 2030 budou osoby starší 65 let tvořit 23,5 % evropské populace. V porovnání s rokem 2008 jde o navýšení o 6 p.b. V důsledku stárnutí populace se rovněž předpokládá, že v roce 2030 bude schopno 100 pracujících osob „zajistit“ pouze 38 jednotlivců starších 65 let.⁸⁸ Mezinárodní migrace by měla v EU stále přetrvávat, jelikož poptávka po práci v určitých sektorech bude stále vyšší než nabídka na národním trhu.⁸⁹

Aktuálním problémem, který je spojován s migrací, je otázka bezpečnosti. Hrozba islámu byla vyhocena především kvůli teroristickým útokům v Paříži a Bruselu v listopadu 2015, respektive v březnu 2016. Ještě na počátku 70. let však migrace muslimů do západní Evropy nebyla vnímána jako nebezpečí. To změnila až úspěšná islámská revoluce v Íránu a následující masakr v Sýrii. Po této události začaly být státy ostražité vůči muslimské populaci. V 80. letech, při podpisu Schengenské dohody, de facto vznikla nová evropská politika o migraci a bezpečnosti. Pohled na muslimy v Evropě se výrazně liší např. od pohledu Američanů – muslimská populace v Evropě je obecně považována za méně kvalifikovanou.⁹⁰ Často proto dochází k rasové nenávisti a může dojít i k situaci, kdy vlády nevytváří relevantní legální imigrační systém pro práci, která je nezbytná na daném trhu. Pracovní trh se tak stává nepružným. Možnosti nebezpečí poté naopak čelí imigranti, kteří

⁸⁶ CASTLES, Stephen, HAAS, Hein de a MILLER, Mark J. *The age of migration: international population movements in the modern world*, s. 119.

⁸⁷ Fertilita je demografický ukazatel vyjadřující průměrný počet dětí na jednu ženu. Za hraniční hodnotu potřebnou k zachování populace se obvykle považuje hodnota 2,1 potomků na jednu ženu.

⁸⁸ GIANNAKOURIS, Konstantinos. Most EU regions face older population profile in 2030. In: *Eurostat Statistics in Focus*, 2010. s. 1-20.

⁸⁹ CASTLES, Stephen, HAAS, Hein de a MILLER, Mark J. *The age of migration: international population movements in the modern world*, s. 122.

⁹⁰ BENJAMIN, Daniel et al. Currents and Crosscurrents of Radical Islam. In: *CSIS* [Washington DC]: CSIS, 2006. s. 1-32.

jsou vystaveni vykořisťování a jsou nuceni přijmout povolání za horších pracovních podmínek než místní obyvatelé. Nicméně pracovní migrace se stává stále více diverzifikovanou díky přechodu vyspělých ekonomik k sektoru služeb, kde se vytváří nové pracovní příležitosti. Mnoho migrantů ovšem zůstává u manuálních prací. V jiné pozici se nachází druhá generace migrantů, která získává na trhu práce již lepší zaměstnání než jejich rodiče. Na druhou stranu jsou stále méně úspěšní na pracovním trhu než místní občané i přes stejné dosažené vzdělání.⁹¹ Mezinárodní dělba práce hraje významnou roli ve světové ekonomice, ve které mají migranti své místo. Deregulace ekonomiky jde ruku v ruce se snížením vlivu odborů a erozí ochrany sociálního státu. Zaměstnávání migrantů je zprostředkováno skrze diferenční pracovní smlouvy a je tak ovlivňován celý pracovní trh dané země.⁹²

1.4.1 Teoretické modely migrace

Jelikož je migrace světový fenomenální jev, zaujala pozornost mnoha odborníků na danou problematiku a byla tak vytvořena celá řada teorií. Jedním z modelů migrace je tzv. **push-pull model**, který se zabývá příčinou "vytlačení" jednotlivce z místa původu a následné "protlačení" do cílové destinace. Zatímco mezi tzv. push faktory se řadí nedostatek ekonomických příležitostí či politické represe, k pull faktorům patří poptávka po práci, dostupnost zdrojů (i půdy) nebo politická svoboda. Dle tohoto modelu by měla migrace směřovat vždy z chudších zemí do zemí bohatších a na dobrovolné bázi. Průzkumy, nicméně, ukázaly i opačné případy, a proto bývá tato teorie často kritizována. Vedle toho nezahrnuje demografické či environmentální faktory, které jsou dle jiných autorů považovány za klíčové.⁹³

Na základě kritiky push-pull modelu byl vytvořen model z hlediska **historicko-strukturalistického** pohledu. Základní rozdíl tkví ve způsobu migrace. Dle historicko-strukturalistické metody se migrace nachází pouze v nucené podobě z důvodu nerovnoměrného rozdělení politické a ekonomické moci, která způsobuje nerovnost mezi jednotlivci.^{94, 95}

⁹¹ CASTLES, Stephen, HAAS, Hein de a MILLER, Mark J. *The age of migration: international population movements in the modern world*, s. 198-204 a 261.

⁹² Tamtéž, s. 260-263.

⁹³ Tamtéž, s. 28-29.

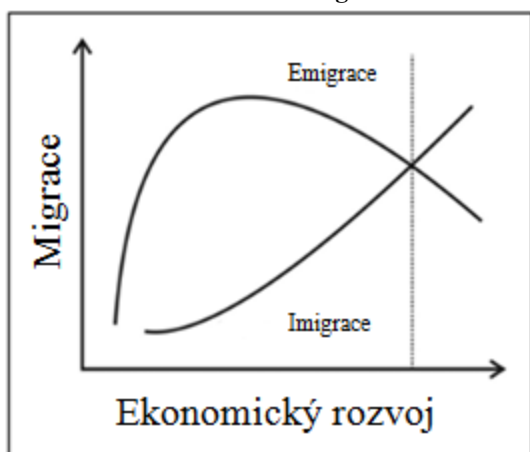
⁹⁴ CASTLES, Stephen, HAAS, Hein de a MILLER, Mark J. *The age of migration: international population movements in the modern world*, s. 31-32.

⁹⁵ Historicko-strukturalistická metoda vychází z Marxistické politické ekonomie zdůrazňující vykořisťování zdrojů skrze kolonizaci.

Dalším modelem je **globalizační teorie**, která se objevila na začátku 90. let zároveň se zintenzivňujícím se procesem globalizace. Globalizační teorie zdůrazňuje propojování světa nejdříve z hlediska finančních toků skrze vytvoření společných mezinárodních institucí, jako je Světová banka či Mezinárodní měnový fond. Globalizace poté postupně vyústila i v samotnou migraci. Trh práce, sociální nerovnosti a struktura produkce jsou poté dalšími podněty podporující proces migrace. Globalizace je často kritizována kvůli erozi „národního státu“. Nicméně státy stále mohou ovlivňovat proud migrace skrze vytvořené národní politiky týkající se sociálního zabezpečení, daní či veřejného pořádku. Výjimku vytvářejí integrační celky, jejichž členové často postupují své pravomoci na nadnárodní entity a tvoří určité politiky společně. Členství v daných uskupení je ovšem závislé pouze na rozhodnutí daného státu. Na druhou stranu některé vlády národních států mohou migraci využívat ve smyslu vykořisťování levné pracovní síly. Trh práce hraje tedy v globalizační teorii značnou roli.⁹⁶

K dalším modelům migrace se řadí **tranzitivní teorie**. Ta se zabývá vztahem mezi ekonomickým rozvojem a migrací. Konkrétně se jedná o dopad úrovně rozvoje ekonomiky na růst/pokles emigrace, či naopak imigrace v daném státu. Podle ekonomů Martina a Taylora je ekonomický rozvoj dán řadou faktorů. Ovlivňují jej především politické reformy, úspory z rozsahu, podmínky pro obchod nebo produktivita práce. U ekonomik, které disponují lepšími podmínkami a lepšími hodnotami daných faktorů, je posilována imigrace a naopak emigrace klesá.⁹⁷ V případě nepříznivých hodnot ukazatelů ovlivňující ekonomický rozvoj se jedná o opačnou situaci, viz graf 2.

Graf 2 - Tranzitivní teorie migrace

Pramen: HAAS, Hein de. Migration transitions.

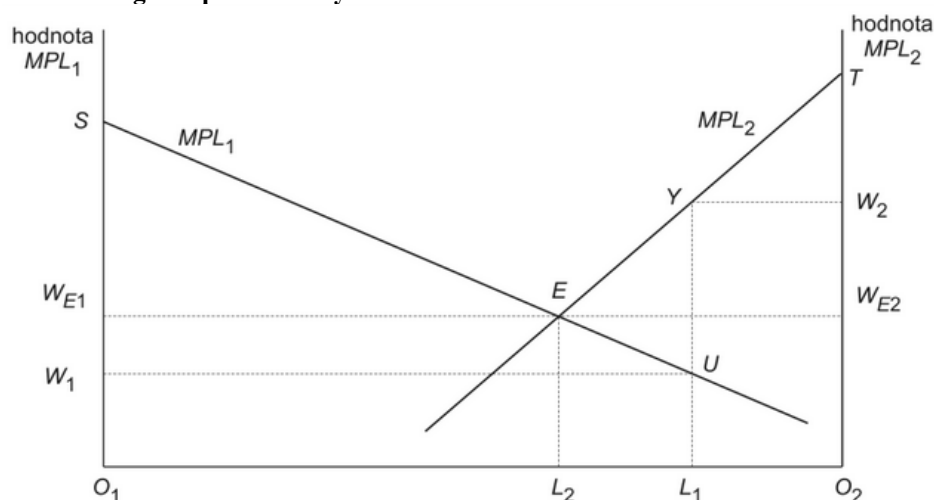
⁹⁶ CASTLES, Stephen, HAAS, Hein de a MILLER, Mark J. *The age of migration: international population movements in the modern world*, s. 33-35.

⁹⁷ MARTIN, Philip L. a TAYLOR, Edward J. The anatomy of a migration hump. In: *Development Strategy, Employment, and Migration: Insights from Models* [Paris]: OECD, 1996. s. 43-62.

1.4.2 Základní efekty migrace

Mezinárodní pohyb pracovní síly souvisí i s mezinárodním pohybem kapitálu, proto jsou oba tyto výrobní faktory, práce a kapitál, využívány v mnoha ekonomických modelech. Oproti kapitálu je ovšem pracovní síla méně mobilní. Při migraci pracovní síly z jedné země do druhé dochází ke změnám níže uvedených ekonomických ukazatelů.⁹⁸ Migraci pracovní síly mezi dvěma ekonomikami znázorňuje graf 3.

Graf 3 - Migrace pracovní síly mezi dvěma ekonomikami

Pramen: NEUMANN, Pavel, ŽAMBERSKÝ, Pavel a JIRÁNKOVÁ, Martina. *Mezinárodní ekonomie*, s. 50.

Jako důsledek odlivu pracovní síly z jedné ekonomiky dochází k růstu reálných mzdových sazeb v této ekonomice a naopak klesají reálné mzdové sazby ve druhé přijímací ekonomice v důsledku nárůstu pracovní síly. Migrace proto vede k **vyrovnání reálných mzdových sazeb** v obou ekonomikách. Mezinárodní pohyb pracovní síly má také dopad na celkový produkt. V první ekonomice, kde poklesne pracovní síla, dochází také k poklesu produktu. Na druhou stranu v ekonomice, která přijme migranty, dochází k růstu celkového produktu. Ve světovém měřítku dochází k celkovému **růstu světového produktu** a světová ekonomika v tomto směru na migraci vydělala. Z migrace pracovníků těží **vlastníci** jednotlivých **výrobních faktorů odlišně**. V první ekonomice, kde vzrostly reálné mzdové sazby, získávají vyšší příjmy právě vlastníci práce. Naopak ve státě, do kterého migranti přicházejí, dochází k poklesu reálné mzdové sazby v důsledku zvýšení počtu pracovníků, a proto z migrace těží vlastníci kapitálu, pro něž se relativní cena kapitálu zvýšila. Liberalizace či naopak přijetí restriktivních opatření s ohledem na migraci proto závisí na negociační síle jednotlivých vlastníků výrobních faktorů. Ve vysílající zemi budou liberalizaci podporovat vlastníci práce,

⁹⁸ NEUMANN, Pavel, ŽAMBERSKÝ, Pavel a JIRÁNKOVÁ, Martina. *Mezinárodní ekonomie*, s. 48.

jelikož reálné mzdové sazby se zvýšily. Naopak v hostitelské zemi se budou o liberalizaci migrace zasazovat vlastníci kapitálu, kde reálné mzdové sazby poklesly.⁹⁹

1.4.3 Další ekonomické dopady migrace

Migrace má na vysílající a hostitelskou zemi mnoho dopadů, pozitivních i negativních. Co se týče **pozitivních efektů** u **vysílající země**, jedná se o snížení nabídky práce a s ním i pokles nezaměstnanosti. Další výhodou je snadnější získání PZI, jelikož mnozí migranti mají ve své domácí zemi obchodní vazby. PZI tak souvisí i se zvýšením toku zboží, služeb a informací. Pokud se migrant vrací zpět do své země, může přispět ke zvýšení produktivity díky novému know-how nabitému v zahraničí. Na druhou stranu je vysílající země vystavena i **negativním dopadům** spojených s migrací. Kvůli odlivu vysoce kvalifikovaných pracovníků¹⁰⁰ se snižuje ekonomický růst v zemi. V oborech, ze kterých migranti odchází, dochází k tlaku na vyšší mzdové sazby v důsledku poklesu nabízené práce. Vysílající stát dále přichází o příjmy do státního rozpočtu ve formě daní. Pokud se emigranti nevrátí zpět do své domovské země, investice vynaložené na jejich vzdělání nejsou reflektovány v domácí ekonomice.¹⁰¹

Co se týče **kladných dopadů** migrace na **hostitelskou zemi**, významným pozitivem je vyplnění mezer na trhu práce. Méně kvalifikovaná pracovní síla je poté využívána v oborech, jako je stavebnictví či pohostinství, které nejsou pro domácí pracovníky zajímavé z hlediska mzdových podmínek. Příliv migrantů zvyšuje agregátní poptávku i agregátní nabídku v ekonomice. Tím je stimulováno tempo růstu HDP a ekonomický růst. Pokud se jedná o příliv kvalifikované pracovní síly, dochází ke snížení nákladů do vzdělání, které by jinak musela daná země vynaložit. Migranti také přispívají do veřejných rozpočtů, přičemž jsou čistými plátcí. Migrace může mít pro hostitelskou zemi i **stinné stránky**. V první řadě se jedná o zvýšenou konkurenci ze zahraničí, která může negativně působit na celou společnost¹⁰² a může vyústit až v xenofobii. S ní může být také spojen tzv. „střet civilizací“ plynoucí z odlišné mentality a zvyklostí migrantů. Migrace má značný vliv na trh práce, který bývá často nepružný a hostitelská země se tak nedokáže s imigrací vypořádat. Levná pracovní síla může způsobit klesající požadavky na kvalifikaci pracovníků. U zaměstnavatelů zároveň

⁹⁹ NEUMANN, Pavel, ŽAMBERSKÝ, Pavel a JIRÁNKOVÁ, Martina. *Mezinárodní ekonomie*, s. 49-50.

¹⁰⁰ Tzv. odliv mozků.

¹⁰¹ KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*, s. 87-88.

¹⁰² Pod pojmem celá společnost jsou myšleni výrobci i spotřebitelé.

klesá zájem o zavádění nových technologií, které by mohly eventuálně zvýšit produktivitu práce.¹⁰³

Specifickým typem migrace je migrace přeshraniční, kdy migranti pracují v zahraničí, ale nežijí zde a do práce dojíždějí. Přeshraniční migrace ohrožuje především vysílající zemi skrze narušení trhu práce v lokální ekonomice. Aktuálním problémem je ilegální migrace pracovních sil. Ta se ovšem objevila již v 90. letech a nyní nabírá na intenzitě. Schengenská dohoda¹⁰⁴ umožňuje navíc volný pohyb bez hraničních kontrol.¹⁰⁵ S ohledem na aktuální uprchlickou krizi a teroristické útoky byl v prosinci 2015 navržen Evropskou komisí pozměňovací návrh Schengenské dohody, který se stane součástí sekundárního evropského práva.¹⁰⁶

¹⁰³ KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*, s. 86-87.

¹⁰⁴ Schengenská dohoda vstoupila v platnost v roce 1995. Členskými zeměmi jsou členové EU vyjma Velké Británie, Irsko, Kypru, Rumunska a Bulharska. Z nečlenských zemí EU podepsalo Schengenskou dohodu Švýcarsko, Norsko, Lichtenštejnsko a Island.

¹⁰⁵ KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*, s. 94-97.

¹⁰⁶ BBC News. *Schengen: Controversial EU free movement deal explained* [online]. 2016 [vid. 2016-03-27]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-13194723>.

2 Specifika švýcarské ekonomiky a vývoj bilaterálních vztahů s EU

Švýcarsko je bohatá evropská země, která je specifická pro své nezávislé a neutrální postavení. Jeho neutralita¹⁰⁷ spočívá v neúčasti při vzniku ozbrojených konfliktů. Ozbrojené síly mohou být použity pouze v případě sebeobrany a vnitřní bezpečnosti. Nezávislost Švýcarska se projevuje také v mezinárodním měřítku. Ačkoliv je Švýcarsko členem OSN,¹⁰⁸ zapojení do mezinárodních institucí se spíše vyhýbá.¹⁰⁹

Švýcarsko je dále specifické pro svou federativní strukturu skládající se z 26 kantonů, čímž se řadí mezi země s největší decentralizací v Evropě.¹¹⁰ Každý kanton má autonomní postavení a svou nezaměnitelnou identitu, jazykovou a náboženskou.¹¹¹ Kantony se podílí i na tvorbě zákonů a jejich postavení je tak v rámci celé federace velice silné. Byl proto zaveden pojem **intenzivní kantonismus**, který zvýrazňuje spíše formu konfederace¹¹² než federace. Z hlediska vnímání obyvatel jsou kantony na daleko významnější úrovni než federace jako celek.¹¹³

Z geografického pohledu je Švýcarsko obklopeno zeměmi EU, z čehož vyplývá i určitá forma ekonomické spolupráce, která má pro Švýcarsko zvláštní význam a je pro něj velice důležitá.¹¹⁴ Otázkou pro Švýcarsko zůstává, jakou formu spolupráce s EU zvolí. Doposud se Švýcarsko vyznačuje spíše izolačním přístupem a s EU jedná výhradně na **bilaterální bázi**. Směr a způsob kooperace nezávisí pouze na Spolkové radě, ale také na samotných občanech, kteří mají právo spolurozhodovat o budoucnosti země v rámci referend či iniciativ. To jim umožňuje institut přímé demokracie, který je více rozveden v následující podkapitole.¹¹⁵

¹⁰⁷ Švýcarsko deklarovalo neutralitu v roce 1939 při vzniku druhé světové války.

¹⁰⁸ Švýcarsko se stalo členem OSN až v roce 2002.

¹⁰⁹ BBC News. *Switzerland country profile* [online]. 2016 [vid. 2016-09-28]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-17980650>.

¹¹⁰ BLATTER, Joachim. *Switzerland. Bilateralism's polarizing consequences in a very particular/ist democracy* [online]. January 2015 [vid. 2016-10-16]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/281584138_Switzerland_Bilateralism's_polarizing_consequences_i. s. 53.

¹¹¹ Oficiálními jazyky Švýcarska jsou němčina, italština, francouzština a rétorománština.

¹¹² Jedná se o konfederaci etnik, katolické a protestanské komunity, stejně tak o konfederaci tří jazyků.

¹¹³ HUGHES, Christopher. *Cantonalism: Federation and Confederacy in the Golden Epoch of Switzerland*. In: *Comparative Federalism and Federation*. 1993, s. 160.

¹¹⁴ DEA. *Switzerland and the European Union* [online]. Bern, 2016 [vid. 2016-10-10]. Dostupné také z: <https://www.fdfa.admin.ch/dea/en/home/dienstleistungen-publikationen/publikationen.html>.

¹¹⁵ BBC News. *Switzerland country profile*.

2.1 Instituty přímé demokracie

Švýcarsko je stát s jednou z nejstarších demokracií Evropy¹¹⁶, jehož politický systém je ve světě unikátní a vyznačuje se jistými specifiky. Forma přímé demokracie Švýcarska v sobě zahrnuje referenda a občanské iniciativy, které jsou součástí práva každého občana. Švýcarsko je zemí s nejrozsáhlejším využitím přímých demokratických nástrojů na světě. Zatímco v jiných státech je referendum pouze doplňkovým institutem, ve Švýcarsku má konstitutivní charakter na politický systém a tím závazně ovlivňuje jeho funkci.¹¹⁷

Pojem přímá demokracie je definován jako „*forma nebo systém demokracie, který umožňuje občanům aktivně se podílet na legislativním procesu a poskytuje jim maximální politické sebeurčení.*“¹¹⁸ Ve Švýcarsku má přímá demokracie dlouhou tradici. Kořeny přímé demokracie sahají až do roku 1291, kdy se voliči shromažďovali a projednávali hlavní politické otázky. Moderní forma přímé demokracie již s formalizovanými průzkumy veřejného mínění a častými referendy vzniká v 19. století. V tomto období tehdejší okolní evropské monarchie neprojevovaly nejmenší zájem o demokratické přístupy, na rozdíl od Švýcarska.

Mezi základní instituty přímé demokracie patří **povinná referenda, dobrovolná referenda a lidové iniciativy**. *Povinná referenda* jsou vyhlašována pro podstatné změny švýcarské ústavy ze strany vládních orgánů. Ke změně ústavy může dojít pouze tehdy, pokud je odsouhlasena v referendu nadpoloviční většinou všech občanů a také absolutní většinou všech kantonů. Přímá demokracie má být proto klíčem k proslulé švýcarské politické stabilitě.¹¹⁹ *Dobrovolná referenda* mohou být vyhlášena při tvorbě federálních zákonů. Proces tvorby zákonů se skládá ze tří, v případě referenda ze čtyř etap:¹²⁰

1. Návrh zákona je připraven odborníky federální správy;
2. Návrh je předložen kantonálním vládám, politickým stranám, stejně tak nevládním organizacím a sdružením občanské společnosti, kteří se mohou vyjádřit k návrhu a navrhnout změny;

¹¹⁶ Podle švýcarského ekonoma Blattera se jedná o republikánskou formu demokracie.

¹¹⁷ BLATTER, Joachim. *Switzerland. Bilateralism's polarizing consequences in a very particular/ist democracy*, s. 53.

¹¹⁸ JUD, Marcus G. *Switzerland's System of Direct Democracy* [online]. 2016 [vid. 2016-10-13]. Dostupné z: <http://direct-democracy.geschichte-schweiz.ch/>.

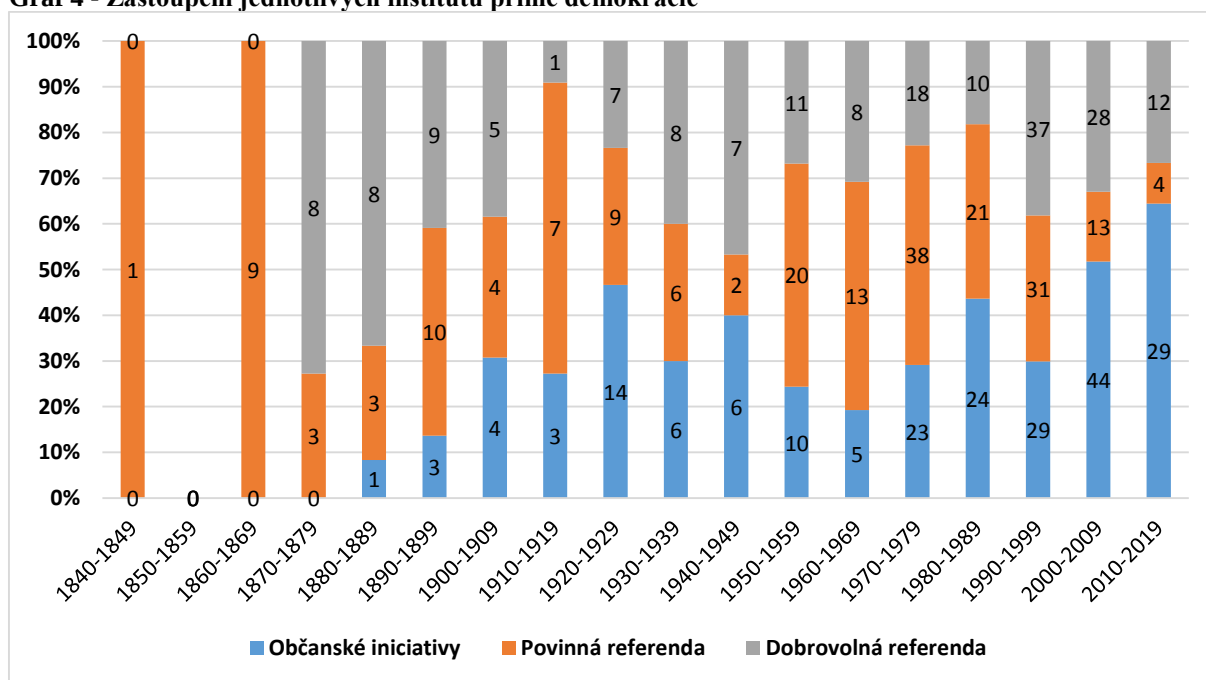
¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Tamtéž.

3. Vyjádření ohledně návrhu zákona jsou předložena oběma komorám parlamentu, které je nejdříve projednávají za „zavřenými dveřmi“ a poté na veřejných zasedáních. Parlament by měl vzít v úvahu podané námitky, jinak je 4. etapa nevyhnutelná;
4. Voliči mají při tvorbě zákonů právo veta. Pokud s novým návrhem zákona nesouhlasí a získají 50 000 podpisů občanů (tj. zhruba 1,2 % voličů) požadující referendum do tří měsíců od představení návrhu, je povinností vyhlásit referendum.¹²¹

Dalším právem občanů, sdružení a politických stran je účast na *lidových iniciativách*, které slouží pro změnu ústavy.¹²² V tomto případě je nutné získat 100 000 podpisů (tj. zhruba 2,5 % voličů) v rámci 18 měsíců. Parlament je povinen iniciativu prodiskutovat a dále ji buď podpořit, nebo odmítnout, případně může navrhnout alternativu. Ať parlament rozhodne jakkoli, všichni občané budou rozhodovat v rámci referenda, zda iniciativu či alternativní návrh přijmout nebo jej zamítnout.¹²³ Občané se zúčastní referend, ať už dobrovolných či povinných, přibližně 4x ročně na komunitní, kantonální i federální úrovni.¹²⁴ Graf 4 pak znázorňuje trend využívání všech třech institutů přímé demokracie (občanských iniciativ, povinných a dobrovolných referend).

Graf 4 - Zastoupení jednotlivých institutů přímé demokracie

Pramen: Centre for research on direct democracy. *Use of Direct Democracy*; vlastní zpracování.

¹²¹ Při těchto referendech stačí absolutní většina občanů, nikoli kantonů.

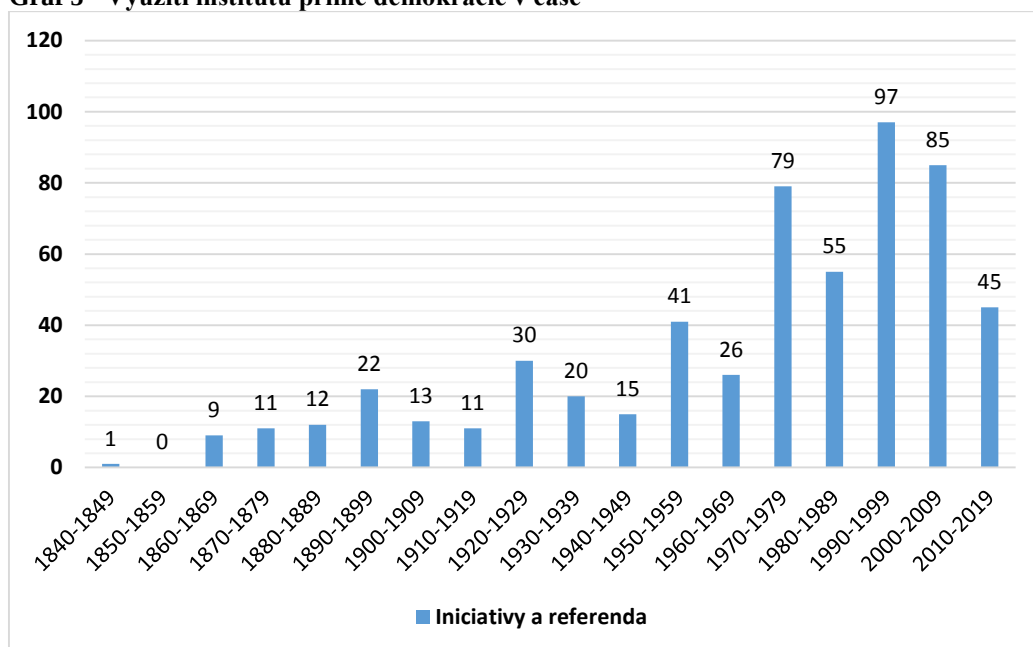
¹²² V případě lidových iniciativ hraje velkou roli lobbying zájmových skupin a politických stran.

¹²³ SWI SWISSINFO.CH - English. Switzerland's direct democracy. In: YouTube [online]. 21. 10. 2011 [vid. 2016-10-13]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=y5W45Va0cPE>.

¹²⁴ Centre for Research on Direct democracy. *Use of Direct Democracy* [online]. © 2015 [vid. 2016-10-16]. Dostupné z: <http://www.c2d.ch/index.php>.

Od 40. do 60. let 19. století byla vyhlášena pouze povinná referenda, celkem 10x v tomto období. V 70. a 80. letech již byla vyhlášena i dobrovolná referenda, přičemž začaly vznikat první iniciativy. Počet iniciativ od tohoto období narůstal s výjimkou 30., 40. a 60. let 20. století. Mezi velice kontroverzní iniciativu se řadí iniciativa z roku 1989, kdy bylo občanů žádáno zrušení švýcarské armády. Ve prospěch iniciativy hlasovalo 36 % voličů a uzákoněna tedy nebyla. Nejvíce iniciativ bylo zaznamenáno v první dekádě tohoto tisíciletí, a to celkem 44. Naopak největší počet povinných referend byl vyhlášován v průběhu 2. poloviny 20. století, kdy se konalo celkem 123 povinných referend a jejich podíl byl jednoznačně nejvyšší. V novém tisíciletí se jejich počet již významně zmenšil, a proto v současnosti tvoří největší podíl občanské iniciativy (přibližně 64 %), poté dobrovolná referenda (zhruba 27 %) a v poslední řadě právě referenda povinná (okolo 9 %).¹²⁵

Graf 5 - Využití institutů přímé demokracie v čase

Pramen: Centre for research on direct democracy. *Use of Direct Democracy*; vlastní zpracování.

Obecně lze říci, že švýcarští občané využívají svých práv v rámci přímé demokracie a počet iniciativ a referend narůstá, jak ukazuje graf 5. Stejně tak využívá referend samotná vláda. Růst využití nástrojů přímé demokracie je vyvoláván především zintenzivněním politického boje, který vzniká v důsledku nestabilních ekonomických a sociálních podmínek.¹²⁶ To lze demonstrovat na příkladu 70. a 90. let v období ekonomické recese švýcarské ekonomiky, kdy

¹²⁵ Centre for Research on Direct democracy. *Use of Direct Democracy*.

¹²⁶ SERDÜLT, Uwe. Direct Democracy in Switzerland and its Discontents. In: *International Conference Direct Democracy in Latin America* [online]. 14. 03. - 15. 03. 2007 [vid. 2016-10-16]. Dostupné z: http://www.whatisdemocracy.net/wddm/maillist/Direct_Democracy_in_Switzerland.pdf.

byl počet iniciativ a referend vysoký. 80. léta byla také, ale již v menší míře, ovlivněna nestabilními podmínkami, kdy po revoluci v Curychu vznikl sociální neklid.¹²⁷

Výhodou systému přímé demokracie je aktivní účast samotných občanů na legislativním procesu, čímž mohou ovlivňovat chod své země. Největší **nevýhodou** tohoto systému je zapojení mnoha aktérů do rozhodovacího procesu, což způsobuje značnou časovou neefektivitu. Otázkou zůstává, na čí straně stojí zodpovědnost za dané rozhodnutí. Přímá demokracie také způsobuje nízkou předvídatelnost konečného legislativního rozhodnutí. Často je kritizován fakt, že občanskými iniciativami může být narušeno konstituční i mezinárodní právo.¹²⁸ Narušení mezinárodního práva je demonstrováno v závěrečné kapitole práce.

Pohledy na přímou demokracii se ovšem liší autor od autora. Švýcarský ekonom Bruno Frey hájí institut přímé demokracie jakožto efektivní nástroj pro naplnění individuálních potřeb jednotlivců a odstranění kartelu politiků, kteří prosazují pouze své zájmy a zájmy voličů jsou jim cizí.¹²⁹ Zdůrazňuje, že referenda a iniciativy pouze doplňují, nikoliv nahrazují, instituce zastupitelské demokracie, jako např. parlament či vládu. Referenda jsou začleněna do federálního systému s tím, že konkrétní otázky mají být řešeny na co nejnižší možné úrovni.¹³⁰ Dle Freye se na referenda nenahlíží jako na volbu mezi určitými alternativami. Referendum je kontinuální proces skládající se ze tří fází.¹³¹

- 1. Pre-referendum** – V této fázi je klíčová diskuse mezi politiky, voliči a občany. Vzniká zde prostor pro vyjednávání, utváření preferencí a alternativ. Na základě společných diskusí je tak možné vytvořit všeobecně akceptovatelnou variantu. Empirické důkazy podporují tvrzení, že diskuse silně ovlivňuje výsledky. V ekonomické teorii „Vězňovo dilema“ se podíl vězňů, kteří jsou ochotni spolupracovat, významně zvyšuje z 26 % na 73 %, pokud účastníci mohou mezi sebou mluvit ještě před jejich nezávislou volbou.

¹²⁷ MATTHEW, Allen. The revolution that set Zurich streets ablaze. In: *SWI Swissinfo.ch* [online]. 30. 05. 2010 [vid. 2016-10-16]. Dostupné z: <http://www.swissinfo.ch/eng/the-revolution-that-set-zurich-streets-ablaze/8959528>.

¹²⁸ LUTZ, Georg. Interview. In: YouTube. 21. 10. 2011. Dostupný také z: <https://www.youtube.com/watch?v=y5W45Va0cPE>.

¹²⁹ FREY, Bruno S. Direct Democracy: Politico-Economic Lessons from Swiss Experience. *The American Economic Review*. May 1994, vol. 84, no. 2, s. 338-342. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/2117855>, s. 338.

¹³⁰ Švýcarsko se v tomto ztotožňuje se základním principem EU, zásadou subsidiarity.

¹³¹ FREY, Bruno S. Direct Democracy: Politico-Economic Lessons from Swiss Experience, s. 339-340.

2. Formální rozhodnutí – Pod formálním rozhodnutím je myšleno samotné vyhlášení referenda či lidové iniciativy a jejich výsledky. Podmínky referend a iniciativ jsou popsány výše.

3. Post-referendum – Účastníci referenda se snaží předvídat výsledek hlasování a upravují návrhy s cílem přilákat co nejvíce voličů ve svůj prospěch. Pokud nastane výrazná odchylka mezi většinou občanů a většinou kantonů, může být přijata nová iniciativa. Změny ve výsledcích referendu kvůli změnám okolností a diskusím nejsou podle Freye slabinou přímé demokracie. Jedná se o pozitivum, kdy účastníci referend a iniciativ v živém politickém procesu získávají nové poznatky.

V poslední řadě vyzdvihuje Frey přímou demokracii před klasickou zastupitelskou. Pod zastupitelskou demokracií vidí pouze koalice stran, které stojí proti všem voličům a daňovým poplatníkům a které jsou jedinými aktéry vytvářející legislativu. Naproti tomu přímá demokracie s jejími prvky sdílí legislativní proces napříč voliči, občany, sdruženími a politickými stranami. Přímá demokracie má dále pozitivní dopad na veřejné výdaje¹³² – Švýcarsko má výrazně nižší podíl veřejných výdajů na HDP než ostatní země OECD s reprezentativními demokraciemi, viz tabulka 1. Podíl veřejných výdajů na HDP činí ve Švýcarsku 11 %, kdežto v zemích OECD tvoří veřejné výdaje v průměru necelých 18 % HDP.¹³³

Tabulka 1 – Podíl veřejných výdajů na HDP, v %

	r. 1990	r. 1995	r. 2000	r. 2005	r. 2010	r. 2014
OECD	16,86	16,82	16,25	17,44	18,93	17,97
Švýcarsko	10,87	11,42	10,82	11,24	10,66	11,02

Pramen: UNCTAD. Data Center - Gross domestic product: GDP by type of expenditure; vlastní zpracování.

Co se demokratických systémů týče, v roce 2011 byl proveden na univerzitě v Curychu výzkum mezi 30 zeměmi pomocí tzv. barometru demokracie. Při výzkumu bylo použito 100 indikátorů, které měřily, jak dané státy splňují základní demokratické principy (byla zkoumána data mezi lety 1995 – 2005). Švýcarsko skončilo, překvapivě, až na 14. místě. Dle výsledků výzkumu funguje Švýcarsko dobře, pokud jde o individuální svobody a vládní

¹³² FREY, Bruno S. Direct Democracy: Politico-Economic Lessons from Swiss Experience, s. 340-341.

¹³³ UNCTAD. Data Center - Gross domestic product: GDP by type of expenditure. In: *UNCTADstat* [online].

© 2016 [vid. 2016-10-24]. Dostupné z: <http://unctadstat.unctad.org/EN/>.

kapacity. Slabou stránkou je nízká transparentnost, protože neexistují pravidla financování stran nebo zákony o svobodě informací. Ve výzkumu bylo upozorněno na stěžejní prvek přímé demokracie Švýcarska, a to na aktivní participaci při rozhodovacích procesech. Dle výsledků průzkumu se referendum a občanských iniciativ zúčastní spíše muži než ženy, dále spíše starší než mladší voliči a také vzdělanější občané s vyšším příjmem. Švýcarsko tedy ve smyslu **rovnocenné demokracie**, která je pro autory výzkumu velice podstatná, neobstalo.¹³⁴ Švýcarsko by neobstalo v rovnocenné demokracii ani ve vztahu k cizincům. V současné době tvoří téměř 25 % populace cizinci, kteří jsou skrze restriktivní regulace vyloučeni z hlasování na národní úrovni. Podle švýcarského profesora Blattera dále Švýcarsko nemůže mít pevnou a silnou ústavu, jelikož ji mění každá úspěšná občanská iniciativa.¹³⁵

Švýcarský politický systém je také atypický kolektivní hlavou státu, jež je tvořena sedmičlennou Spolkovou radou. Rada byla zřízena podle ústavy z roku 1848, která platí až doposud. Členové rady jsou voleni na čtyřleté období smíšenou komisí obou komor Spolkového parlamentu. Parlament je tvořen senátem, který zastupuje kantony, a sněmovnou reprezentantů zastupující občany, přičemž obě komory mají stejné kompetence a politickou sílu.¹³⁶ Ačkoliv je volební období čtyřleté, ke změnám dochází zřídka a švýcarská vláda je tak jednou z nejstabilnějších na světě. V roce 2010 byla do funkce Ministra rady zvolena žena a Spolková rada je tak poprvé v historii tvořena majoritou žen.¹³⁷ Každý rok zaujímá ceremoniální pozici Prezidenta rady jiný člen. Tato pozice je pouze reprezentativní a slouží k vystupování navenek, ale i uvnitř státu. Prezidentem pro rok 2016 byl zvolen Johann Schneider-Amman, ministr obchodu a člen spolkové rady od roku 2010.¹³⁸

¹³⁴ LEYBOLD-JOHNSON, Isobel. Swiss not as democratic as they think. In: *SWI swissinfo.ch* [online]. 28. 01. 2011 [vid. 2016-10-13] Dostupné z: <http://www.swissinfo.ch/directdemocracy/swiss-not-as-democratic-as-they-think/29353166>.

¹³⁵ BLATTER, Joachim. *Switzerland. Bilateralism's polarizing consequences in a very particular/ist democracy*, s. 55.

¹³⁶ SWI SWISSINFO.CH - English. Switzerland's direct democracy.

¹³⁷ Nicméně na spolkové úrovni bylo volební a hlasovací právo pro švýcarské ženy ustaveno až v únoru roku 1971.

¹³⁸ BBC News. *Switzerland country profile* [online]. 2016 [vid. 2016-09-28]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-17980650>.

2.2 Postavení a spolupráce Švýcarska v Evropě

Švýcarsko jako stát situovaný uprostřed Evropy navazuje s EU těsné ekonomické, politické i sociální vazby. Pro Švýcarsko je EU významným obchodním partnerem a jejich spolupráce probíhá v současnosti na **bilaterální sektorové úrovni**. Švýcarsko si tím zajišťuje ochranu vlastních zájmů a také prosperitu své ekonomiky.¹³⁹ Konkrétní forma spolupráce Švýcarska s Evropou od počátku 40. let po současnost je popsána v následujících podkapitolách.

2.2.1 ESVO vs. ES

Ačkoliv je Švýcarsko neutrálním a nezávislým státem, který se neúčastnil 2. světové války, v roce 1948 se připojilo k Organizaci pro evropskou hospodářskou spolupráci **OEEC**¹⁴⁰, jejíž cílem byla primárně obnova ekonomik v poválečné Evropě a posílení jejich spolupráce.¹⁴¹

V roce 1960 vzniklo Evropské sdružení volného obchodu **ESVO** jako protiváha tehdejšího Evropského hospodářského společenství **EHS** (dnešní EU). Spolu se Švýcarskem jsou zakládajícími členy ESVO Rakousko, Dánsko, Norsko, Švédsko, Velká Británie a Portugalsko, kteří se zavázali odstranit cla aplikovaná na průmyslové výrobky. Evropské společenství vzniklo na základě dohody šesti států, a to Německa, Francie, Itálie, Belgie, Nizozemí a Lucemburska.¹⁴²

ESVO vzniklo především z obavy izolace od ostatních států Evropy, resp. členů EHS, jež nabývaly na ekonomické síle. Zároveň se členové ESVO chtěli vyhnout nadnárodní spolupráci evropské integrace a být tvůrci svých legislativ.¹⁴³ Švýcarská zahraniční politika tak sledovala dvojí cíl – nebýt vyloučen z evropského trhu a nebýt zahrnut do většího politického společenství.¹⁴⁴ V 60. letech tak mezi sebou stálo **sedm států ESVO**, tzv. Outer Seven, a proti nim **šest států EHS**, tzv. Inner Six. Jak ukazuje obrázek 1, rozlohou si obě uskupení byla rovna, ale co se ekonomické síly týče, EHS bylo jednoznačně konkurenceschopnější. V roce 1973 byla pozice ESVO ještě více oslabena, jelikož se Velká Británie, jakožto nejvlivnější člen, a Dánsko staly členem ES a vystoupily tak z ESVO. V roce 1986 následovalo obě země Portugalsko a o devět let později vystoupilo i Rakousko,

¹³⁹ DEA, *Switzerland and the European Union*, s. 21.

¹⁴⁰ OEEC je předchůdcem Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj OECD a byla zřízena k administraci Marshallova plánu.

¹⁴¹ SEMMELMANN, Constanze. Historical evolution of CH-EU relations [prezentace]. University of St. Gallen, 2015. s. 37.

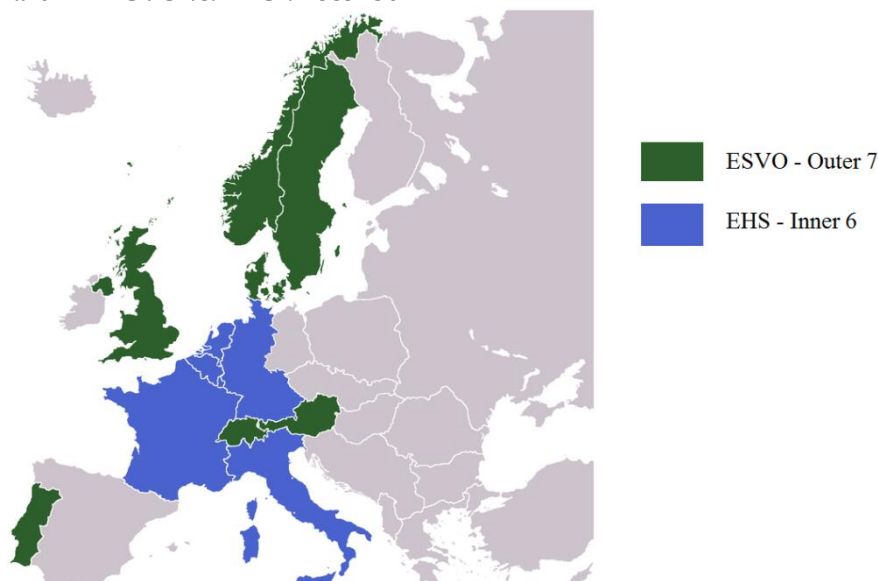
¹⁴² SEMMELMANN, Constanze. Historical evolution of CH-EU relations, s. 37.

¹⁴³ Tamtéž, s. 38-39.

¹⁴⁴ BLATTER, Joachim. *Switzerland. Bilateralism's polarizing consequences in a very particular/ist democracy*, s. 56.

Švédsko a Finsko. V současnosti jsou členy ESVO pouze Švýcarsko, Lichtenštejnsko, Norsko a Island.^{145, 146}

Obrázek 1 - ESVO vs. EHS v roce 1961

Pramen: En.wikipedia.org. *Inner Six*; vlastní zpracování.

Důležitým milníkem pro vztahy mezi EU a Švýcarskem byl rok 1972, kdy byla uzavřena **dohoda o volném obchodu**. Tato dohoda byla z ekonomického pohledu velice významná i úspěšná. Ve švýcarském referendu se kladně vyslovalo 72 % občanů a většina kantonů. V případě neuzavření by hrozilo vytvoření dvou zón na území Evropy bez jakýchkoli obchodních vazeb a nedocházelo by k liberalizaci obchodu. Dle dohody bylo do volného obchodu zahrnuto průmyslové zboží pocházející ze Švýcarska či zemí ES. Na toto zboží je zakázáno uvalení cla, kvót nebo jiných opatření majících ekvivalentní efekt. Z dohody byly ovšem vyjmuty zemědělské produkty.¹⁴⁷ Co se týče institucionální struktury, vznikl tzv. smíšený výbor,¹⁴⁸ který rozhoduje o případných porušeních dohody na úrovni dialogu.¹⁴⁹

¹⁴⁵ SEMMELMANN, Constanze. Historical evolution of CH-EU relations, s. 38-39.

¹⁴⁶ V roce 1973 a 1995 se Norsko snažilo vstoupit do EU, členství v EU ale bylo odmítnuto v národních referendech. Island také jedná o vstupu do EU. V roce 2013 bylo ovšem jednání pozastaveno žádostí tamním ministrem zahraničních věcí.

¹⁴⁷ Průmyslové komponenty zemědělských produktů pod dohodu spadaly.

¹⁴⁸ Ve smíšeném výboru jsou zastoupeny obě strany dohody, tedy EU i Švýcarsko.

¹⁴⁹ SEMMELMANN, Constanze. Historical evolution of CH-EU relations, s. 40-46.

2.2.2 Evropský hospodářský prostor

Ačkoliv mělo Švýcarsko s ES uzavřenou dohodu o volném obchodu či dohodu pokrývající oblast neživotního pojištění z roku 1989,¹⁵⁰ obava ostatních nečlenských států z diskriminace evropské integrace narůstala především kvůli vytvoření JEA, jehož cílem bylo prohloubení spolupráce mezi členskými zeměmi. Vlády států ESVO se proto snažily vyjednat výhodnější podmínky pro užší spolupráci s EU, aniž by se musely stát plnohodnotnými členy. Francouzský ekonom Jacques Delors přišel v roce 1989 s myšlenkou evropského hospodářského prostoru **EHP**.¹⁵¹ Cílem dohody o EHP bylo rozšíření jednotného evropského trhu na členy ESVO při současném vytvoření dynamického a homogenního EHP. Dohoda o EHP byla podepsána v Portugalsku 2. května 1992 a vstoupila v platnost 1. ledna 1994. Zahrnuje všechny čtyři základní svobody¹⁵² včetně ochrany hospodářské soutěže a pravidel pro státní podporu a vyjímá Společnou zemědělskou a rybolovnou politiku, Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a celní a měnovou unii.¹⁵³

V současnosti existuje **dvou-pilířová struktura**, kde na jedné straně stojí instituce ESVO a straně druhé autority EU. Vytvořením EHP vznikla potřeba zkoordinovat činnost obou uskupení, a proto byly založeny společné instituce, jak naznačuje obrázek 2 – levá strana zachycuje členy ESVO a jejich instituce, pravá strana pak orgány EU. Dvou-pilířová struktura pokrývá dvě oblasti. První je rozhodovací proces obou seskupení. Zatímco při rozhodování členů ESVO je zapotřebí dosáhnout konsensu, v EU postačí nadpoloviční většina hlasů. Druhá oblast zahrnuje dohled a soudní kontrolu. Protipólem Evropské komise a Evropského soudního dvoru jsou tak v ESVO Dohledová autorita a Arbitrážní soud ESVO, které dohlíží na implementaci a dodržování práva EHP. Všechna podstatná rozhodnutí týkající se EHP řeší společné orgány, které jsou zastoupeny oběma stranami, jak ESVO, tak EU. Jedná se o Radu EHP, Smíšený výbor EHP, Smíšený parlamentní výbor EHP a Poradní výbor EHP.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Dohoda o pojištění v sobě zahrnovala i svobodu usazování zaručující mobilitu podniků, konkrétně pojišťoven.

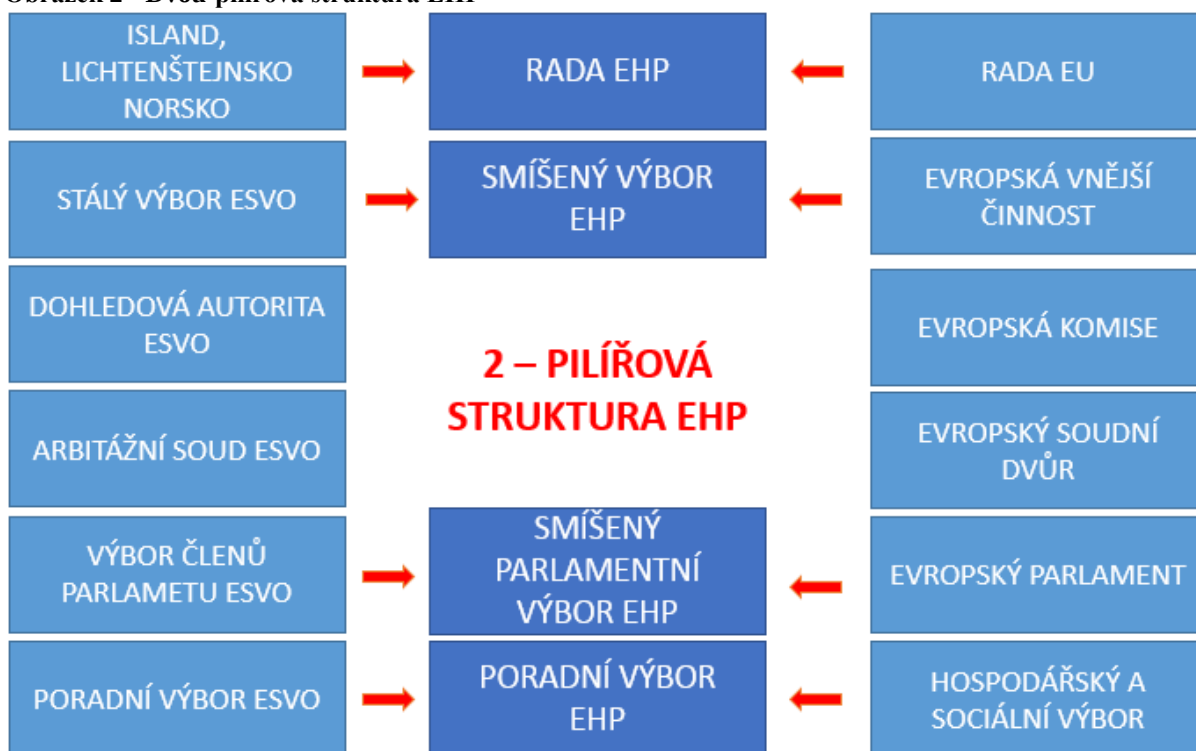
¹⁵¹ Státy, které se stanou členy EU, se automaticky stávají členy EHP a musí dodržovat pravidla z ní plynoucí.

¹⁵² Svoboda pohybu zboží, služeb, osob a kapitálu.

¹⁵³ EFTA. *European Economic Area | European Free Trade Association* [online]. [vid. 2016-10-16]. Dostupné z: <http://www.efta.int/eea>.

¹⁵⁴ Tamtéž.

Obrázek 2 - Dvou-pilířová struktura EHP

Pramen: EFTA. *European Economic Area* | *European Free Trade*; vlastní zpracování.

Administrace a řízení EHP je sdílené. Nicméně za každodenní řízení EHP je zodpovědných 31 členských států (28 EU + 3 ESVO), které jsou povinny implementovat novou legislativu a dodržovat práva a povinnosti plynoucí z dohody. Státy ESVO nepřevědly žádné legislativní kompetence na společné orgány EHP, a proto rozhodnutí, která jsou učiněna orgány EU, nemají přímý efekt.¹⁵⁵

Dohoda o EHP představovala pro státy ESVO veliký benefit ve formě přístupu na vnitřní trh EU. Na druhou stranu měla dohoda o EHP i jisté nevýhody, které z počátku země ESVO neočekávaly. Členové ESVO se nepodílí na tvorbě unijní legislativy,¹⁵⁶ která je zahrnuta do dohody o EHP. Kvůli členství v EHP ji ovšem musí přijímat a dodržovat. Členové ESVO dále nemohou volit do Evropského parlamentu, ani do Rady EU. Z důvodu udržení homogenního prostředí vnitřního trhu EU byla dohoda o EHP vytvořena s nadnárodním charakterem, kterému se členové ESVO chtěli vždy vyhnout. Jednání byla nakonec úspěšná s Norskem, Islandem a Lichtenštejnem.¹⁵⁷

¹⁵⁵ EFTA. *European Economic Area* | *European Free Trade Association*.

¹⁵⁶ Nicméně mají právo „tvarovat/připomínkovat“ rozhodnutí.

¹⁵⁷ BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*, 2008. s 47-48.

Jediným státem ESVO, který nakonec nevstoupil do EHS bylo právě Švýcarsko. 90. léta proto nebyla pro evropsko-švýcarské vztahy tak pozitivní jako 70. a 80. léta, kdy vzájemná spolupráce byla intenzivní. Z počátku bylo Švýcarsko aktivní v jednání a v květnu 1992 podepsalo dohodu o EHP a zároveň podalo žádost o členství v EU. Později v prosinci 1992 byl vstup do EHP odmítnut v referendu, kdy se negativně vyjádřily především samotné kantony. Účast v tomto referendu činila 78 %, přičemž **50,3 %** voličů podpořilo neúčast v EHP.¹⁵⁸ V roce 2010 byly znovu zahájeny debaty ohledně vstupu do EHP. Nicméně v roce 2013 byly debaty smeteny ze stolu. Ze vstupu by sice mohly profitovat banky, kdy by vstup do EHP vyřešil problém přístupu na finanční trhy v Evropě. Členství v EHP by dále mohlo přinést Švýcarsku hospodářský růst ovšem za cenu mnoha politicky citlivých reforem. Především se jedná o volný pohyb osob. Ve srovnání s bilaterální dohodou by se volný pohyb osob a právo usadit se rozšířil na všechny členy EU a ESVO.¹⁵⁹

2.2.3 I. série bilaterálních smluv

Jednání na bilaterální bázi funguje na principu zachování nezávislosti obou smluvních stran a každý je odpovědný za implementaci a používání smluv na svém vlastním území. Jedná-li se o bilaterální smlouvy mezi uskupeními, pak jsou dohodou vázány i další přistupující země.¹⁶⁰

Ačkoliv byl v roce 1992 odmítnut švýcarskými občany a kantony vstup do EHP, tedy spolupráce na **multilaterální** úrovni, v roce 1999 byl přijat I. balíček obsahující sedm **bilaterálních** smluv, který usnadňoval integraci Švýcarska do společného trhu. EU lpěla na zakomponování volného pohybu osob jakožto nejdůležitější svobody s ohledem na její zájmy.¹⁶¹

Místo plné integrace tedy Švýcarsko zvolilo liberalizaci pouze určitých sektorů. EU přistoupila na tento specifický přístup k jednotlivým sektorům a na oplátku požadovala souběžnost¹⁶² všech dohod obsažených v balíčku smluv, aby se vyhnula tzv. cherry-pickingu. Pod termínem cherry-picking se obecně rozumí „*využívání pouze individuálních případů/dat pro získání zvláštního postavení, zatímco je ignorováno mnoho případů/dat s nimi úzce*

¹⁵⁸ SEMMELMANN, Constanze. Historical evolution of CH-EU relations, s. 49.

¹⁵⁹ HÄFLIGER, Markus. EWR – Beitritt würde delikate Fragen provozieren. In: *Neue Zürcher Zeitung* [online]. 06. 08. 2013 [vid. 2016-10-13] Dostupné z: <http://www.nzz.ch/schweiz/ewr-beitritt-wuerde-delikate-fragen-provozieren-1.18128173>.

¹⁶⁰ DEA. *Switzerland and the European Union* [online]. Bern, 2016 [vid. 2016-10-10]. Dostupné také z: <https://www.fdfa.admin.ch/dea/en/home/dienstleistungen-publikationen/publikationen.html>. s. 23.

¹⁶¹ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 21.

¹⁶² EU požadovala souběžnost v jednání, přijetí smluv a jejich platnosti.

*související, které mohou ohrozit toto zvláštní postavení.*¹⁶³ V tomto konkrétním případě spolupráce Švýcarska a EU se jedná o situaci, kdy by Švýcarsko neplnilo všechny uzavřené smlouvy, ale pouze ty, ze kterých nejvíce profituje. EU proto prosadila tzv. **gilotinovou doložku**. Gilotinová doložka zajišťuje, že bilaterální smlouva může být účinná pouze tehdy, jsou-li účinné i všechny ostatní smlouvy balíčku. Ukončení jedné smlouvy tedy může mít vliv na platnost ostatních.^{164, 165}

I. série bilaterálních smluv byla podepsána po sedmi letech diskusí v roce 1999, posléze byla schválena v referendu 67 % voliči v roce 2000 a vstoupila v platnost 1. ledna 2002. Tato série byla uzavřena na 7 let s možností jejího dalšího prodloužení a zároveň nahrazovala dohodu o volném obchodu z roku 1972. Do I. série bylo zařazeno následujících sedm smluv:¹⁶⁶

1. Dohoda o volném pohybu osob;
2. Dohoda o zrušení technických překážkách obchodu;
3. Dohoda o zadávání veřejných zakázek;
4. Dohoda o zemědělství;
5. Dohoda o pozemní dopravě;
6. Dohoda o letecké dopravě;
7. Dohoda o výzkumu.

Dohoda o volném pohybu osob byla nejstěžejnější z pohledu EU (i této diplomové práce), a proto je jí věnována největší část ze všech sedmi smluv. Dohoda o volném pohybu osob zjednodušila přístup Švýcarů na evropský pracovní trh a zároveň umožnila švýcarským firmám přijímat pracovníky z EU. Vedle dohody byla ve Švýcarsku zavedena i opatření, která mají zajišťovat stejné pracovní podmínky pro zahraniční a tuzemské pracovníky. Aby občané EU a Švýcarska měli právo usazení se, musí mít zdravotní a úrazové pojištění, dále musí mít platnou zaměstnaneckou smlouvu, či být samostatně výdělečně činní. Dohoda zajišťuje vzájemné uznávání profesních kvalifikací a koordinuje vnitrostátní systémy sociálního zabezpečení. Dohoda také liberalizuje původní požadavek na každodenní vrácení zahraničního pracovníka do své rodné země, který již není nutný. Dohoda pokrývá i oblast

¹⁶³ English.stackexchange.com. "Cherry picking" - What is the correct usage? [online]. © 2016 [vid. 2016-10-18]. Dostupné z: <http://english.stackexchange.com/questions/70550/cherry-picking-what-is-the-correct-usage>.

¹⁶⁴ SEMMELMANN, Constanze. Status quo [prezentace]. University of St. Gallen, 2015. s. 68-69.

¹⁶⁵ Platnost ostatních smluv by byla zastavena do šesti měsíců.

¹⁶⁶ SEMMELMANN, Constanze. Status quo [prezentace]. University of St. Gallen, 2015. s. 70.

služeb, kdy je možné poskytovat službu přes hranice státu po dobu 90 pracovních dní na základě domovského oprávnění.¹⁶⁷

Volný pohyb osob **není** automaticky rozšířen na území nových členských států EU, což je důležitý prvek této dohody, který způsobil problém švýcarsko-evropské spolupráce v současnosti, který je zmíněn v závěrečné kapitole. S každým rozšířením EU musí být podepsán dodatkový protokol specifický pro daný stát a vyjádřen souhlas většiny voličů v případě vyhlášení referenda. Po východním rozšíření EU-10 v roce 2004 bylo ve Švýcarsku rok poté vyhlášeno referendum ohledně rozšíření dohody o volném pohybu osob na přistupující členy. Kladně se vyjádřilo 56 % voličů a protokol tak vstoupil v platnost v dubnu 2006. Zároveň byla také zpřísněna opatření týkající se mzdových a sociálních podmínek pro zvýšení ochrany zahraničních pracovníků. V roce 2009 po vstupu Bulharska a Rumunska do EU (v roce 2007) bylo opět vyhlášeno referendum, v němž se kladně vyjádřilo necelých 60 % voličů a volný pohyb osob byl aplikován i na dva nové členy EU.¹⁶⁸

V rámci ustanovení smlouvy o volném pohybu osob je definována tzv. **ochranná doložka**, a to následovně: „*Pokud mezi 5 až 12 lety od doby, kdy Smlouva o volném pohybu osob nabyla platnosti, vzroste počet vydaných povolení k pobytu pro zaměstnance nebo podnikatele ze zemí EU o více jak 10 % než byl průměr v předchozích třech letech, může Švýcarsko na další rok jednostranně omezit počet vydávaných povolení k pobytu za účelem zaměstnání nebo podnikání.*“¹⁶⁹ Ochranná doložka mohla být v případě zemí EU-10 uplatněna do května 2014. V případě Bulharska a Rumunska je možné odvolat se na ochrannou doložku do května 2019.¹⁷⁰ Ochranná doložka opět představuje problém pro vzájemnou spolupráci EU a Švýcarska.

Dohoda o zrušení technických překážkách obchodu se vztahuje na většinu průmyslových výrobků a přinesla oběma stranám značné úspory. Švýcarské produkty mohou být umístěny na evropském unijním trhu, aniž by byla vyžadována dodatečná povolení. To samé platí i v případě evropských produktů. Dohoda zajišťuje vzájemné uznávání posouzení shody,

¹⁶⁷ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 29.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ EUR-lex. *Agreement between the European Community and its Member States, of the one part, and the Swiss Confederation, of the other, on the free movement of persons*. [online] © 2016 [vid. 2016-10-19]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22002A0430%2801%29:EN:HTML>.

¹⁷⁰ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 25.

přičemž test shody je prováděn vždy tuzemskými institucemi. Díky uznávání technických předpisů, mohou vstoupit výrobky dané na země na druhý trh jednoduchou cestou.¹⁷¹

Dohoda o zadávání veřejných zakázek opět zjednodušuje přístup na oba trhy a přináší stranám výhody. Subjekty veřejného sektoru jsou povinny vyhlásit veřejnou soutěž o nejlepší nabídku v případě smluv, které převyšují stanovený cenový práh. Dohoda uzavřená mezi EU a Švýcarskem umožňuje oběma stranám zúčastnit se i zahraničních tendrů vydaných druhou stranou. V oblasti železniční dopravy a dodávkách energie je možná účast při vyhlášení nabídky veřejnou firmou. V oblasti vodního hospodářství, elektřiny, vnitrozemské a námořní navigace a letecké dopravy je možné zúčastnit se tendrů vyhlašovaných soukromými společnostmi.¹⁷²

Dohoda o zemědělství zajistila vyšší obchodování s potravinami. Dohoda zaručovala rovnocennost veterinárních norem a standardů pro různé zemědělské produkty. Co se týče trhu sýra, byl plně liberalizován v roce 2007. Díky nulovým celním sazbám a neomezenému vyváženému množství, se významně zvýšil export švýcarského sýra do evropských zemí. Zároveň se zvýšila i kvalita a podpořily se inovace v sýrárenském průmyslu. V případě ovoce, zeleniny, vína, a masa byla dovozní a vývozní omezení částečně zmírněna. Výrobky s chráněným označením původu nebo zeměpisným označením jsou chráněny na území obou smluvních stran a nesmí být kopírovány.¹⁷³

Dohoda o pozemní a letecké dopravě otevřela trh v přepravě osob a věcí v silniční, železniční a letecké dopravě. Cílem dohody je vytvořit srovnatelné konkurenční podmínky pro dopravní společnosti¹⁷⁴ na území Švýcarska a EU a zároveň nižší ceny pro cestující. Z dohody je vyjmuta přeprava mezi dvěma místy ve stejné zemi a dále jsou vyňaty společnosti, které nejsou registrovány v zemích EU či ve Švýcarsku.¹⁷⁵

Dohoda o výzkumu umožňuje švýcarským vědcům účast na programech EU a naopak. Tímto jsou posíleny výzkumné instituce na obou stranách. Vědci získají přístup k nejnovějším informacím a podílejí se na utváření budoucích rámcových programů.¹⁷⁶

¹⁷¹ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 30-31.

¹⁷² Tamtéž, s. 31.

¹⁷³ Tamtéž, s. 28.

¹⁷⁴ Jedná se o společnosti s nákladními vozidly či kontejnery.

¹⁷⁵ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 33.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 32.

I po uzavření I. série bilaterálních smluv byla ve Švýcarsku vyhlášena referenda ohledně opětovné žádosti o členství v EU. Švýcarsko by plně splňovalo kritéria pro vstup do EU, švýcarští občané se ovšem opět nevyjádřili pozitivně. V referendu konaného v roce 1997 a v březnu 2001 odmítli jednání o plnohodnotném členství v EU. V roce 1997 odmítlo členství v EU 74,1 % voličů.¹⁷⁷ V roce 2001 se potom 76,8 % občanů vyjádřilo negativně. Německá část Švýcarska byla vždy značně euroskeptická, v referendu z roku 2001 se ovšem negativně vyjádřily i frankofonní kantony. I přes jasně negativní postoj švýcarského obyvatelstva k EU se vláda snažila začlenit (většinou úspěšně) do mezinárodních sítí a agentur EU, které zajišťují plynulejší průběh sociálně-ekonomických a politických interakcí. Tato strategie se z ekonomického hlediska ukázala jako velice úspěšná. Švýcarsko profitovalo z integrace do společného evropského trhu, aniž by bylo povinno přispívat do evropských kohezních fondů. Na přelomu tisíciletí tak zažívalo ekonomický rozmach.¹⁷⁸

Významným aspektem odmítnutí referenda v roce 2001 bylo eventuální snížení dotací¹⁷⁹ do zemědělského sektoru. Populistický politik Christopher Blecher připodobnil ve své kampani vstup Švýcarska do EU k oškubané slepici, která představuje ztráty plynoucí ze členství v EU. Podle Blechera by Švýcarsko ztratilo vysokou životní úroveň, nízké daně, silný frank a svobodu. EU je dle Blechera málo demokratická a o vstupu by uvažoval pouze tehdy, posílil-li by se federální přístup v unii. Proti vstupu do EU se v referendu vyslovili také euroskeptičtí bankéři a podnikatelé, kteří měli obavu z konce bankovního tajemství,¹⁸⁰ o kterém pojednává podkapitola 2.2.5.

2.2.4 II. série bilaterálních smluv

Rok po referendu, v roce 2002, začalo Švýcarsko a EU vyjednávat o nových bilaterálních smlouvách, které nesledovaly pouze další ekonomické zájmy, ale i oblast bezpečnosti, azylu a životního prostředí. Přestože se při vyjednávání o I. sérii bilaterálních smluv hovořilo o možné budoucí liberalizaci služeb, v roce 2002 se obě strany shodly, že služby doposud zahrnují celou řadu nedořešených otázek a je velice nepravděpodobné vytvořit komplexní dohodu o volném pohybu služeb. Na podzim roku 2004 byla podepsána II. série bilaterálních

¹⁷⁷ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 23.

¹⁷⁸ BLATTER, Joachim. *Switzerland. Bilateralism's polarizing consequences in a very particular/ist democracy*, s. 56.

¹⁷⁹ Zemědělství bylo v tomto období dotováno z 90 %. Po vstupu do EU by se dotace snížily na 20 – 30 %.

¹⁸⁰ BBC.co.uk. *Nová Evropa* [online]. [vid. 2016-10-06]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/specials/96_neweurope/page4.shtml.

smluv, která se od I. série lišila chybějící gilotinovou doložkou a tudíž každá smlouva platila sama o sobě.¹⁸¹

Do II. série bilaterálních smluv bylo zakomponováno následujících deset oblastí.¹⁸²

1. Schengenský prostor;
2. Dublinská dohoda;
3. Daň z příjmu;
4. Boj proti podvodům;
5. Životní prostředí;
6. Zemědělské produkty;
7. Média;
8. Statistiky;
9. Důchody;
10. Vzdělávání.

Švýcarsko a EU se v rámci II. balíčku bilaterálních smluv dohodly na švýcarské účasti v **Schengenském prostoru** jako přidružený člen spolu s ostatními státy ESVO s cílem usnadnění cestování. V rámci Schengenského prostoru jsou zrušeny vnitřní hraniční kontroly osob. O to více jsou ovšem kontrolovány vnější hranice Schengenského prostoru. Víza, která jsou vydána ve Švýcarsku, jsou platná i na území celého Schengenu. Aby nebyla ohrožena bezpečnost z důvodu zrušení hraničních kontrol, spolupracuje Švýcarsko s EU v boji proti organizovanému zločinu prostřednictvím Schengenského informačního systému.¹⁸³ Jako přidružený člen se může Švýcarsko zúčastnit jednání, ovšem nemá právo volit. Pokud jsou zavedena nová legislativní opatření v rámci Schengenské dohody, Švýcarsko je může i nemusí přijmout.¹⁸⁴

K Schengenské dohodě se právně váže i **dohoda Dublinská**, která řeší otázku žádostí o azyl. Všichni členské státy jsou zodpověděny za prověřování žádostí o azyl a nemůže se tudíž stát, aby byla žádost podána více než jednou krát.¹⁸⁵ Žádost, která byla odmítnuta jakýmkoli

¹⁸¹ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 27.

¹⁸² SEMMELMANN, Constanze. *Status quo*, s. 72.

¹⁸³ Databáze, kde jsou dohledatelné zmizelé a hledané osoby, stejně tak kradené zboží, jako například auta či cestovní pasy.

¹⁸⁴ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 34.

¹⁸⁵ K tomu slouží databáze Eurodac, kde jsou uloženy otisky prstů všech žadatelů o azyl.

státem Dublinské dohody, již nemůže být podána v jiné členské zemi této dohody, resp. je vrácena do země zabývající se touto žádostí jako první. Dublinská dohoda určuje kritéria, dle kterých má být žádost podána v tom kterém státě. Žádost je podána buď v zemi, kde žijí rodinní příslušníci, nebo zde bylo vydáno povolení k pobytu, nebo na daný stát vstoupil žadatel o azyl ilegálně. Pokud není splněno ani jedno kritérium, řeší žádost o azyl země, ve které byla podána.¹⁸⁶

Švýcarsko a EU také uzavřely spolupráci v oblasti **daní z příjmu**, aby zabránili přeshraničním daňovým únikům. Vedle této dohody se Švýcarsko také účastní automatické výměny informací v rámci hlavních finančních center. Spolupráce je dále prováděna i v oblasti **nepřímých daní a boji proti pašování**. Dohoda pomáhá oběma stranám efektivněji odhalovat přestupky v těchto oblastech a zároveň nebýt centry pro ilegální činnost.¹⁸⁷

Dále byla provedena revize v obchodu s určitými **zemědělskými produkty**. Od roku 2004, v rámci II. série bilaterálních smluv, jsou zakázány dotace na export a cla na importované zboží ze strany EU (konkrétně čokoláda, sušenky, pečivo a těstoviny). Švýcarsko na oplátku zredukovalo cla a dotace na surové materiály, které jsou použity pro výrobu daných komodit. Tímto se zvýšila konkurenceschopnost potravinářského průmyslu. Díky dohodě o **médiích** se Švýcarsko také účastní evropského programu na podporu filmu. Dále má Švýcarsko přístup k datům ohledně změny klimatu, kontaminace vody a půdy, likvidace odpadů a dalším tématům spojených se **životním prostředím**. Díky tomuto přístupu mohou být zaváděna nová opatření zvyšující ochranu životního prostředí a jsou monitorovány jejich dopady. Švýcarsko a EU také spolupracují na **statistických výkazech**. Jejich cílem je vytvořit konzistentní a srovnatelné statistiky, které umožní porovnání dat týkajících se cen či mezinárodního obchodu. V rámci dohody o **důchodech** je zamezeno dvojímu zdanění bývalých úředníků EU, kteří žijí ve Švýcarsku. K poslední oblasti II. série bilaterálních smluv se řadí **vzdělávání**. Švýcarsko se účastnilo dvou vzdělávacích programů EU v roce 1990. Po odmítnutí vstupu do EHP v roce 1992 byla ovšem spolupráce přerušena. Od roku 2010 se Švýcarsko opět začalo zúčastnit vzdělávacích projektů, jako je například program Erasmus+ pro období 2014-2020 skládající se tří podoblastí, a to mobility ve vzdělávání, strategického partnerství a podpory politických reforem. Občanská iniciativa z roku 2014, které je věnována závěrečná kapitola, ovšem zkomplikovala spolupráci i v oblasti vzdělávání.¹⁸⁸

¹⁸⁶ DEA, *Switzerland and the European Union*, s. 35.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 36.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 39.

Mimo uzavřenou II. sérii bilaterálních smluv v roce 2004 poskytlo Švýcarsko EU příspěvek ve výši 1,302 mld. CHF s cílem eliminovat ekonomické a sociální disparity nově příchozích států střední a východní Evropy. Švýcarsko tímto chtělo vyjádřit určitý smysl pro solidaritu a zároveň upevnit vztahy s EU a pokračovat v bilaterální spolupráci. Ze strany Švýcarska byl poskytnut příspěvek ve výši 45 mil. CHF i v roce 2013, kdy se k EU připojilo Chorvatsko.¹⁸⁹

2.2.5 Bankovní tajemství

Švýcarské bankovní tajemství je stále více diskutabilní téma a poutá pozornost mnoha politiků a právníků. Švýcarský bankovní zákon zakazuje bankám předávat informace o svých klientech třetí straně.¹⁹⁰ Porušením bankovního tajemství může být vyměřen trest až 3 roky ve vězení a pokuta ve výši 25 000 CHF.¹⁹¹ Co se týče daňové kriminality, mohou nastat dvě skutečnosti – **daňový podvod**, či **daňový únik**.¹⁹² V případě daňového podvodu je Švýcarsko povinno spolupracovat i na mezinárodní úrovni. Ve druhém případě, daňového úniku, byly ovšem švýcarské instituce vázány bankovním tajemstvím, což znepokojovalo řadu organizací, které bojují proti daňovým únikům a praní špinavých peněz. Na Švýcarsko byl proto vyvíjen značný tlak ke spolupráci.¹⁹³

V roce 2009 se Švýcarsko zavázalo k uvolnění pravidel pro švýcarské bankovní tajemství s cílem posílení spolupráce v mezinárodním vyšetřování daňových úniků.¹⁹⁴ Tato iniciativa vznikla během finanční krize a byla urgována zeměmi G20. Tvůrci politik věřili v konec bankovního tajemství v globálním měřítku. Podle průzkumu však uzavření bilaterálních smluv nemělo doposud výrazný vliv na bankovní vklady v daňových rájích. Johannesen a Zucman tvrdí, že dochází pouze k realokaci bankovních vkladů v daňových rájích, nikoliv k repatriaci finančních prostředků. Tento fakt je přisuzován nízké vymahatelnosti bilaterálních smluv, resp. nízké pravděpodobnosti odhalení daňových úniků.¹⁹⁵ Globální hodnota vkladů v daňových rájích zůstává po dva roky od iniciativy stále stejná. V roce 2010 bylo ve

¹⁸⁹ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 27.

¹⁹⁰ Toto právo je zajištěno od roku 1934 článkem 47, spolkového zákona o bankách.

¹⁹¹ TROYANOV, Cyril. Interview. In: "Business in Switzerland". 12. 03. 2014. Dostupný také z: http://www.altenburger.ch/uploads/tx_altenburgerteam/CT_2014_Past_Present_and_Future_of_Swiss_Bank_Secrecy.pdf.

¹⁹² Daňový podvod je definován jako pokus oklamat příslušné daňové orgány např. pomocí padělaných dokumentů s účelem vyhnout se placení daní. Daňový únik je naproti tomu definován jako úmysl nebo nedbalost přiznat zisk/bohatství těmto daňovým orgánům.

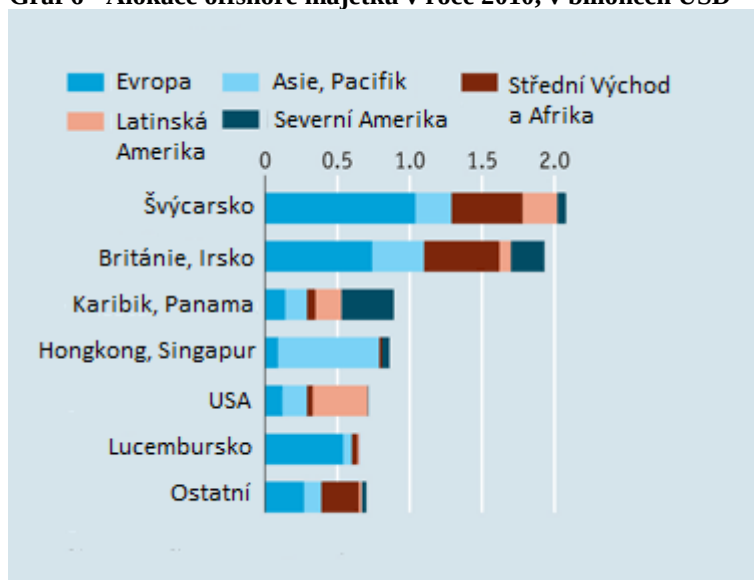
¹⁹³ TROYANOV, Cyril. Interview.

¹⁹⁴ RT International. *Game changer: Swiss banks ditch secrecy* [online]. [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: <https://www.rt.com/business/game-changer-swiss-banking-secrecy-254/>.

¹⁹⁵ JOHANNESSEN, Niels a ZUCMAN, Gabriel. The End of Bank Secrecy? An Evaluation of the G20 Tax Haven Crackdown. *American Economic Journal: Economic Policy*. 2014, vol. 6, no. 1, s. 65-91.

švýcarských bankách uloženo 2,1 bilionu USD, tedy 27 % z celkového offshore majetku,¹⁹⁶ viz graf 6. Na základě smluv v praxi nedochází ke kontinuální výměně informací a nemůže tak být zlepšen boj proti daňovým únikům. Johannesen a Zucman proto navrhuji spolupráci na multilaterální úrovni, která by vyloučila možnost zneužívání „děr“ bilaterální báze, kdy určitý majetek nepodléhá právním účinkům dvoustranných smluv.¹⁹⁷

Graf 6 - Alokace offshore majetku v roce 2010, v bilionech USD

Pramen: The Economist. *Don't ask, won't tell*; vlastní zpracování.

V roce 2015 podepsala EU se Švýcarskem dohodu o daňové transparentnosti s možnou účinností od roku 2018.¹⁹⁸ Dle dohody by EU získávala každoročně údaje o účtech svých daňových poplatníků u švýcarských bank. Dohoda zatím není ratifikována a může si vyžádat referendum, ve kterém mohou švýcarští občané ratifikaci odmítnout.¹⁹⁹ Pro Švýcarsko by konec bankovního tajemství znamenal značné ztráty. Již nyní se projevují, a to např. ve světovém finančním centru Ženevě. Od roku 2012 ubylo v bankovním sektoru v tomto městě 2 000 zaměstnanců (z necelých 21 000). Z Ženevy se stahují i americké a evropské banky.²⁰⁰

¹⁹⁶ The Economist. *Don't ask, won't tell* [online]. 11. 02. 2012 [vid. 2016-09-28]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/21547229>.

¹⁹⁷ JOHANNESSEN, Niels a ZUCMAN, Gabriel. The End of Bank Secrecy? An Evaluation of the G20 Tax Haven Crackdown.

¹⁹⁸ Jedná se opět o bilaterální smlouvu, která zjevně nepomůže řešit problém v globálním měřítku. Nicméně pro EU je velice významná a jeví se jako další krok pro bližší spolupráci se Švýcarskem.

¹⁹⁹ News | European Parliament. *Ending EU citizens' bank secrecy in Switzerland* [online]. 27. 10. 2015 [vid. 2016-10-09]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/20151022IPR98809/ending-eu-citizens'-bank-secrecy-in-switzerland>.

²⁰⁰ Euro.cz.. *Švýcarsko tvrdě pocituje zánik bankovního tajemství* [online]. 22. 06. 2016 [vid. 2016-10-09]. Dostupné z <http://www.euro.cz/politika/svycarsko-tvrde-pocituje-zanik-bankovniho-tajemstvi-1294880>.

3 Zlom bilaterálních vztahů; imigrace jako hrozba pro švýcarskou ekonomiku?

Jako počátek bilaterálních vztahů mezi EU a Švýcarskem jsou datována 70. léta, která odstartovala vidinu úspěšné švýcarsko-evropské politiky. Spolupráce nebyla vždy jednoduchá, ale k udržení a posílení vztahů byly učiněny jisté kompromisy, které zjednodušily plynulost spolupráce a předurčovaly i hladký budoucí vývoj. Až rok 2014 ohrozil budoucí spolupráci a významně ovlivnil chování obou stran z důvodu přijetí občanské iniciativy proti imigraci, která narušuje dohodu o volném pohybu osob uzavřenou v rámci I. série bilaterálních smluv. Jak je zmiňováno ve druhé kapitole, EU prosadila u I. série bilaterálních smluv gilotinou doložku. Narušení dohody o volném pohybu osob může mít proto fatální následky na ostatních šest smluv prvního balíčku a tím i na celkovou ekonomickou spolupráci.²⁰¹

Prvotní reakce ze strany EU samozřejmě nebyly přívětivé. Den po přijetí iniciativy odložila EU jednání se Švýcarskem týkající se účasti na výzkumném programu Horizon 2020 a vzdělávacím programu Erasmus+. Švýcarská vláda totiž oznámila, že vzhledem k výsledku iniciativy nemůže uzavřít s Chorvatskem, jakožto přistupujícím členem EU, plánovanou dohodu o mobilitě pracovního trhu. Volný pohyb pracovní síly je ovšem základním pilířem EU a součástí čtyř svobod.²⁰² Postavení švýcarské vlády, politických stran a veřejnosti k iniciativě proti imigraci je, mimo jiné, uvedeno v následující podkapitole.

3.1 Občanská iniciativa proti imigraci z roku 2014

Jak je zmíněno výše, rok 2014 se stal klíčovým rokem v oblasti spolupráce mezi EU a Švýcarskem. 9. února 2014 byla přijata lidová iniciativa „Zastavení masové imigrace“, v jejímž důsledku mají být zavedeny kvóty pro imigranty. 4. března 2016 předložila Spolková rada parlamentu návrh pro implementaci ustanovení o imigraci do ústavy.²⁰³

Stejně jako obecný model iniciativ i tato občanská iniciativa proti imigraci vykazuje tři fáze vymezené v rámci druhé kapitoly. Co se týče prvního stádia - **pre-referendum**, lze do něj

²⁰¹ DEA. *Switzerland's policy on the European Union* [online]. Bern, 2016 [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: https://www.eda.admin.ch/dam/dea/en/documents/fs/00-FS-Europapol-lang_en.pdf. s. 2.

²⁰² CROFT, Adrian a BART, Katharina. EU halts research, educational talks with Switzerland. In: *Reuters* [online]. February 16, 2014 [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/us-swiss-eu-croatia-idUSBREA1F0X420140216>.

²⁰³ The Federal Council. *Federal Council submits draft legislation to manage immigration* [online]. Bern, 04. 03. 2016 [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: <https://www.admin.ch/gov/en/start/dokumentation/medienmitteilungen.msg-id-60871.html>.

zařadit následující skutečnosti. O iniciativu ohledně omezení imigrace v roce 2014 se zasadila populistická strana SVP v čele s Christopherem Blecherem. Jako mnoho ostatních populistických stran využívá SVP strachu z imigrace a získává tak voliče. Konkrétně u této iniciativy nejsou ve fázi pre-referenda zahrnuty diskuse, ale jde spíše o přesvědčování a částečně také zastrašování voličů. Iniciativě předcházela neblaze proslulá kampaň z roku 2007, která znázorňuje stádo bílých ovcí uvnitř Švýcarska a černou ovci, která je bílou „vypuzena“ mimo Švýcarsko, jak znázorňuje obrázek 3. SVP v této kampani navrhuje zpřísnění imigrační politiky s příslibem odvrácení trendu rostoucí imigrace. Zveřejněný plakát byl značně kritizován kvůli jasným podtónům rasové diskriminace.²⁰⁴

Obrázek 3 - Kampaň pravicové politické strany SVP

Pramen: LEES, Kevin. Swiss immigration vote threatens access to EU single market.

V roce 2007 obdržela SVP ve volbách 29 % hlasů a získala tak 62 křesel v dolní komoře parlamentu. To bylo nejvíce hlasů získané jedinou stranou v pluralitním systému Švýcarska od roku 1919. SVP je dále známá pro iniciativu z roku 2009 proti stavbě minaretů, která byla přijata s přízní 53,7 % hlasujících. Členové SVP popisují minarety jako symbol islámského práva, které musí být ve Švýcarsku zakázáno. Přítomnost islámského práva by mohla vést i k islámské nadvládě v Evropě. Naopak vláda upozorňovala, že v důsledku přijetí iniciativy se může stát Švýcarsko terčem teroristických útoků.²⁰⁵

²⁰⁴ LEES, Kevin. Swiss immigration vote threatens access to EU single market | Suffragio. In: *Suffragio.org* [online]. February 9, 2014. [vid. 2016-09-28]. Dostupné z: <http://suffragio.org/2014/02/09/swiss-immigration-vote-threatens-access-to-eu-single-market/>.

²⁰⁵ SCHINDALL, Julie. Switzerland's Non-EU Immigrant: Their integration and Swiss Attitudes. In: *Migration policy institute* [online]. June 9, 2009 [vid. 2016-05-08]. Dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/article/switzerlands-non-eu-immigrants-their-integration-and-swiss-attitudes>.

Hlasování o omezení imigrace se neobjevilo v roce 2014 ve Švýcarsku poprvé. První referendum ohledně ilegální imigrace se konalo v roce 1996 a bylo těsnou většinou odmítnuto – negativně se vyjádřilo 53,7 % voličů. V roce 2002 pak vznikla iniciativa proti využívání azylového práva, která byla rovněž těsně odmítnuta. Další iniciativa „Pro demokratickou naturalizaci“ byla rovněž zavržena, tentokrát ji odmítlo 63,8 % hlasujících. Tato iniciativa měla za cíl zachovat právo o rozhodování o naturalizaci²⁰⁶ zahraničních občanů na komunální úrovni prostřednictvím hlasování občanů. Poslední iniciativa nového tisíciletí byla z roku 2010 a týkala se vyhnání cizinců, kteří se dopustili trestné činnosti. S ní souhlasilo 52,9 % voličů, a proto byla přijata.²⁰⁷

Druhou fází každého referenda je **formální rozhodnutí**. Iniciativu o masové imigraci přijalo **50,33 %** občanů a na druhé straně ji 49,67 % hlasujících odmítlo. Švýcaři při ní hlasovali o změně ústavy, kdy bude imigrace regulována příslušným zákonem o zavedení kvót pro imigranty, které omezují vydaný počet povolení k pobytu. Kvóty se také dotýkají žadatelů o azyl a lidí, kteří ve Švýcarsku pracují či za prací dojíždějí. Na schválení žádosti bude mít vliv ekonomická soběstačnost žadatele,²⁰⁸ jeho schopnost integrace a doporučení od švýcarského zaměstnavatele. V návrhu iniciativy se nemluví o konkrétních číslech, vláda ovšem musí určit kvóty v souladu s ekonomickými zájmy země. Ústavní text je zatím formulován velmi otevřeně kvůli dalším jednáním s EU.²⁰⁹

Obrázek 4 ukazuje, jak se hlasovalo v jednotlivých kantonech Švýcarska. Tato iniciativa opět ukazuje tradiční postoj těchto kantonů. Frankofonní kantony iniciativu proti imigraci odmítly, naopak německé kantony se vyslovily kladně a jsou pro zavedení kvót, stejně jako italsky mluvící kanton Ticino.²¹⁰ Účast na této iniciativě byla relativně hojná, hlasovali necelé 3 mil. občanů z celkového počtu 5,2 mil. voličů. Nejvyšší účast byla zaznamenána v německy mluvícím kantonu Schaffhausen se 70% účastí obyvatel. Naopak nejnižší účast byla v německém kantonu Uri, kde přišlo hlasovat 49 % voličů. Největší rozdíly v hlasování pro a proti iniciativě byly ve francouzském kantonu Vaud, kde 213 971 voličů jasně přehlasovalo 26 081 voličů, kteří chtěli iniciativu přijmout. Nejtěsnější skóre bylo v malém německém

²⁰⁶ Naturalizace je právní a administrativní postup, jímž získává státní příslušnost osoba, která se v daném státě nenarodila.

²⁰⁷ Centre for Research on Direct democracy. *Use of Direct Democracy*.

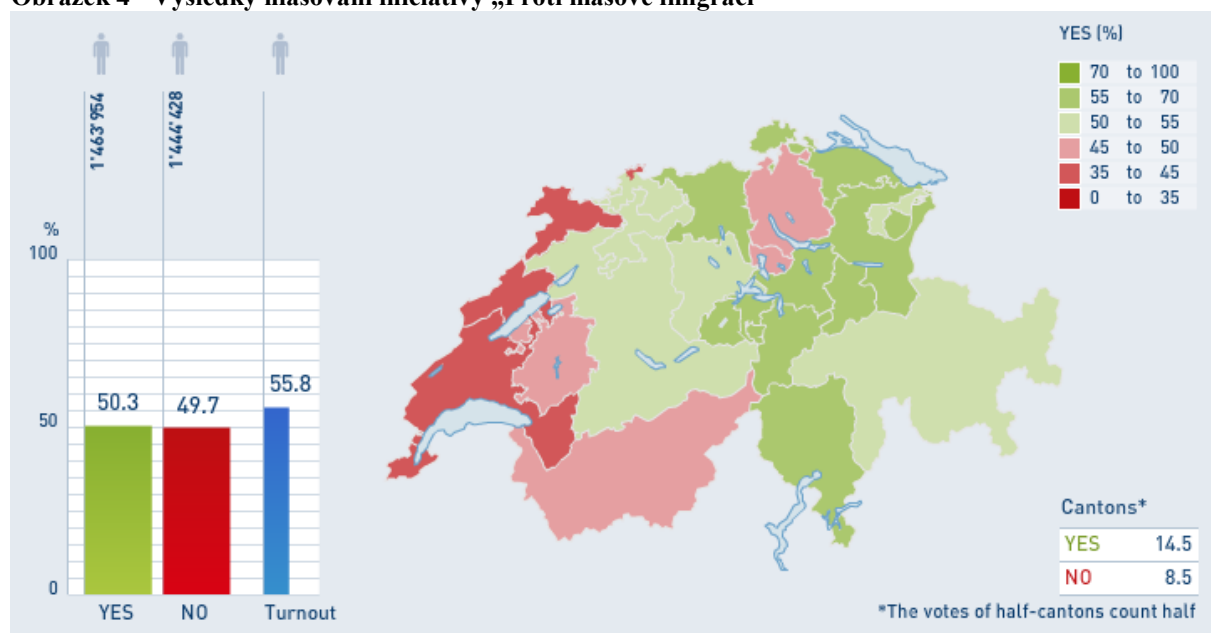
²⁰⁸ Zatím se nemluví o způsobu prokazování ekonomické soběstačnosti.

²⁰⁹ The Federal Council. *Change in immigration system: Yes to popular initiative aimed at stopping mass immigration* [online]. Bern, 09. 02. 2014 [vid. 2016-11-14]. Dostupné z: <https://www.admin.ch/gov/en/start/dokumentation/medienmitteilungen.msg-id-51948.html>.

²¹⁰ FOULKES, Imogen. Swiss immigration: 50.3% back quotas, final results show. In: *BBC News* [online]. February 9, 2014 [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26108597>.

kantonu Appenzell, kde 2 940 hlasujících bylo pro přijetí kvót a 2 831 občanů odmítalo přijmout kvóty pro imigranty.²¹¹

Obrázek 4 - Výsledky hlasování iniciativy „Proti masové imigraci“

Pramen: SWI swissinfo.ch. *Vote results.*

Posledním stadiem je **post-referendum**, které zahrnuje všechny okolnosti, které vyplynou z formálního rozhodnutí včetně navržení nové iniciativy. V tomto konkrétním případě je post-referendum obsáhlé a nadále trvá vzhledem k následkům, které přijetí iniciativy proti masové imigraci vyvolalo. Z pohledu SVP se jedná o obrovský úspěch, díky kterému se stala politickou stranou s největší mocí. Švýcarsko je kvůli aktuálnímu problému ovšem značně rozpolcené. I před přijetím iniciativy vláda jasně zdůrazňovala negativní dopad na bilaterální spolupráci. Politické strany mají v současnosti odlišné názory na zavádění kvót. Například SVP pohrozila, že vznesou novou iniciativu ohledně zrušení dohody o volném pohybu osob s EU, pokud nebudou zavedeny kvóty pro imigranty z EU. Sociální demokraté, Zelení a odbory jsou názoru, že jakékoli formy kvót jsou diskriminační.²¹² Spolková rada a parlament přijetí iniciativy ostře kritizují. Podle nich se současná imigrační politika osvědčila a díky imigraci patří Švýcarsko k nejvíce konkurenceschopným zemím Evropy i světa. Výsledek referenda znamená pro vládu intenzivní vyjednávání s EU o změně dohody o volném pohybu osob uzavřenou v rámci I. série bilaterálních smluv. Švýcarsko musí dokončit tato jednání do tří let od přijetí iniciativy, tedy do února 2017, a implementovat

²¹¹ Centre for Research on Direct democracy. *Use of Direct Democracy.*

²¹² GEISER, Urs. Swiss announce unilateral safeguard clause to curb immigration. In: SWI swissinfo.ch [online]. 04. 03. 2016 [vid. 2016-10-31] Dostupné z: <http://www.swissinfo.ch/eng/swiss-agree-to-croatia-deal-to-save-eu-research-programme/42000888>.

ustanovení o imigraci do ústavy, což představuje pro Švýcarsko novou výzvu.²¹³ Podle Švýcarské obchodní asociace (dále jen SGV) je nutné implementovat tato ustanovení co nejpružněji tak, aby neexistovaly žádné pevné cíle pro snižování přistěhovalectví. Podle SGV je velmi důležité, aby vláda realizovala iniciativu proti masové imigraci způsobem, který nejlépe vyhovuje potřebám podnikání.²¹⁴

Mezi mladšími obyvateli Švýcarska, kteří hlasovali proti iniciativě, vzniklo hnutí, které se snaží o vznik nového referenda ohledně imigračních kvót. Pro vyhlášení referenda již bylo nashromážděno potřebných 100 000 podpisů. Aktéři hnutí věří, že nové referendum bude více informativní než předchozí z roku 2014. Tvrdí, že v minulé iniciativě voliči hlasovali pro známý systém určité kontroly imigrace. Voliči již ovšem nezkoumali, jak kvóty ovlivní situaci Švýcarska. Nové referendum se ovšem nemůže konat dříve než v březnu 2017.²¹⁵

3.1.1 Právní aspekt

Volný pohyb osob v rámci EU není z právního hlediska zcela totožný s dohodou o volném pohybu osob uzavřenou se Švýcarskem. Volný pohyb osob v rámci EU se vztahuje na volný pohyb pracovní síly, svobodu poskytování služeb jednotlivci a firmami přes hranice státu a svobodu usazování pro fyzické a právnické osoby. Zahrnuje také volný pohyb ekonomicky neaktivních osob v rámci občanství EU, které získá každý občan členského státu EU.²¹⁶ Dohoda o volném pohybu osob mezi EU a Švýcarskem pokrývá volný pohyb pracovní síly zahrnující podmínku nediskriminace. Dále zahrnuje svobodu usazování fyzických osob, právnické osoby jsou však z dohody vyloučeny. Co se týče poskytování služeb, neproběhla úplná liberalizace. Služby mohou být poskytovány na území Švýcarska pouze 90 dní ročně (zvláštní ustanovení pak mají společnosti). Dohoda se také nevztahuje na přístup ke vzdělávání a ke studentským dotacím. Rozdíl je i ve svobodném pohybu ekonomicky neaktivních obyvatel. Dohoda se Švýcarskem jim nezaručuje stejné sociální podmínky jako

²¹³ Centre for Research on Direct democracy. *Citizens' initiative «Against mass immigration»* [online]. © 2015 [vid. 2016-11-14]. Dostupné z: http://www.c2d.ch/detailed_display.php?lname=votes&table=votes&page=1&parent_id=&sublinkname=results&id=133046, s. 28-30.

²¹⁴ THE LOCAL.ch. *Expat workers ride bumpy Swiss job market* [online]. 24. 02. 2016 [vid. 2016-11-13]. Dostupné z: <http://www.thelocal.ch/20160224/expat-workers-ride-bumpy-job-market>.

²¹⁵ FOULKES, Imogen. Swiss immigration: Brexit fuels Swiss anxiety over new deal with EU. In: *BBC News* [online]. August 22, 2016 [vid. 2016-11-14]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-37155058>.

²¹⁶ Občanství EU přinesla Maastrichtská smlouva a práva občanů byla následně prohloubena Amsterdamskou smlouvou.

tuzemcům. Možné spory ohledně dohody jsou řešeny na úrovni Smíšeného výboru skládajícího se ze zástupců EU i Švýcarska.²¹⁷

Dohoda o volném pohybu osob byla uzavřena v rámci I. série bilaterálních smluv, která poskytovala Švýcarsku přístup na vnitřní trh EU výměnou za přijetí jistých aspektů politiky EU. Kvůli sjednané **gilotinové doložce** může ukončení této smlouvy znamenat ukončení šesti ostatních smluv a způsobit tak Švýcarsku značné ztráty, především v oblasti výzkumu a dopravy.²¹⁸ Ke spuštění gilotinové doložky je ovšem potřeba konsenzu všech členů EU.²¹⁹ Kromě toho se Švýcarsko zavázalo k podepsání tzv. Protokolu III. (dále jen protokol) o rozšíření působnosti dohody o volném pohybu osob na Chorvatsko.²²⁰ Po přijetí iniciativy již nebylo možné protokol podepsat, protože Spolková rada předložila návrh ustanovení o imigraci pro začlenění do ústavy. Zároveň Švýcarsko přijalo opatření pro zabránění diskriminace občanů Chorvatska.²²¹ Švýcarsko poskytne Chorvatům samostatné kvóty jako součást přístupu na pracovní trh, dokud se nevyřeší situace s podepsáním protokolu. V rámci celkového počtu kvót bylo stanoveno **50** povolení k pobytu typu B, tj. na jeden rok, **450** krátkodobých povolení typu L, tj. pro období kratší než 1 rok, a **1 000** povolení k pobytu po dobu kratší 4 měsíců.²²²

Zavedení imigračních kvót může také nepřímo ovlivnit Schengenský prostor, jehož je Švýcarsko součástí. Kontrola nad imigrací by znamenala i kontrolu hranic na švýcarské straně a tím by byla ovlivněna i celá struktura Schengenského prostoru.²²³

Ve smlouvě o volném pohybu osob si Švýcarsko vymohlo **ochrannou doložku**, pomocí které může regulovat přistěhovalství tak, jak je definováno v kapitole 2.2.3. 4. března 2016 švýcarský kabinet navrhl použít tuto jednostrannou ochrannou doložku k omezení imigrace, pokud Švýcarsko nedosáhne dohody s Evropskou unií ohledně omezení přílivu cizinců. Dle dohody o volném pohybu osob uzavřené v I. sérii bilaterálních smluv mohlo Švýcarsko aplikovat tuto klauzuli nejdéle v květnu 2014 v případě zemí východního rozšíření EU-10.

²¹⁷ SEMMELMANN, Constanze. Free movement of persons – immigration and its limits [prezentace]. University of St. Gallen, 2015. s. 167-173 a 189.

²¹⁸ LEES, Kevin. Swiss immigration vote threatens access to EU single market | Suffragio.

²¹⁹ EurActiv.com. *Swiss did not weigh consequences of referendum, EU says* [online]. 11. 02. 2014 [vid. 2016-11-14]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/swiss-did-not-weigh-consequences-of-referendum-eu-says/>.

²²⁰ Rozšíření dohody o volném pohybu osob na nové členy EU není automatické, viz 2. kapitola.

²²¹ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 30.

²²² The Federal Council. *The Federal Council takes steps to re-launch discussions with the EU on Switzerland's participation in EU programs and market access* [online]. Bern, 30. 04. 2014 [vid. 2016-11-01]. Dostupné z: <https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-52804.html>.

²²³ EurActiv.com. *Swiss did not weigh consequences of referendum, EU say*.

Švýcarsko si ovšem nárokuje toto opatření z důvodu ekonomických a sociálních problémů. Ekonomické a částečně i sociální dopady způsobené imigrací jsou proto zkoumány v rámci následující podkapitoly 3.2. Ochranná doložka stanoví roční limity pro počet vydaných povolení k pobytu pro země EU a ESVO, pokud imigrace přesáhne určitý strop. Kabinet už ale nehovoří o konkrétních číslech.²²⁴

3.2 Imigrace ve Švýcarsku a její dopady na ekonomiku

Zavedení kvót pro imigranty směřující do Švýcarska je krok, který pravděpodobně bude stát Švýcarsko mnoho benefitů ve vztahu k EU a obecně povede ke zhoršení kreditu na evropském trhu. Imigrační politika v historii Švýcarska nikdy nebyla imigrantům příliš nakloněna. Nové tisíciletí ale naznačovalo pozitivnější vývoj s ohledem na otevřenost pracovního trhu. Iniciativa proti imigraci ovšem byla přijata.²²⁵ Vyhodnocení dopadů imigrace na švýcarskou ekonomiku s ekonomického hlediska je logickým krokem pro zjištění podnětu k této lidové iniciativě podporované SVP a k vyhlášení ochranné doložky.

3.2.1 Vývoj imigrační politiky

Historie vývoje imigrační politiky ve Švýcarsku je úzce spojena s ekonomickým rozvojem země. Švýcarsko uzpůsobovalo imigrační politiku trendům migrace a stala se tak nedílnou součástí programů politických stran. Švýcarsko nepatřilo vždy k zemím, kam migranti směřovali. Ještě v 19. století se mnoho Švýcarů rozhodlo emigrovat kvůli chudobě a hladovění způsobené nedostatkem přírodních zdrojů. V důsledku industrializace okolo roku 1880 se ovšem migrační saldo obrátilo a do Švýcarska začali přicházet zahraniční pracovníci do ocelářského a textilního průmyslu a také pro stavbu silnic a železnic.²²⁶ Před první světovou válkou bylo na cizince pohlíženo jako na nepostradatelný zdroj pro hospodářský rozvoj země. Švýcarsko proto volilo liberální imigrační politiku, která způsobila rapidní

²²⁴ GEISER, Urs. Swiss announce unilateral safeguard clause to curb immigration. In: *SWI swissinfo.ch* [online]. 04. 03. 2016 [vid. 2016-10-31] Dostupné z: <http://www.swissinfo.ch/eng/swiss-agree-to-croatia-deal-to-save-eu-research-programme/42000888>.

²²⁵ MISEREZ, Marc-André. Swiss immigration policy has always put pragmatism first. In: *SWI swissinfo.ch*. [online]. 18. 04. 2016 [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: http://www.swissinfo.ch/eng/a-history_swiss-immigration-policy-has-always-put-pragmatism-first/42095202.

²²⁶ AFONSO, Alexandre. Immigration and Its Impacts in Switzerland. *Mediterranean Quarterly* [online]. 2004, vol. 15, no. 4, s. 147-166. Dostupné z: http://www.alexandre-afonso.eu/1/80/resources/publication_709_1.pdf. s. 150-151.

nárůst zahraniční populace. Počet cizinců vzrostl ze 150 000 v roce 1870 na 552 000 v roce 1910. Na tuto skutečnost reagovaly negativně konzervativní strany.²²⁷

Mezi první a druhou světovou válkou se proto zcela obrátil pozitivní pohled na cizince a byli vnímáni jako hrozba švýcarské identity. Liberální imigrační politika byla opuštěna a byla značně omezena práva cizinců. Pravicové strany hovořily o tzv. „Überfremdung“, tedy o zahraniční infiltraci a tento koncept se stal i součástí ústavy. „Überfremdung“ ale vznikl na základě ideologické myšlenky, nikoli na základě demografických dat,²²⁸ jak zobrazuje tabulka 2. Imigrace se v období mezi první a druhou světovou válkou snížila. Na počátku 20. let žilo ve Švýcarsku 402 000 cizinců, koncem 50. let se snížil jejich počet na 285 000, tedy o 30 % méně.²²⁹

Tabulka 2 – Cizinci ve Švýcarsku dle světadílů v období mezi 1. a 2. světovou válkou

	Celkem	Evropa	Afrika	Amerika	Asie
r. 1910	552 011	547 447	417	2 994	1 153
r. 1920	402 385	398 459	589	2 862	428
r. 1930	355 522	350 696	488	3 381	701
r. 1940	233 554	216 640	313	1 331	2 261
r. 1950	285 446	271 948	600	4 040	4 537

Pramen: ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Ausländerinnen und Ausländer in der Schweiz, s. 93; vlastní zpracování.

Po druhé světové válce byla opět zapotřebí zahraniční pracovní síla, především ta méně kvalifikovaná pro sezonní práce. Období od roku 1945 do roku 1980 představovalo „dočasný fenomén sezonní imigrace“, který byl vyhlášen v této podobě švýcarskými úřady i oficiálně. Sezonní pracovníci měli povoleno pracovat ve Švýcarsku pouze po dobu maximálně devíti měsíců a poté se museli vrátit do svých zemí. Imigrační politika se nicméně transformovala do tzv. laissez-faire stylu a počet imigrantů tak výrazně narůstal, viz tabulka 3. Mezi lety 1950 a 1970 se zvýšil počet cizinců z 285 446 v roce 1950 na 1 080 076 v roce 1970. Výrazný nárůst v 70. letech byl způsoben především přivedením rodin migrantů do Švýcarska. V reakci na to byla vytvořena Schwarzenbachova iniciativa, která požadovala, aby nebylo

²²⁷ RIAÑO, Yvonne a WASTL-WALTER, Doris. Immigration policies, state discourses on foreigners, and the politics of identity in Switzerland. *Department of Geography, University of Bern* [online]. 2006, vol. 38, no. 9, s. 1-21 [vid. 2016-11-02]. Dostupné z: http://doc.rero.ch/record/260820/files/Ria_o_Yvonne_-_Immigration_Policies_State_Discourses_on_Foreigners_20160606.pdf, s. 4-5.

²²⁸ Tamtéž, s. 6-7.

²²⁹ ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Ausländerinnen und Ausländer in der Schweiz. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2004 [vid. 2016-11-02]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home.html>, s. 93.

možné propustit Švýcara v podniku, kde současně na stejné pozici pracoval cizinec. Tato iniciativa ovšem nebyla přijata, protože byla odmítnuta 54 % voličů. Následovala stabilizující imigrační politika vlády. Ekonomická recese v 70. letech způsobila rapidní snížení imigrantů v následující dekádě, jelikož jim nebyla prodloužena jednoletá povolení k pobytu. Švýchaři tak exportovali nezaměstnanost skrze imigranty, kteří sloužili v tomto období jako „tlumič“ ekonomické recese. Počátkem 80. let se snížil celkový počet cizinců žijících ve Švýcarsku o 135 000 oproti počátku 70. let.²³⁰

Tabulka 3 – Cizinci ve Švýcarsku dle světadílů v období 1950-1980

	Celkem	Evropa	Afrika	Amerika	Asie
r. 1950	285 446	271 948	600	4 040	2 261
r. 1960	584 739	552 725	1 945	10 828	4 537
r. 1970	1 080 076	1 042 352	5 113	18 419	9 345
r. 1980	944 974	889 995	11 039	20 455	23 182
r. 1990	1 245 432	1 125 437	24 768	30 357	64 143

Pramen: ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Ausländerinnen und Ausländer in der Schweiz, s. 93; vlastní zpracování.

Od roku 1990 po současnost (vyjma aktuálního problému iniciativy proti masové imigraci) bylo Švýcarsko ve stadiu sblížování se s EU a od konceptu „sezonních pracovníků“ se upouštělo. Počet migrantů se v tomto období zvyšoval, nicméně nebyla již použita stabilizační politika, jelikož ekonomické a politické zájmy Švýcarska nebyly adekvátní této politice. Vznikala nová imigrační tzv. tři kruhová politika, která cizince rozdělovala na kulturně blízké a kulturně vzdálené v závislosti na zemi původu. Dle nové imigrační politiky měly kulturně blízké skupiny větší šanci se integrovat do společnosti. Cizinci byli rozděleni do tří kruhů. Vnitřní kruh tvořili občané EU, druhý kruh představoval imigranty z USA a Kanady a ve vnějším kruhu se nacházely ostatní země. Imigrantům vnějšího kruhu, tedy kulturně nejvzdálenějšího, byla povolení udělována pouze výjimečně. Tato politika byla proto značně kritizována kvůli zjevné diskriminaci. Kritika přicházela nejen od politiků, ale také od firem, které přicházely o vysoce kvalifikované pracovníky, především v oblasti informačních technologií, ze třetího světa. V důsledku této kritiky byl vytvořen nový návrh systému, který se nezabýval státní příslušností, ale osobními dovednostmi, jako je vzdělání, profesní zkušenosti, věk, jazykové znalosti a pracovní přizpůsobivost. Nakonec byla vytvořena tzv. dvou kruhová imigrační politika. Ta ponechala vnitřní kruh, kdy občané EU patřili

²³⁰ RIAÑO, Yvonne a WASTL-WALTER, Doris. Immigration policies, state discourses on foreigners, and the politics of identity in Switzerland, s. 8-9.

k první prioritě a vnější kruh, do kterého byli zahrnuti vysoce kvalifikovaní pracovníci ze třetích zemí. Tito kvalifikovaní pracovníci jsou vnímáni jako ti, kteří se dokážou lépe integrovat než méně kvalifikovaná pracovní síla, byť ji Švýcarsko rovněž potřebuje. Imigrační politika byla až donedávna formulována ryze v mužských podmínkách. Muži byli považováni za živitele rodiny a ženy jako jejich doprovod při migraci. Při této interpretaci imigrační politiky ženy dostávaly povolení k pobytu, ovšem nemohly pracovat.²³¹

Jak je zmíněno výše, s imigrační politikou se pojí i integrace cizinců. Vytvoření integrační politiky je velice komplikovaný proces. Počátkem 90. let se Spolková rada rozhodla postoupit pravomoci ve vytváření integračních politik na kantonální a municipální úroveň. Pro integraci uprchlíků a jednotlivců s povolením k přechodnému pobytu byl vytvořen zvláštní integrační program s finanční podporou vlády ve výši 35 mil. CHF. Nejdůležitějším opatřením v rámci integrace je zvládnutí švýcarského národního jazyka (němčiny, francouzštiny, italštiny, nebo rétorománštiny). Mezi další opatření patří znalost švýcarského společenského života a struktur, švýcarských zákonů a právního systému.²³² Integrace cizinců na švýcarský pracovní trh je velice úspěšná oproti jiným evropským zemím. V roce 2014 se úspěšně integrovalo 76 % cizinců, evropský průměr činí pouze 62 %.²³³

Jak je vidět z tabulek 2 a 3, do Švýcarska emigrovali během 20. století nejvíce Evropani, počty z ostatních kontinentů jsou poměrně zanedbatelné. Z evropského kontinentu mířilo do Švýcarska nejvíce Italů, dále pak Portugalců a Němců. Především po druhé světové válce bylo Švýcarsko cílovou zemí migrantů s nižší kvalifikací kvůli guest systému. V této době žilo ve Švýcarsku 140 000 Italů.²³⁴

Nové tisíciletí představovalo pro Švýcarsko další nárůst imigrace, především od roku 2002, kdy vstoupila v platnost dohoda o volném pohybu osob s EU. Současně byl touto dohodou odstartován příliv kvalifikované pracovní síly ze zemí EU. Vrcholného počtu imigrantů bylo dosaženo v roce 2008. Mezi lety 2007 a 2008 došlo k 50% nárůstu přílivu imigrantů ze zemí EU. Zároveň v roce 2008 tvořili občané EU a ESVO největší část cizinců Švýcarska, konkrétně 62,6 %. Celkový počet cizinců představoval 21,4 % celkové populace.²³⁵ Příliv

²³¹ RIAÑO, Yvonne a WASTL-WALTER, Doris. Immigration policies, state discourses on foreigners, and the politics of identity in Switzerland, s. 9-12.

²³² SCHINDALL, Julie. Switzerland's Non-EU Immigrant: Their integration and Swiss Attitudes.

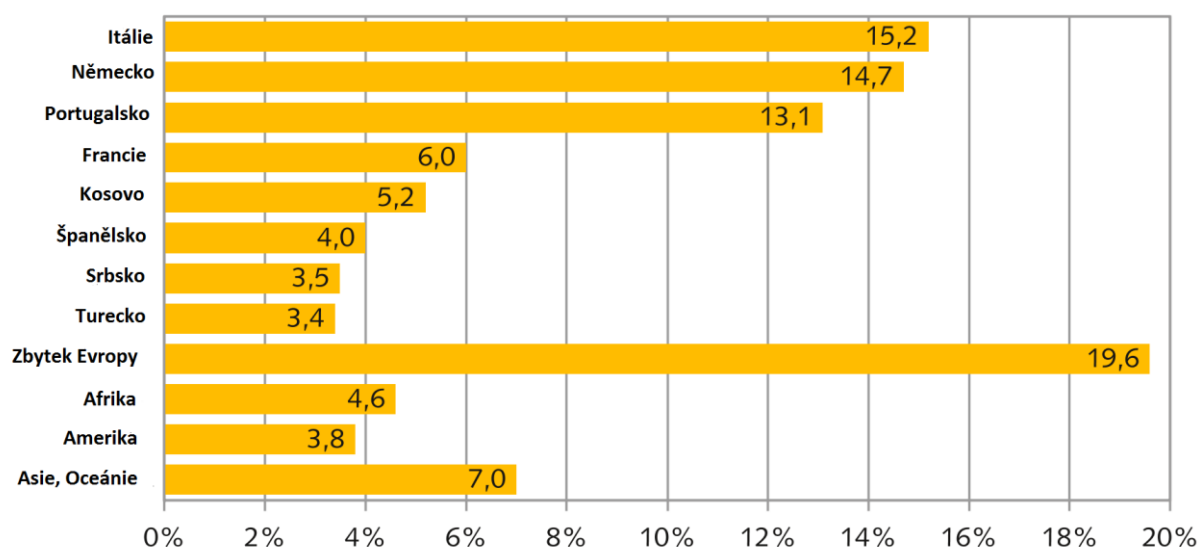
²³³ SEMMELMANN, Constanze. Free movement of persons – immigration and its limits [prezentace]. University of St. Gallen, 2015. s. 184.

²³⁴ Tamtéž, s. 5.

²³⁵ SCHINDALL, Julie. Switzerland's Non-EU Immigrant: Their integration and Swiss Attitudes.

imigrantů pokračoval i v roce 2014 a 2015, i když v menší míře. Nejvíce imigrantů pocházelo opět z EU, zejména pak z Itálie, Německa a Portugalska, jak zobrazuje graf 7. Švýcarská vláda prověřovala dopad krize v eurozóně na počet imigrantů ve Švýcarsku. Dle studie neměla tato krize silný vliv na počet imigrantů v zemi, především co se geografického hlediska týče. Do Švýcarska přicházeli po krizi nejvíce občané Portugalska, Španělska a Itálie, tedy státy, které byly krizí postiženy nejvíce. Tyto státy ovšem představovaly i před krizí největší zdroj imigrantů.²³⁶

Graf 7 - Imigranti ve Švýcarsku podle národnosti, r. 2015

Pramen: ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Ausländische Bevölkerung.

Pokud jde o vzájemnou bilanci imigrace mezi EU a Švýcarskem, na konci roku 2014 bylo registrováno zhruba 446 400 Švýcarů v zemích EU. Více než tři čtvrtiny z nich mají bydliště ve Francii, Německu, Itálii a Rakousku. Naopak ve Švýcarsku žilo v tomto roce 1 324 400 občanů EU.²³⁷

V současnosti se Švýcarsko řadí k zemím s největším počtem cizinců na světě i v Evropě. Přistěhovalci tvoří okolo **24,6 %** současného švýcarského obyvatelstva, což je více než v Kanadě (20,7%) nebo v USA (14,3 %). Pro další srovnání, ve Velké Británii činí podíl cizinců na celkové populaci 12,4 %, v Německu 11,9 %, ve Francii 11,6 % a v Itálii pouze 9,4 %.²³⁸ Velký podíl cizinců ve Švýcarsku je způsoben zejména velkým přílivem imigrantů,

²³⁶ The Federal Council. *Federal Council submits draft legislation to manage immigration.*

²³⁷ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 29.

²³⁸ LEES, Kevin. *Swiss immigration vote threatens access to EU single market* | Suffragio.

jak je popsáno výše, a vysokou porodností v kombinaci s nízkou mírou úmrtnosti zahraniční populace.²³⁹

3.2.2 Teoretické modely migrace na příkladu Švýcarska

Existuje několik teoretických přístupů migrace, přičemž některé z nich byly popsány v rámci první kapitoly. První ze zmíněných modelů je **push-pull** model, dle kterého migranti směřují z chudších zemí do zemí bohatších. Bohatství může být měreno různými nástroji a shoda o ideálním ukazateli zatím mezi odborníky nepanuje. V této práci je bohatství měreno pomocí tří indikátorů, HDP na obyvatele, průměrné roční mzdy a Giniho koeficientu.^{240, 241} Giniho koeficient měří rozdělení důchodu mezi domácnosti. Nabývá hodnot od nuly do jedné, přičemž nižší hodnota znamená nižší nerovnost rozdělení a současně i pozitivnější výsledek pro obyvatele státu.²⁴² Je pravdou, že Giniho koeficient neměří přímo bohatství ekonomiky, nicméně odráží částečně i životní standard, který je s bohatstvím spojován.²⁴³ Giniho koeficient je také vybrán z důvodu spojení s **historicko-strukturalistickým** modelem.

Následující grafy zobrazují srovnání jednotlivých ukazatelů mezi Švýcarskem, EU-28 a vybranými zeměmi EU, které byly největším zdrojem imigrantů ve Švýcarsku v minulých letech.

²³⁹ ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Switzerland's population. In: *Federal Statistical Office* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2015, s. 1-32 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/en/home/statistics/population.assetdetail.349851.html>. s. 6.

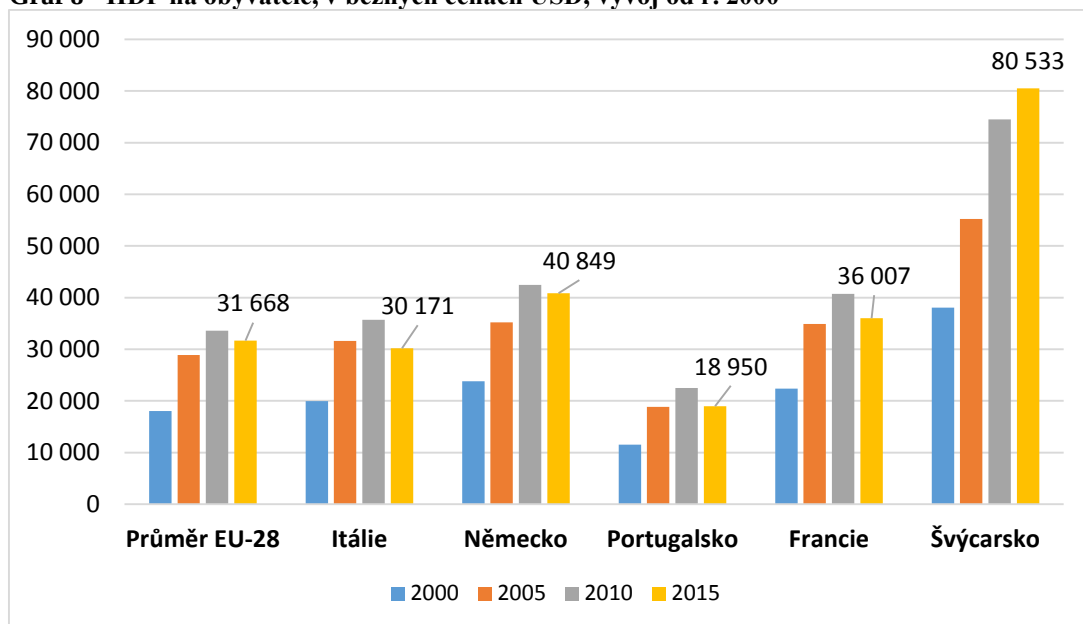
²⁴⁰ WILLIAMSON, Samuel H. Seven Ways to Compute the Relative Value of a U.S. Dollar Amount, 1774 to present. In: *MeasuringWorth* [online]. 2016 [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: www.measuringworth.com/uscompare/.

²⁴¹ Existuje samozřejmě mnoho dalších indikátorů a skutečností, jelikož bohatství je velice subjektivní a pro každého jednotlivce představuje něco jiného. Pro jeho měření je ovšem nutné vybrat konkrétní objektivní ukazatele.

²⁴² UNDP. Income Gini coefficient. In: *Human Development Reports* [online]. 2015 [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/income-gini-coefficient>.

²⁴³ WILLIAMSON, Samuel H. Seven Ways to Compute the Relative Value of a U.S. Dollar Amount, 1774 to present.

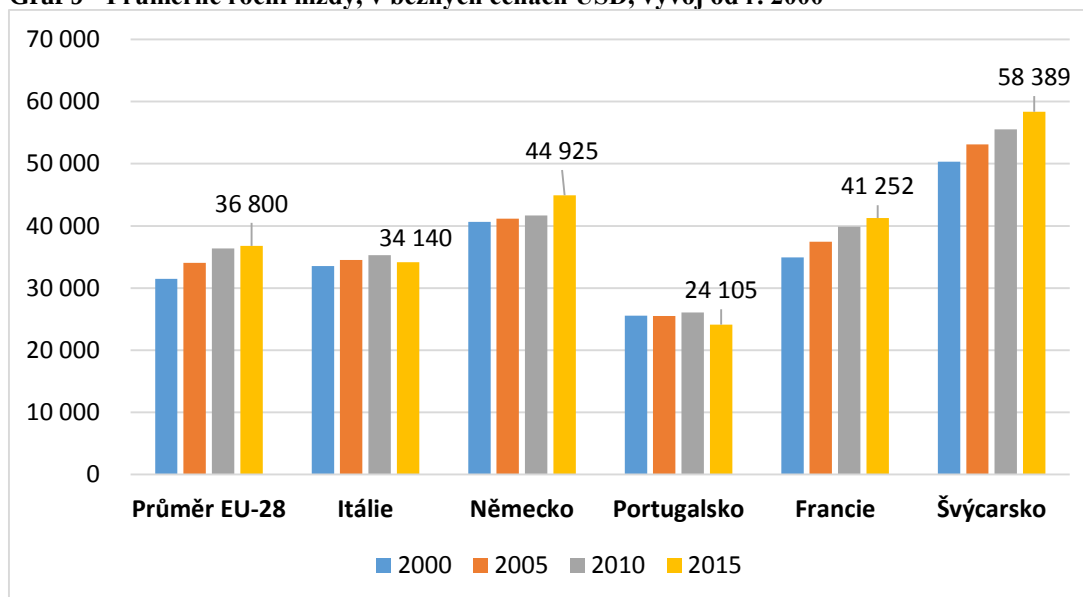
Graf 8 - HDP na obyvatele, v běžných cenách USD, vývoj od r. 2000

Pramen: UNCTAD. Data Center - Gross domestic product: Total and per capita; vlastní zpracování.

Graf 8 zobrazuje vývoj HDP na obyvatele ve zkoumaných státech. Je patrné, že Švýcarsko vykazuje ve všech obdobích nejvyšší HDP na obyvatele. V porovnání s Německem, nejvyspělejší ekonomikou EU, je HDP na obyvatele ve Švýcarsku 2x větší. Ve Švýcarsku je navíc vidět stále rostoucí trend. Ostatní zmíněné země zažívají aktuálně pokles HDP na obyvatele a ekonomický růst nedokáží znovu nastartovat.²⁴⁴ Dle tohoto ukazatele by migrace tedy měla směřovat ze zemí EU do Švýcarska.

Graf 9 - Průměrné roční mzdy, v běžných cenách USD, vývoj od r. 2000

Pramen: OECD. Employment and Labour Market Statistics; vlastní zpracování.

²⁴⁴ UNCTAD. Data Center - Gross domestic product: Total and per capita. In: *Unctad.Stat* [online]. [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: <http://unctadstat.unctad.org/EN/>.

Vývoj průměrné roční mzdy je naznačen v grafu 9. Švýcarsko opět v tomto ukazateli dominuje. Průměrná roční mzda se aktuálně pohybuje okolo 58 000 USD ročně. Průměrná roční mzda v zemích EU-28 je 36 800 USD, tedy o 37 % nižší. Německo zaostává za Švýcarskem o 13 464 USD a současná průměrná mzda v Portugalsku netvoří ani polovinu té švýcarské.²⁴⁵ Pokud jde o roční průměrné mzdy ve srovnávaných státech, je třeba brát v úvahu i vliv cenové hladiny, která očišťuje nominální veličiny o životní náklady a mezinárodní srovnání je tak transparentní. Cenová hladina může být měřena různými indikátory. Ekonomové nejčastěji pracují s indexem spotřebitelských cen (dále jen CPI), indexem cen výrobců PPI, či deflátozem HDP.²⁴⁶ V této práci je využit CPI. Jak ukazuje tabulka 4, v roce 2000 byl největší nárůst cen zaznamenán v Portugalsku, nejnižší pak v Německu. V období od roku 2000 do roku 2005 se cenová hladina nejméně zvyšovala ve Švýcarsku a nejvíce pak v Portugalsku. V roce 2008 se ceny zvedaly ve všech srovnávaných státech, nejvíce pak v Itálii, kdy CPI činil 3,35. V roce 2009 se země naopak setkávaly s deflací, které povětšinou čelí doposud.²⁴⁷ Pokud je brána v potaz i cenová hladina při daných průměrných mzdách, stále vychází Švýcarsko jako „nejbohatší“ stát, který by nejvíce lákal migranty s ohledem na model push-pull.

Tabulka 4 – CPI, vývoj od r. 2000, v %

	r. 2000	r. 2005	r. 2010	r. 2015
Průměr EU-28	2,28	2,50	1,53	0,55
Itálie	2,54	1,99	1,53	0,28
Německo	1,44	1,55	1,10	0,91
Portugalsko	2,85	2,28	1,40	-0,28
Francie	1,83	1,90	1,74	0,61
Švýcarsko	1,54	1,17	0,70	-0,01

Pramen: UNCTAD. Data Center - Consumer price indices; vlastní zpracování.

V grafu 10 je porovnán vývoj Giniho indexu. Ve všech zmíněných zemích došlo za posledních deset let k pouze nepatrným změnám. Země Evropy se obecně vyznačují nižšími hodnotami tohoto ukazatele. Průměrná hodnota Giniho koeficientu v zemích EU činí 0,268, jde tedy

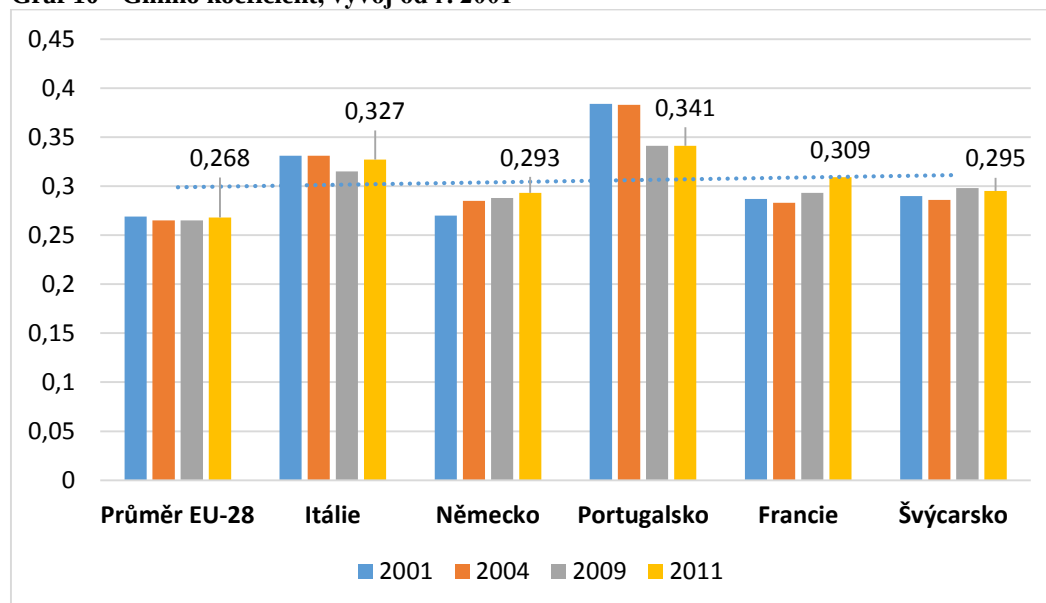
²⁴⁵ OECD. Employment and Labour Market Statistics. In: *OECD.Stat* [online]. [vid. 2016-11-03]. ISSN 2074-4129. Dostupné z: doi 10.1787/lfs-data-en.

²⁴⁶ SOUKUP, Jindřich et al. *Makroekonomie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Management Press, 2010. 518 s. ISBN 978-80-7261-219-2. s. 30-32.

²⁴⁷ UNCTAD. Data Center - Consumer price indices. In: *Unctad.Stat* [online]. [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: <http://unctadstat.unctad.org/EN/>.

o velmi nízkou nerovnost v rozdělení příjmů. Švýcarsko vykazuje vyšší hodnotu, a to 0,295.²⁴⁸ Podle tohoto ukazatele by migrace měla naopak směřovat ze Švýcarska do zemí EU, i když rozdíl v hodnotách je nepatrný.

Graf 10 - Giniho koeficient, vývoj od r. 2001

Pramen: OECD. Gini Index; vlastní zpracování.

Dle HDP na obyvatele a průměrné roční mzdy by tedy měli migranti směřovat ze zemí EU do Švýcarska. Jak již bylo naznačeno výše v kapitole 3.2.1, Švýcarsko bylo vždy spíše imigrační než emigrační zemí. Během roku 2014 emigrovalo ze Švýcarska do zemí EU 28 442 jedinců, v průměru tedy na každý členský stát EU připadá 1 015 emigrantů. Naopak ze zemí EU do Švýcarska směřovalo celkem 127 569 jedinců. Z každého členského státu EU tedy průměrně odešlo 4 556 občanů.²⁴⁹ Směr migrace tedy odpovídá modelu push-pull, kdy Švýcarsko jako bohatší stát představuje čistě imigrační zemi.

Historicko-strukturalistický model migrace vidí jako hlavní zdroj migrace nerovnost mezi obyvateli, viz kapitola 1.4.1. Ta je vyjádřena pomocí Giniho koeficientu, dle kterého by migrace měla jít opačným směrem, tedy ze Švýcarska (s hodnotou 0,295) do zemí EU (hodnota 0,268), ve kterých existuje nižší nerovnost rozdělení příjmů, což by mělo přilákat migranty.²⁵⁰ Směr migrace je ale ve skutečnosti opačný a historicko-strukturalistický model nemůže být v případě zkoumaných států podpořen.

²⁴⁸ OECD. Gini Index. In: *OECD.Stat* [online]. [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: doi 10.1787/how_life-2013-graph8-en.

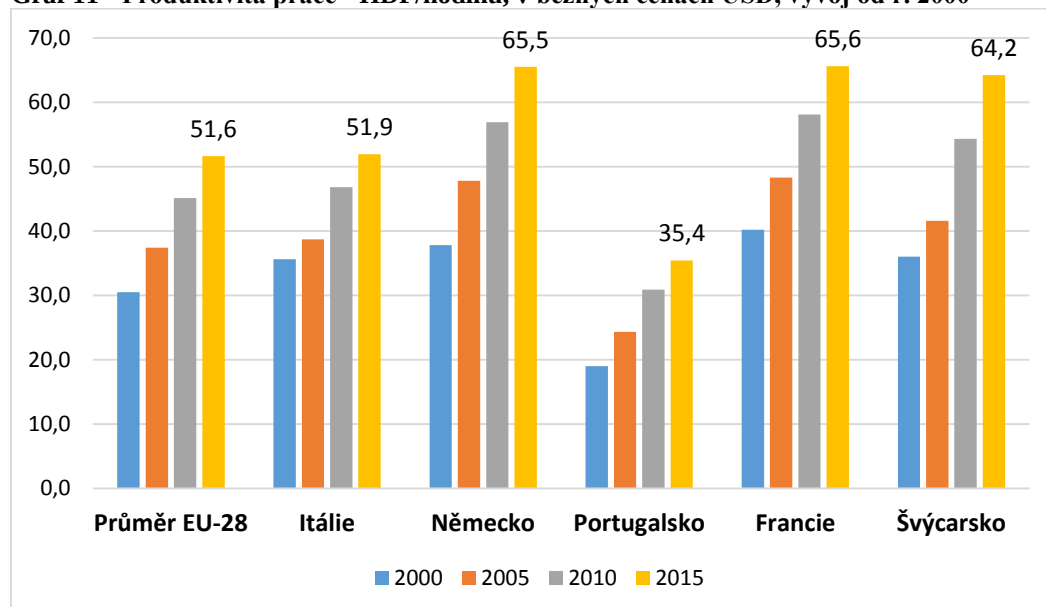
²⁴⁹ ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Switzerland's population, s. 13.

²⁵⁰ OECD. Gini Index.

Globalizační teorie migrace v případě Švýcarska opět neplatí. V globalizační teorii hrají hlavní roli mezinárodní instituce, které podporují migraci. Jak bylo zmíněno v rámci druhé kapitoly o specifikách Švýcarska, Švýcarsko je silně nezávislý stát, který se příliš neangažuje ve členství v mezinárodních organizacích. Dalším rysem globalizační teorie, který podporuje migraci, je trh práce. Švýcarský trh práce ovšem není v současnosti cizincům příliš otevřen, ba naopak jsou vytvářeny překážky pro jeho otevření, viz občanské iniciativy.

K poslední teorii týkající se migrace patří teorie **tranzitivní**. Ta zdůrazňuje ekonomický rozvoj státu, který je dán řadou faktorů, viz kapitola 1.4.1. Pro ověření tranzitivní teorie je v práci zkoumána produktivita práce, která pozitivně ovlivňuje ekonomický rozvoj, a tudíž láká migranty. Graf 11 srovnává produktivitu práce měřenou jako vytvořené HDP za jednu hodinu. Pokud je uvažováno pouze Švýcarsko a průměr zemí EU, pak je tranzitivní teorie podpořena - země s větší produktivitou práce zažívá příliv imigrantů. V roce 2015 bylo ve Švýcarsku vytvořeno za 1 hodinu HDP v hodnotě 64,2 USD, zatímco v zemích EU 51,6 USD. Za posledních 15 let byla produktivita práce vždy větší ve Švýcarsku než v EU-28. Ovšem v porovnání Švýcarska s Německem či Francií by tranzitivní teorie neplatila, jak dokládá graf 11. Vytvořené HDP za hodinu činí v obou zemích přes 65 USD.²⁵¹

Graf 11 - Produktivita práce - HDP/hodinu, v běžných cenách USD, vývoj od r. 2000

Pramen: OECD. Productivity; vlastní zpracování.

²⁵¹ OECD. Productivity. In: *OECD.Stat* [online]. [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: doi 10.1787/1439e590-en.

Tranzitivní teorie nemusí platit z důvodu existence mnoha faktorů ovlivňujících rozvoj ekonomiky státu. Jsou-li uvažovány např. politické reformy, které pozitivně ovlivňují ekonomický rozvoj, Francie je aktuálně ve stádiu jejich „zmražení“. Aktuálním problémem je rigidní trh práce, který si vyžaduje reformu a ta je v nedohlednu.²⁵² Francie tím může ztrácet na atraktivitě pro imigranty s ohledem na tranzitivní teorii. Ani Německo si v ekonomických reformách nevede dobře, především v jejich provedeních. Mezi ekonomy vyvolala obavy penzijní reforma, která snížila věk odchodu do důchodu z 65 na 63 let. Podle ekonomů by se Německo mělo vydat opačným směrem kvůli demografickému trendu stárnutí populace, jinak Německu hrozí nedostatek pracovní síly.²⁵³ Švýcarsko naopak v politických reformách vykazuje dobré výsledky, zvláště ve vysoké míře přizpůsobení mezinárodním právním předpisům v oblasti hospodářských reforem.²⁵⁴

3.2.3 Dopady imigrace

Přijatá iniciativa proti masové imigraci byla významně podporována SVP, která zdůrazňuje stoupající počet imigrantů, kteří mohou ohrožovat švýcarskou národní identitu a demokratické hodnoty. Ostatně je pravdou, že počet cizinců ve Švýcarsku výrazně narůstá, jak ukazuje graf 12. V roce 2000 žilo ve Švýcarsku 1 420 000 cizinců, minulý rok se počet cizinců 1,5 x navýšil oproti roku 2000 na 2 048 000.²⁵⁵

SVP se však nezabývá samotnými dopady imigrace na švýcarskou ekonomiku, čímž nemůže objektivně posoudit, zda přistěhovalci přispívají domácí ekonomice či naopak. Imigrace má na hostitelskou zemi jisté dopady, jak pozitivní tak i negativní, jak je popsáno v kapitole 1.4.3. Zároveň by mělo docházet k jistým změnám ekonomických veličin, jak je nastíněno v kapitole 1.4.2.

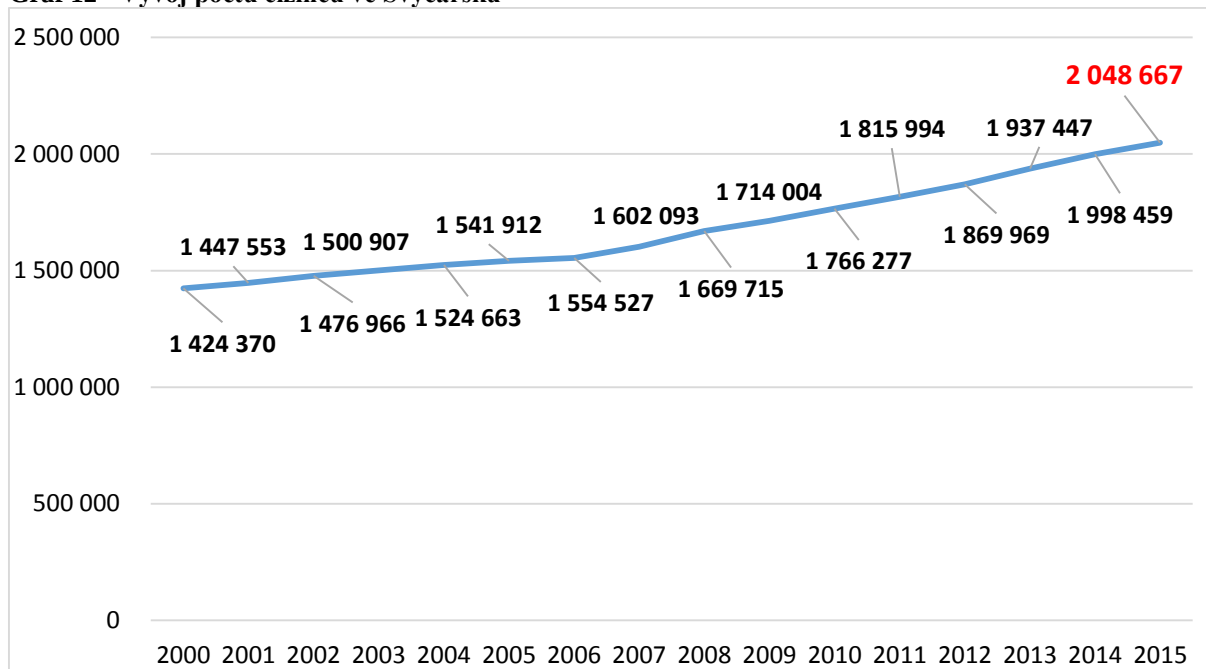
²⁵² BRIANÇON, Pierre. French reforms in a deep freeze. In: *Politico.eu* [online]. 22. 01. 2016 [vid. 2016-11-21]. Dostupné z: <http://www.politico.eu/article/french-reforms-in-a-deep-freeze-holande-manuel-valls-macron-sapin-france-economy/>.

²⁵³ The Economist. *Germany's government. Easy politics, bad policies* [online]. 26. 04. 201 [vid. 2016-11-21]. Dostupné z: <http://www.economist.com/news/europe/21601312-indulging-her-social-democratic-coalition-partners-angela-merkel-risks-turning-germany>.

²⁵⁴ MACH, André, HÄUSERMANN, Silja a PAPADOPOULOS, Yannis, Economic regulatory reforms in Switzerland: adjustment without European integration, or how rigidities become flexible. *Journal of European Public Policy*. April 2003, vol. 10, no. 2, s. 301-318. ISSN 1466-4429. s. 315.

²⁵⁵ ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Ausländische Bevölkerung. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2016 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/bevoelkerung/migration-integration/auslaendische-bevoelkerung.html>.

Graf 12 - Vývoj počtu cizinců ve Švýcarsku

Pramen: ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Ausländische Bevölkerung; vlastní zpracování.

Dle teorie migrace pracovní síly by mělo docházet k **vyrovnávání reálných mzdových sazeb** mezi zúčastněnými zeměmi, což by znamenalo snížení reálných mzdových sazeb ve Švýcarsku a naopak zvýšení reálných mzdových sazeb v EU. Pro Švýcarsko by byla imigrace z tohoto pohledu negativní. Ve skutečnosti ovšem dochází ke zvyšování reálných mzdových sazeb ve Švýcarsku i v EU a tato ekonomická teorie nemůže být podpořena.²⁵⁶ Největší přílivy imigrantů do Švýcarska v novém tisíciletí byly zaznamenány v roce 2008 a v posledních třech letech, kdy bylo každý rok přijato více než 180 000 cizinců, z toho 115 000 směřovalo ze zemí EU.²⁵⁷ Průměrná roční mzda ve Švýcarsku od roku 2009 však stále rostla, přičemž ceny klesaly a tím rostla i reálná průměrná roční mzda. Mezi roky 2008 a 2009 se nominální průměrná roční mzda zvedla o více než 1 000 USD, obdobně se zvyšovala i mezi lety 2013 a 2014, jak je vidět v tabulce 5, a v současnosti činí 58 389 USD.²⁵⁸ Cenová hladina ve zmiňovaných obdobích klesala, jak je ilustrováno v tabulce 5, a stále dochází k mírné deflaci, v současnosti o 0,01 %.²⁵⁹

²⁵⁶ Jedná se o model se zjednodušujícími předpoklady, jako je dokonalá konkurence, výroba jednoho zboží, existence pouze dvou výrobních faktorů, variabilní práce a fixního kapitálu. Navíc dochází k pohybu pracovní síly pouze mezi dvěma zeměmi.

²⁵⁷ ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Internationale Wanderung. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2016 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/bevoelkerung/migration-integration/internationale-wanderung.html>.

²⁵⁸ OECD. Employment and Labour Market Statistics.

²⁵⁹ UNCTAD. Data Center - Consumer price indices.

Tabulka 5 – Příliv imigrantů a průměrná roční mzda ve Švýcarsku

Rok	2008	2009	2013	2014	2015
Imigranti	184 297	160 623	193 302	187 326	188 515
Roční mzda (v USD)	54 512	55 593	57 707	58 210	58 389
CPI (v %)	2,43	-0,48	-0,24	-0,03	-0,01

Pramen: ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Internationale Wanderung.

OECD. Employment and Labour Market Statistics.

UNCTAD. Data Center - Consumer price indices; vlastní zpracování.

Podle teorie migrace pracovní síly by dále mělo docházet k **růstu produktu** v hostitelské zemi, což by představovalo pozitivum pro švýcarskou ekonomiku. Vývoj HDP ve Švýcarsku má převážně rostoucí charakter, jak ukazuje tabulka 6. Nicméně, mezi roky 2008 a 2009 došlo k poklesu HDP. Mezi lety 2013 a 2014 se ale HDP zvýšilo o 16 mld. USD, přičemž během roku 2013 zamířilo do Švýcarska nejvíce migrantů za celou jeho historii. V roce 2015 pak zaznamenalo Švýcarsko pokles HDP o 35 mld. USD.²⁶⁰ Teorie migrace pracovní síly z tohoto pohledu tedy nemůže být ani podpořena, ani vyvrácena. Navíc HDP je ovlivňováno i řadou jiných faktorů, jako jsou lidské a přírodní zdroje, směnný kurz, technologický rozvoj či politická stabilita.²⁶¹

Tabulka 6 – Příliv imigrantů a HDP ve Švýcarsku, v běžných cenách mil. USD

Rok	2008	2009	2013	2014	2015
Imigranti	184 297	160 623	193 302	187 326	188 515
HDP	556 634	544 012	690 640	706 893	671 339

Pramen: ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Internationale Wanderung; vlastní zpracování.

UNCTAD. Data Center - Gross domestic product: Total and per capita; vlastní zpracování.

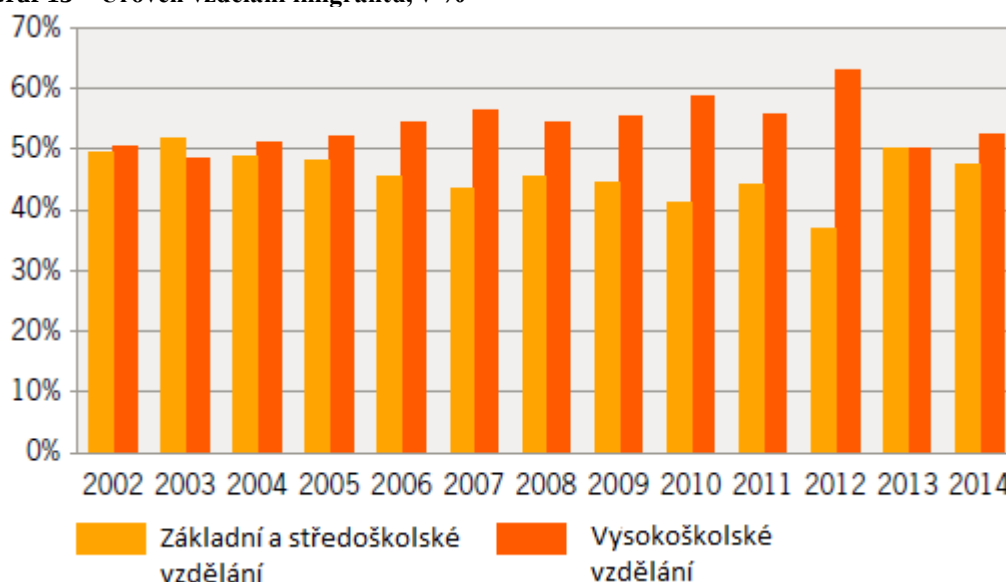
Mezi pozitivní dopady imigrace patří **vyplnění mezer na trhu práce**. Jak již bylo zmíněno výše, po druhé světové válce byl pro vyplnění mezer použit guest systém, kdy do Švýcarska přicházeli pracovat především Italové. V 70. a 80. letech do Švýcarska přicházeli cizinci s nižší kvalifikací za sezonními pracemi. Nicméně během posledních 20 let se Švýcarsko spoléhá i na kvalifikovanou pracovní sílu. Jak ukazuje graf 13, do Švýcarska směřuje posledních 15 let více kvalifikované pracovní síly. Mezi lety 2006 a 2012 směřovala

²⁶⁰ UNCTAD. Data Center - Gross domestic product: Total and per capita.

²⁶¹ STEL, André van, CARREE, Martin a THURIK, Roy. The effect of entrepreneurial activity on national economic growth. *Small Business Economics*. 2005, vol. 24, no. 3, s. 311-321. s. 313.

do Švýcarska většina imigrantů s vysokoškolským vzděláním, zejména v roce 2012 s 65% podílem vysokoškoláků. V roce 2013 a 2014 tento podíl poklesl, stále však tvoří polovinu všech příchozích.²⁶² Je-li uvažován obor výroby tradičních švýcarských hodinek, je v něm aktuálně zaměstnáno 80 % cizinců, zejména z Francie, Itálie či Německa.²⁶³ V tomto ohledu může Švýcarsko ušetřit na nákladech do vzdělání.

Graf 13 – Úroveň vzdělání imigrantů, v %

Pramen: ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Switzerland's population, s. 14.

Co se týče stálého obyvatelstva, je rozlišováno obyvatelstvo s imigračním původem a bez něj. Úroveň vzdělání obou skupin je zobrazeno v tabulce 7. U stálého obyvatelstva bez imigračního původu převažuje obyvatelstvo se středoškolským vzděláním s 53% podílem. Necelých 31 % obyvatel je vysokoškolsky vzdělaných. U obyvatelstva s imigračním původem je rozložení dle dosaženého vzdělání rovnoměrnější, jak ukazuje tabulka 7. Z pohledu Švýcarska je to ideální stav pro vyplnění mezer na trhu práce. 27 % obyvatelstva této skupiny má základní vzdělání a směřuje do méně kvalifikovaných oborů. Naopak 33 % obyvatelstva s imigračním původem jsou vysokoškolsky vzdělání a mohou tak pracovat v oborech vyžadujících vyšší kvalifikaci.²⁶⁴

²⁶² ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Switzerland's population. In: *Federal Statistical Office* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2015, s. 1-32 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/en/home/statistics/population.assetdetail.349851.html>. s. 14.

²⁶³ YOUNG, Rob. Will the Swiss introduce limits to immigration from the EU?. In: *BBC News* [online]. June 18, 2016 [vid. 2016-11-14]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/business-36562827>.

²⁶⁴ ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Bevölkerung nach Migrationsstatus. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2016 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/bevoelkerung/migration-integration/nach-migrationsstatuts.html>.

Tabulka 7 – Úroveň vzdělání stálého obyvatelstva (nad 15 let), r. 2014, v %

	Stálé obyvatelstvo bez imigračního původu	Stálé obyvatelstvo s imigračním původem
Základní vzdělání	15,9	27,4
Středoškolské vzdělání	53,4	39,5
Vysokoškolské vzdělání	30,7	33,0

Pramen: ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Bevölkerung nach Migrationsstatus;
vlastní zpracování.

Navíc imigranti vyplňují mezery obyvatelstva i z demografického hlediska, jak ukazuje tabulka 8. U obyvatelstva bez imigračního původu je nejvíce zastoupena věková skupina 65 let a výše, tedy ekonomicky neaktivní obyvatelstvo, která tvoří 25 % obyvatelstva bez imigračního původu. U obyvatelstva s imigračním původem je to pouze 13 %. Věkové skupiny 25-39 let a 40-54 let tvoří 63 % obyvatelstva s imigračním původem a mohou tak doplnit tyto dvě skupiny produktivního obyvatelstva bez imigračního původu, které zastupují pouze 45 %.²⁶⁵

Tabulka 8 – Věková struktura stálého obyvatelstva, r. 2014, v %

	Stálé obyvatelstvo bez imigračního původu	Stálé obyvatelstvo s imigračním původem
15-17 let	3,9	3,3
18-24 let	10,1	8,9
25-39 let	20,0	31,6
40-54 let	24,9	31,7
55-64 let	15,9	11,5
65+ let	25,2	13,0

Pramen: ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Bevölkerung nach Migrationsstatus;
vlastní zpracování.

V souvislosti s přijetím iniciativy proti masové imigraci se firmy aktuálně obávají nedostatku kvalifikované pracovní síly ze zahraničí, konkrétně z EU. Může se stát, že firmy budou nuceny přesunout část své výroby do zahraničí kvůli nedostatku zahraničních expertů. V sázce je i pozice Švýcarska jako business centra, která může být ohrožena, pokud bude

²⁶⁵ ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Bevölkerung nach Migrationsstatus. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2016 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/bevoelkerung/migration-integration/nach-migrationsstatuts.html>.

kvalifikovaná pracovní síla najímána jen do výše určených kvót.²⁶⁶ Vláda navrhla jistá řešení pro zajištění dostatku kvalifikované pracovní síly. Na seznamu opatření je uvedeno další vzdělávání občanů, lepší slučitelnost práce s rodinným životem, integrace starších občanů do pracovního procesu či daňové úlevy pro páry s dvojím příjmem. Nicméně velký apel je volán na samotné kantony a zaměstnavatele, jelikož po přijetí iniciativy má vláda již omezené pravomoci. V rámci slučitelnosti práce a rodinného života se zvažuje podpora práce na částečný úvazek, což by mělo na pracovní trh přilákat zejména ženy. Dále byla předložena myšlenka zaměstnávat více mladých úředníků ve školách a školkách.²⁶⁷

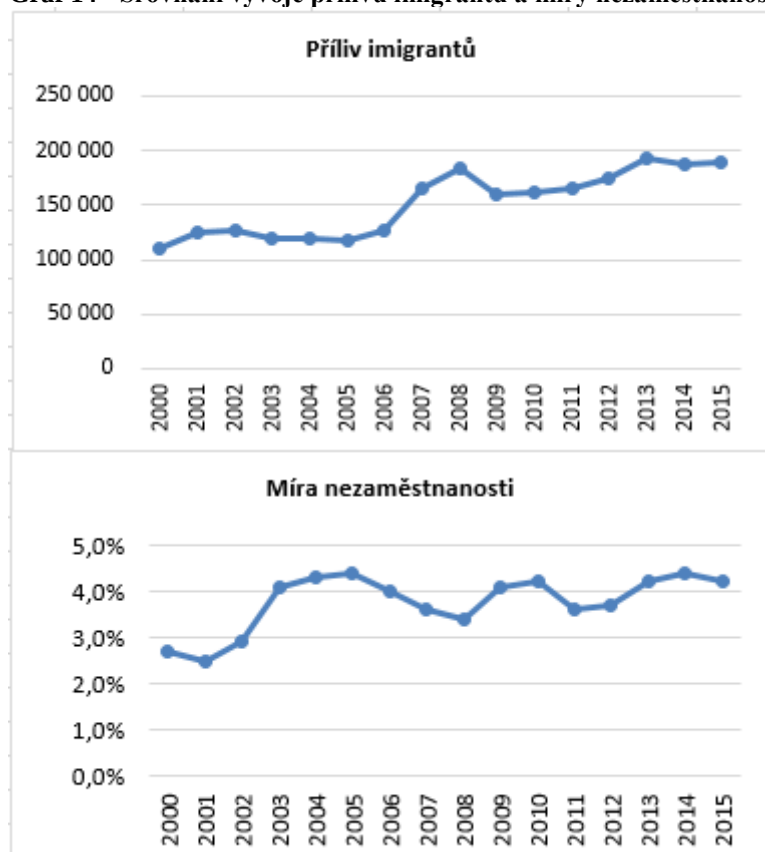
S přílivem kvalifikované pracovní síly souvisí i **vyšší konkurence ze zahraničí**, která může způsobit růst nezaměstnanosti dle teorie popsané v kapitole 1.4.3. To by představovalo značné negativum pro Švýcarsko. Vývoj míry nezaměstnanosti v období 2000-2015 je zobrazen v grafu 14. Lze vyčíst, že trend ve vývoji imigrantů a míry nezaměstnanosti není stejný. Zatímco mezi lety 2000 a 2005 byl příliv imigrantů stabilní, míra nezaměstnanosti se ve Švýcarsku zvýšila ve sledovaném období z 2,7 % na 4,4 %. Korelace mezi počtem imigrantů a mírou nezaměstnanosti by v tomto případě nebyla podpořena a z tohoto pohledu by imigrace neměla švýcarskou ekonomiku ohrozit. Vedle toho se míra nezaměstnanosti v posledních letech pohybuje okolo 4,2 % a je velice stabilní.²⁶⁸

²⁶⁶ SWI swissinfo.ch. *Immigration vote: businesses fear lack of skilled workers* [online]. 22. 06. 2014 [vid. 2016-11-12]. Dostupné z: http://www.swissinfo.ch/eng/switzerland-eu_immigration-vote--businesses-fear-lack-of-skilled-workers/38836666.

²⁶⁷ GEISER, Urs. Small steps to prevent shortage of skilled labour. In: *SWI swissinfo.ch* [online]. 19. 09. 2014 [vid. 2016-11-12]. Dostupné z: http://www.swissinfo.ch/eng/slow-progress_small-steps-to-prevent-shortage-of-skilled-labour/40790530.

²⁶⁸ ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Arbeit und Erwerb. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2016 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/arbeit-erwerb.html>.

Graf 14 - Srovnání vývoje přílivu imigrantů a míry nezaměstnanosti

Pramen: ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Bevölkerung nach Migrationsstatus.
ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Arbeit und Erwerb; vlastní zpracování.

Mezi další negativum spojené s imigrací patří **klesající zájem o zavádění nových technologií**, což by eventuálně mohlo snížit produktivitu práce. Nedostatečné zavádění a využívání moderních technologií by opět představovalo hrozbu pro švýcarskou ekonomiku. Investice do vědy a výzkumu však stále stabilně rostou. V roce 2004 činily výdaje na vědu a výzkum zhruba 13 mld. CHF. V roce 2008 se navýšily o další 3 mld. CHF a v roce 2012 dosáhly 18,5 mld. CHF.²⁶⁹ Produktivita práce ve Švýcarsku je také rostoucí, jak již bylo popsáno výše.

Imigrace může mít dále i negativní sociální dopad na hostitelskou zemi. V současnosti je problémem přetrvávající **xenofobie** a rasismus ve Švýcarsku. Postoj k cizincům se ale v jednotlivých regionech liší. Ve frankofonních západních kantonech je tolerance k cizincům vysoká.²⁷⁰ Občané těchto kantonů volí spíše levicové strany, které vystupují ostře proti anti-imigračním iniciativám SVP. SVP naopak nachází podporu spíše v německy mluvících

²⁶⁹ ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Forschung und Entwicklung. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2016 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/volkswirtschaft/forschung-entwicklung.html>.

²⁷⁰ Zde se nachází i Ženeva, sídlo OSN a dalších mezinárodních institucí.

kantonech ve venkovských oblastech.²⁷¹ Imigranti jsou také negativně vnímáni na jihu Švýcarska, zejména v kantonu Ticino, kde v současnosti vznikají značné nepokoje. Tento kanton přichází se speciálními požadavky ohledně kvót pro imigranty a upozorňuje na své specifické problémy s italskými přeshraničními pracovníky, kteří zneužívají švýcarský systém a „šikanují“ domácí Švýcary. Kanton Ticino požaduje dvojí zdanění pro italské přeshraniční pracovníky.²⁷²

Aktuálně je s imigrací hojně spojována i zvýšená **kriminalita**. Ta se ovšem pojí spíše s ilegálními uprchlíky, což není problém Švýcarska. Do Švýcarska míří především občané EU. Rodilí Švýcaři jsou oproti přistěhovalcům z Německa trestáni dokonce 2x více. Dále do Švýcarska přichází v hojnějším počtu imigranti z Kosova, Srbska či Turecka, jejichž kriminalita je zhruba 3x větší než u rodilých Švýcarů. Mezi stálé obyvatelstvo s nejvyšší mírkou kriminality se řadí občané původem z Angoly,²⁷³ Nigérie a Alžírsko.²⁷⁴ Jejich celkový počet je ovšem nízký. Ve Švýcarsku žije aktuálně okolo 9 800 občanů z těchto států.²⁷⁵ Navíc Švýcarsko nemá uzavřenou se státy mimo EU a ESVO dohodu o volném pohybu osob a příliv imigrantů z těchto států reguluje.²⁷⁶

Švýcarsko se v důsledku imigrace také potýká s problémy v infrastruktuře a na **trhu bydlení** v určitých regionech, zejména na jihozápadě Švýcarska. Dochází k růstu cen a nájmu způsobené rostoucí poptávkou po bytech. Stavebnictví již nestačí reflektovat takto vysokou poptávku po bytech.²⁷⁷

Při uzavření I. série bilaterálních smluv byly v rámci dohody o volném pohybu osob zaručeny stejné pracovní podmínky pro zahraniční pracovníky a samotné občany Švýcarska. Poskytování stejných pracovních podmínek je ovšem zajišťováno samotnými firmami. Pokud švýcarské firmy začnou propouštět zaměstnance z jakéhokoli důvodu, větší pravděpodobnost výpovědi mají zahraniční pracovníci. Aktuálně tvoří cizinci 48 % všech nezaměstnaných.

²⁷¹ SCHINDALL, Julie. Switzerland's Non-EU Immigrant: Their integration and Swiss Attitudes.

²⁷² JANKOVSKY, Peter. Südlichen Unmut besänftigen. In: *Neue Zürcher Zeitung* [online]. 31. 08. 2015 [vid. 2016-11-17] Dostupné z: http://www.nzz.ch/schweiz/suedlichen-unmut-besaenftigen-1.18605415?extcid=Newsletter_01092015_Top-News_am_Morgen.

²⁷³ Angolané také značně využívají sociálního systému Švýcarska. Naopak občané EU více přispívají, než dostávají.

²⁷⁴ ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Kriminalität und Strafrecht. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2010 [vid. 2016-11-13]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/kriminalitaet-strafrecht.html>.

²⁷⁵ ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Ausländische Bevölkerung.

²⁷⁶ Centre for Research on Direct democracy. *Citizens' initiative «Against mass immigration»*, s. 29.

²⁷⁷ Der Bundesrat Das Portal der Schweizer Regierung. *Wohnungsmarkt 2014: Erst teilweise Entspannung* [online]. Grenchen, 08. 07. 2015 [vid. 2016-11-17]. Dostupné z: <https://www.admin.ch/gov/de/start/dokumentation/medienmitteilungen.msg-id-58037.html>.

To je zdůvodněno tím, že cizinci pracující v oborech jako je pohostinství či stavebnictví podléhají vyššímu riziku propuštění, jelikož je míra nezaměstnanosti v těchto sektorech větší. Na druhou stranu, cizinci s vyšší kvalifikací přichází o práci zřídka.²⁷⁸ Po přijetí iniciativy proti masové imigraci v roce 2014 navíc vláda zavedla ustanovení, kde určuje podnikům najímat prioritně Švýcary před zahraničními pracovníky.²⁷⁹ Tímto krokem značně porušuje dohodu s EU.

V lednu 2013 byl ekonomy Christophem Bastenem a Michaellem Siegenthalerem proveden průzkum zabývající se dopady imigrace na švýcarský pracovní trh. Cílem bylo zjistit, zda imigranti rezidentům berou jejich pracovní místa, nebo zda je vytváří. Došli k závěru, že v průměru tuzemská švýcarská pracovní síla z imigrace těží. Podle studie vedl 10% nárůst podílu nově přijatých zahraničních pracovníků ve vztahu k tuzemské pracovní síle ke snížení nezaměstnanosti o 1,5 – 2 % a zároveň ke zvýšení zaměstnanosti o stejné procento. Studie také potvrdila, že snížení nezaměstnanosti není způsobeno odlivem domácí pracovní síly. Dále byl v průzkumu podpořen názor, že příchod kvalifikované pracovní síly nesnižuje mzdy, ale přispívá ke zlepšení pracovních příležitostí pro domácí pracovníky. Příchodem kvalifikované zahraniční síly se totiž zvyšuje konkurenceschopnost ekonomiky a zároveň nemusí být outsourcovány jisté pracovní činnosti kvůli jejímu nedostatku.²⁸⁰

3.3 Forma budoucí spolupráce EU a Švýcarska

Budoucí spolupráce EU a Švýcarska je aktuálně velice nejistá a každá strana si stanovila své taktiky jednání. Vzájemné vztahy se zintenzivněly zejména počátkem tohoto tisíciletí podepsáním I. série bilaterálních smluv. Obě strany tím sledovaly své zájmy a zároveň umožnily lepší přístup na své trhy. Činily tak zejména z hospodářského záměru, jelikož si jsou vzájemnými významnými obchodními partnery, jak dokládá následující podkapitola.

3.3.1 Obchodní partnerství

Přijatá iniciativa proti imigraci ohrožuje, ať už více či méně, vzájemnou spolupráci EU a Švýcarska. Otázkou zůstává, kdo je na kom více z hospodářského hlediska závislý. EU je nejdůležitějším odběratelem Švýcarska, přičemž v roce 2015 bylo vyvezeno do EU 56 %

²⁷⁸ THE LOCAL.ch. *Expat workers ride bumpy Swiss job market.*

²⁷⁹ The Federal Council. *Change in immigration system: Yes to popular initiative aimed at stopping mass immigration.*

²⁸⁰ BASTEN, Christoph a SIEGENTHALER, Michael. Do immigrants take or create residents' jobs? Quasi-experimental evidence from Switzerland. *KOF Swiss Economic Institute* [online]. 2013, s. 1-50 [vid. 2016-11-13]. Dostupné z: <https://www2.unine.ch/files/content/sites/irene/files/shared/documents/SSES/Siegenthaler.pdf>.

švýcarského zboží v hodnotě 114 mld. CHF. EU je tak s 507 miliony obyvatel nejdůležitějším obchodním partnerem Švýcarska. Zároveň je z EU dováženo 75 % (v hodnotě 113 mld. CHF) celkového importu Švýcarska. Na druhou stranu je Švýcarsko 4. nejdůležitějším obchodním partnerem EU, po USA, Číně a Rusku.²⁸¹

I. série bilaterálních smluv pokrývá mimo jiné dohodu o zemědělství, která představuje pro Švýcarsko i pro EU důležitý sektor. V roce 2014 směřovalo do zemí EU 60 % švýcarského zemědělského vývozu v hodnotě 5,5 mld. CHF. Naopak Švýcarsko přijalo 74 % celkového zemědělského vývozu EU v hodnotě 8,6 mld. CHF. Mezi největší položky vyvážené ze Švýcarska do EU patří káva, čokoláda a sýr. Naopak ze zemí EU je do Švýcarska vyváženo nejvíce ovoce a zeleniny, oříchů a mouky.²⁸² V rámci dohody EU neuvaluje cla na dovážené zpracované zemědělské produkty ze Švýcarska, jako je např. čokoláda, sušenky, pečivo či těstoviny. EU se také zavázala nedotovat export těchto výrobků na švýcarský trh. Na oplátku Švýcarsko snížilo cla a vývozní dotace tak, aby odpovídaly ekvivalentnímu rozdílu mezi cenami vstupních surovin ve Švýcarsku a EU, které jsou použity na výrobu zmíněných produktů. Tato opatření vedla ke zvýšení konkurenceschopnosti potravinářského průmyslu a zároveň vytvoření nových obchodních příležitostí pro dodavatele surovin.²⁸³ Ukončení této dohody kvůli aplikaci gilotinové doložky tak může mít neblahé následky pro zemědělský sektor u obou stran.

V rámci I. série bilaterálních smluv byla také uzavřena dohoda o zrušení technických překážek obchodu. Dohoda pokrývá většinu průmyslových výrobků, jako jsou např. zdravotnické přístroje, stroje a stavební zařízení. Ze Švýcarska do EU je vyváženo nejvíce specifických strojů pro určitá odvětví (v hodnotě 1,8 mld. USD), zdravotnických zařízení (v hodnotě 1,5 mld. USD) a obráběcích strojů (v hodnotě 1,2 mld. USD). Naopak EU vyváží nejvíce zařízení pro automatické zpracování dat (v hodnotě 47 mld. USD), elektrických strojů (v hodnotě 4 mld. USD) a zdravotnických zařízení (v hodnotě 25 mld. USD).²⁸⁴ Ukončení dohody o zrušení technických překážek obchodu v rámci gilotinové doložky by tedy představovalo opět komplikace pro obě strany, EU i Švýcarsko, zejména co se zdravotnických zařízení týče.

²⁸¹ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 22.

²⁸² UNCTAD. Data Center - Merchandise trade matrix – detailed products. In: *Unctad.Stat* [online]. [vid. 2016-11-18]. Dostupné z: <http://unctadstat.unctad.org/EN/>.

²⁸³ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 22 a 37.

²⁸⁴ UNCTAD. Data Center - Merchandise trade matrix – detailed products.

EU je také nejvýznamnějším obchodním partnerem Švýcarska v oblasti PZI. Okolo 82 % zahraničního kapitálu ve Švýcarsku pochází ze zemí EU. V roce 2015 směřoval z EU do Švýcarska kapitál v hodnotě 562 mld. CHF. Naopak 43 % švýcarských PZI směřuje do zemí EU. V roce 2015 byl do EU vyvezen kapitál v hodnotě 465 mld. CHF.²⁸⁵

Co se týče oblasti služeb, je Švýcarsko významným obchodním partnerem EU. V roce 2014 poskytla EU ve Švýcarsku služby v hodnotě 109 mld. EUR, což představuje 14,5 % celkového exportu služeb. Na druhou stranu do EU byly ze strany Švýcarska poskytnuty služby v hodnotě 64 mld. EUR, což představuje 11 % celkového importu služeb.²⁸⁶ Jak již bylo zmíněno výše, oblast služeb však doposud nebyla plně liberalizována a ani nespadá pod I. sérii bilaterálních smluv zajištěnou gilotinovou doložkou.

EU a Švýcarsko jsou propojeny nejen v oblasti investic a zboží, ale také z hlediska zaměstnanosti, jak je ostatně uvedeno v rámci předchozích podkapitol. Okolo 446 400 Švýcarů žije a pracuje v členských státech EU a ESVO a více než 1 324 400 občanů EU a ESVO žije ve Švýcarsku. Dále více než 287 000 občanů EU dojíždí za prací do Švýcarska.²⁸⁷ Obchodní partnerství je důležité ve všech sférách, nelze ovšem jednoznačně říci, kdo je na kom více závislý a z přerušení obchodních vazeb by více tratil. Nicméně, podle předsedy Evropského parlamentu Schulze je závislost Švýcarska na EU o něco větší než závislost EU na Švýcarsku.²⁸⁸

3.3.2 III. série bilaterálních smluv?

Spolupráce Švýcarska s EU formou balíčků bilaterálních smluv se jevila na počátku tisíciletí jako stabilní cesta pro vztah s EU, který zaručuje **ekonomický liberalismus** a **politický republikanismus** v době intenzivní sociálně-ekonomické propojenosti. V současnosti se však pohled na vzájemnou spolupráci vyvinul jiným směrem.²⁸⁹ Níže je popsán klasický republikánský pohled²⁹⁰ na formu vztahů mezi EU a Švýcarskem.

²⁸⁵ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 22.

²⁸⁶ European Commission. *Trade – Switzerland* [online]. 2016 [vid. 2016-11-18]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/switzerland/>.

²⁸⁷ DEA. *Switzerland and the European Union*, s. 22.

²⁸⁸ WINTOUR, Patrick. EU tells Swiss no single market access if no free movement of citizens. In: *The Guardian* [online]. 03. 07. 2016 [vid. 2016-11-18]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/03/eu-swiss-single-market-access-no-free-movement-citizens>.

²⁸⁹ BLATTER, Joachim. *Switzerland. Bilateralism's polarizing consequences in a very particular/ist democracy*, s. 58.

²⁹⁰ Tento pohled představuje velice konkrétní chápání republikánské demokracie, která se vyskytuje zřídka.

Podle profesora politologie Blattera by členství v EU přineslo Švýcarsku výhodu, pokud jde o zajištění autonomie skrze účasti voleb do Evropského parlamentu, účasti v dalších institucích EU a v neposlední řadě v možnosti ovlivňovat legislativně rozhodující procesy v Bruselu. Na druhou stranu, z pohledu **klasických republikánů**, nepřímá účast prostřednictvím zástupců ve vzdálených a heterogenních rozhodovacích orgánech je považováno za jasně horší variantu ve srovnání s přímou účastí v užších a více homogenních institucích. Švýcarsko zaujímá profitabilní tzv. „niche“ pozici v globalizované ekonomice. Možnost ovlivňovat nepatrně mnoho oblastí politiky tak nevykompenzuje možnost plně ovlivňovat jen některé, ale ty nejdůležitější. Fakt, že se Švýcarsko nemůže podílet na přípravě agendy jednání, rozhodovacím procesu či připomínkách na evropské úrovni, není vnímáno klasickými republikány jako významná ztráta. Mnohem více je oceňována volnost, kterou má Švýcarsko v závěrečných fázích politických procesů. Může rozhodovat, jakou politiku přijmout (bez soudního dohledu) či odmítnout tak, aby nebyly narušeny ekonomické svobody.²⁹¹

Podle Blattera představuje současný přístup Švýcarska k EU značnou hrozbu. Aktuální forma švýcarské demokracie, která je spjata s bilaterálním přístupem, způsobuje polarizovaný vztah s EU, což povzbuzuje ještě extrémnější případ populární demokracie a možné budoucí přerušení obchodních vztahů.²⁹²

Podle profesorky práva Toblerové zůstanou obchodní vztahy mezi EU a Švýcarskem udržitelné, pouze pokud jejich spolupráce bude obdobná jako mezi státy EU a státy ESVO. Jestliže Švýcarsko nepřistoupí ke smlouvě obdobné jako EHP, nebude mít přístup na jednotný trh EU. Uzavření další série bilaterálních smluv je v tomto ohledu tedy velmi nepravděpodobné.²⁹³

V rámci bilaterální spolupráce také dochází k problémům ohledně vymáhání stávajících dohod a zavádění nových právních předpisů EU do švýcarské legislativy kvůli absenci určité širší struktury vzájemných vztahů. V červenci 2010 proto Evropská komise a švýcarská vláda zřídila pracovní skupinu, aby prozkoumala možnosti zjednodušení bilaterálních vztahů. Podle

²⁹¹ BLATTER, Joachim. *Switzerland. Bilateralism's polarizing consequences in a very particular/ist democracy*, s. 58.

²⁹² Tamtéž, s. 70.

²⁹³ TOBLER, Christa. Die Erneuerung des bilateralen Wegs: Eine wachsende Annäherung an den EWR in den zur Diskussion gestellten Modellen. In: *Jusletter* [online]. Juni 3, 2013 [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/20923/Jusletter11347de.pdf?sequence=2>.

EU systém dvoustranných dohod již naráží na své hranice a je třeba jej zrevidovat a jít nad jejich rámec.²⁹⁴

3.3.3 Budoucí vývoj s ohledem na současný postoj obou stran

Ačkoliv švýcarská vláda ihned po přijetí iniciativy 9. února 2014 vydala prohlášení, že není možné podepsat protokol ohledně rozšíření dohody o volném pohybu osob na území Chorvatska, 5. ledna 2016 Spolková rada tento protokol podepsala a předala jej parlamentu ke schválení. K právní účinnosti je ovšem ještě zapotřebí jeho ratifikace, která proběhne, jakmile se najde řešení v souladu s dohodou. Pro Švýcarsko je účinnost protokolu důležitá především kvůli možnému zapojení se do výzkumného programu Horizon 2020. Pro účast v tomto programu musí ratifikace proběhnout nejdéle v únoru 2017. Pro EU znamená podepsání protokolu především rovnocenné zacházení s Chorvatskem jako s ostatními členy EU.²⁹⁵

Co se aktuálního postoje obou stran, Švýcarsko požaduje, aby přijetí evropského práva nebylo automatické, ale musí být v souladu s domácím právem, které zahrnuje širokou debatu a účast občanů skrze referenda. Při řešení sporů mezi EU a Švýcarskem doposud funguje smíšený výbor, obdobně jako u EHP. Švýcarsko striktně odmítá vytvoření jakéhokoli nadnárodního orgánu, který by dohlížel na implementaci práva do národních systémů. Dohled nad implementací a výkladu jednotlivých ustanovení dohody o volném pohybu osob bude prováděn separátně na každé straně dohody. EU je ovšem pro vytvoření nadnárodního orgánu, nebo požaduje výklad společného práva Evropským soudním dvorem za závazný pro Švýcarsko, což je ze strany Švýcarska značně kritizováno (ačkoliv ne ze strany vlády). Švýcarská vláda by za dodržování interpretace rozhodnutí Evropského soudního dvoru požadovala možnost vystupovat²⁹⁶ při rozhodovacích procedurách v EU. Švýcarsko dále argumentuje nemalými finančními částkami, kterými přispívá do kohezních fondů EU bez jakékoli protislužby. Švýcarsko se dále zavázalo k uvolnění pravidel pro bankovní tajemství s cílem posílení spolupráce v mezinárodním vyšetřování daňových úniků.²⁹⁷

²⁹⁴ EurActiv.com. *EU-Switzerland relations* [online]. 10. 12. 2010 [vid. 2016-11-18]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/section/global-europe/linksdossier/eu-switzerland-relations/#ea-accordion-positions>.

²⁹⁵ The Federal Council. *Federal Council submits draft legislation to manage immigration*.

²⁹⁶ Nejednalo by se o skutečnou rozhodovací pravomoc, ale pouze o jakýsi „decision shaping“ proces.

²⁹⁷ SCHWOK, René. What strategies to overcome the current impasse between Switzerland and the European Union?. In: *Etudes-europeennes.eu* [online]. 2015 [vid. 2016-11-17]. Dostupné z: <http://www.etudes-europeennes.eu/accueil/what-strategies-to-overcome-the-current-impasse-between-switzerland-and-the-european-union.html>.

Podle profesora politologie Schwoka by EU nic nezískala, pokud by nevyjádřila pochopení k problémům, kterým Švýcarsko aktuálně čelí v důsledku přijetí iniciativy proti imigraci, a nechtěla je řešit. Ostatní sousedé EU jsou oproti Švýcarsku mnohem problematičtější, mají demokratické deficity, nerespektují lidská práva a další. Navíc dosavadní bilaterální spolupráce fungovala dobře a problémy byly poměrně rychle vyřešeny smíšeným výborem. Pokud by ve Švýcarsku nemohlo pracovat již tolik občanů EU, mohlo by dojít ke zvýšení nezaměstnanosti zejména ve Francii, Portugalsku, Španělsku či Itálii. Proto by, dle Schwoka, měla EU hledat kompromisy. Dále tvrdí, že EU by neměla neustále zdůrazňovat svobodu volného pohybu osob jako fundamentální a zásadní princip EU, jelikož neplatí absolutně v rámci EU. Dohody o volném pohybu osob také nejsou konzistentní. Na jedné straně EU odmítá volný pohyb osob v rámci některých komplexních zón volného obchodu (jako je Gruzie, Moldavsko či Ukrajina) a na straně druhé žádá volný pohyb osob v jiných dohodách (např. se Švýcarskem). Současná patová situace má být řešena pouze nejvyššími představiteli EU a Spolkovou radou Švýcarska. Ta by měla odhalit nejasnosti své diplomatické strategie, které vedou pouze k nedorozumění a mylným interpretacím mezi švýcarským obyvatelstvem.²⁹⁸

Dnes, dva roky po přijetí iniciativy, se vyjednávání ohledně kvót pro imigranty a dohodě o volném pohybu osob příliš neposunulo. Švýcarsko tlačí čas, jelikož vláda musí připravit legislativu o omezení imigrace z EU před březnem 2017, jak vyžaduje švýcarská ústava. Zpomalení v jednání je způsobeno i Brexitem, kterým se aktuálně Brusel zaobírá s největší intenzitou. Poskytovat Švýcarsku dohody šité na míru není aktuálně prioritou Evropské komise.²⁹⁹ Pokud se Švýcarsko nedohodne s EU, může ztratit 500 mil. potenciálních zákazníků na vnitřním evropském trhu.³⁰⁰ Navíc Brexit způsobil Švýcarsku problém v tom smyslu, že cokoli bude garantováno ze strany EU Švýcarsku, bude muset být zaručeno i Velké Británii. Situace se tím pro Švýcarsko značně zkomplikovala. Jestliže EU neprojedná se Švýcarskem dohodu včas, může Švýcarsko přistoupit k jednostrannému řešení zavedení kvót a vyčkat na reakci EU. Tomuto unilaterálnímu řešení by se Švýcarsko ovšem raději vyvarovalo.³⁰¹

²⁹⁸ SCHWOK, René. What strategies to overcome the current impasse between Switzerland and the European Union.

²⁹⁹ FOULKES, Imogen. Swiss immigration: Brexit fuels Swiss anxiety over new deal with EU.

³⁰⁰ YOUNG, Rob. Will the Swiss introduce limits to immigration from the EU?.

³⁰¹ WINTOUR, Patrick. EU tells Swiss no single market access if no free movement of citizens. In: *The Guardian* [online]. 03. 07. 2016 [vid. 2016-11-18]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/03/eu-swiss-single-market-access-no-free-movement-citizens>.

Pokud by nakonec došlo k dohodě ohledně ekonomické spolupráce mezi EU a Švýcarskem v jakékoli formě, tato skutečnost by podle švýcarské ústavy vyžadovala další referendum, kde je zapotřebí dosažení dvojí většiny. Jednak musí referendum přijmout většina obyvatel na celonárodní úrovni a také musí být přijato většinou kantonů. Dosažení většiny na straně kantonů je ale dost obtížné z důvodu negativního postoje německy mluvících kantonů k evropské integraci, kterých je nejvíce.³⁰² Budoucí vztahy jsou z tohoto pohledu tedy značně ohroženy, ale předpokládat pouze černé scénáře nechce ani jedna strana.

³⁰² SEMMELMANN, Constanze. Horizontal/institutional questions [prezentace]. University of St. Gallen, 2015. s. 149.

Závěr

Vytvořené bilaterální vztahy mezi EU a Švýcarskem procházejí aktuálně těžkou zkouškou, která byla způsobena přijetím iniciativy proti masové imigraci narušující dohodu o volném pohybu osob. Obě strany mají svou historii a budovaly si své tradice, zásady a principy, od kterých nechtějí upouštět. Regulace přistěhovalectví představuje pro jednu stranu prvek suverenity státu a respektování přímé demokracie, pro stranu druhou faktor omezení základní svobody a diskriminaci.

První kapitola práce sloužila k vymezení teoretického rámce migrace, hospodářské politiky, ekonomické spolupráce a vývoji evropské integrace. Mezi dvě základní formy hospodářské politiky patří liberalismus, podporující volný obchod, a protekcionismus, který chrání domácí ekonomiku před zahraniční konkurencí, např. formou cel. Aplikace cel představuje vždy pro danou ekonomiku čistou společenskou ztrátu a negativně působí i v globálním měřítku. Podle hloubky ekonomické spolupráce je rozlišováno šest stupňů kooperace, od zón volného obchodu až po politickou unii. Země také volí mezi unilaterální, bilaterální, či multilaterální spoluprací. Co se týče migrace, jsou rozlišovány dva základní důvody, které k ní vedou, a to ekonomický a neekonomický. Jednotlivé modely migrace již představují konkrétní příčiny, které ovlivňují vznik a směr migrace, a také popisují důsledky migrace. Mezi tyto modely se řadí model push-pull, historicko-strukturalistický, globalizační či tranzitivní. K základním efektům migrace patří vyrovnávání reálných mzdových sazeb a růst produktu. Migrace má dále řadu pozitivních i negativních dopadů na vysílající a hostitelskou zemi.

EU je příkladem integračního uskupení, které vzniklo po druhé světové válce s cílem zajištění bezpečnosti. Integrace byla postupně prohlubována, zejména v 60. letech, kdy byly vytvořeny nadnárodní instituce a celní unie zahrnující čtyři svobody pohybu. Vytvoření JEA v 80. letech posílilo liberalizaci v oblasti zboží, služeb, kapitálu i práce. EU je založena na nadnárodním přístupu a členské země musí implementovat unijní evropské právo do svých národních právních předpisů, jinak jim hrozí sankce. Zrod vnitřního trhu EU nebyl jednoduchý, především kvůli připomínkám Velké Británie i Německa, ale podařilo se jej vytvořit s právní vymahatelností ve členských státech.

Druhá kapitola měla za cíl vymežit bilaterální vztahy mezi Švýcarskem a EU a popsat specifika švýcarské ekonomiky. Švýcarsko je stát, který je obklopen členskými zeměmi EU, a proto bylo vhodné navázat určité hospodářské vazby. Jelikož se Švýcarsko nikdy příliš

nepřiklánělo k evropské integraci, zvolilo bilaterální sektorový přístup. Švýcarsko je specifické pro svoji formu přímé demokracie, která s sebou přináší výhody i nevýhody. Hlavní výhodou je fakt, že se občané Švýcarska mohou zapojovat do politického rozhodovacího procesu. Mezi hlavní nevýhodou se řadí možné narušení mezinárodního práva. Dle průzkumu prováděného na univerzitě v Curychu nelze považovat švýcarskou demokracii za rovnocennou, jelikož vylučuje z hlasování cizince, kteří tvoří čtvrtinu populace. S přímou demokracií ve Švýcarsku se pojí občanské iniciativy a povinná a dobrovolná referenda. Trend ve využívání institutů přímé demokracie neustále roste. Za posledních 15 let bylo vyhlášeno celkem 130 referend a iniciativ. V současnosti jsou v rámci institutů přímé demokracie nejvíce používány občanské iniciativy (64 %).

Švýcarsko je v současnosti členem ESVO, které netlačí na nadnárodní přístup spolupráce, ale preferuje spíše mezivládní přístup. Všechny země ESVO, vyjma Švýcarska, jsou součástí EHP a mají tak přístup na vnitřní trh EU. Švýcarsko si vymohlo přístup na vnitřní trh EU prostřednictvím série bilaterálních smluv. I. série obsahuje celkem 7 bilaterálních smluv, které pokrývají oblast technických překážek obchodu, zemědělství, veřejných zakázek, dopravy a výzkumu. Nejstěžejnější smlouvou této série je dohoda o volném pohybu osob, která zaručuje přístup na pracovní trhy EU a Švýcarska, stejně tak rovné pracovní podmínky pro tuzemce a cizince. Důležitým právním aspektem této smlouvy je nemožnost automatického rozšíření dohody na přistupující členy EU a také ochranná doložka, kterou může Švýcarsko aplikovat, pokud počet imigrantů přesáhne průměrný počet za poslední tři roky o více než 10 %. I. série bilaterálních smluv byla uzavřena s možností aplikace gilotinové doložky. Ta zajišťuje, že smlouvy mohou být platné a účinné, pouze pokud jsou účinné všechny najednou. II. série bilaterálních smluv rozšířila stávající dohody o oblast azylu, bezpečnosti a životního prostředí. Tato série již neobsahuje gilotinovou doložku.

Třetí kapitola této práce měla za cíl demonstrovat dopady imigrace na příkladu švýcarské ekonomiky a zhodnotit vzájemnou obchodní závislost mezi EU a Švýcarskem. V únoru 2014 švýcarští občané přijali iniciativu proti masové imigraci s těsnou 50,3% většinou. Tato iniciativa vznikla na základě podnětu SVP, populistické politické strany, která se vyznačuje antiimigračním postojem. Pro přijetí iniciativy hlasovaly především německy mluvící kantony, naopak frankofonní kantony by se chtěly regulaci imigrace z EU vyvarovat. Výsledky iniciativy způsobily vládě značné komplikace a dlouhá vyjednávání s EU, která nevypadají pozitivně. V rámci jednání Švýcarsko argumentuje volbou občanů, která musí být

respektována kvůli přímé demokracii. EU zase argumentuje porušením dohody o volném pohybu osob, který je základním principem EU. Obchodní závislost je ovšem mezi oběma stranami značná a přerušení obchodních vazeb by mohlo mít pro obě strany vážné důsledky. EU představuje pro Švýcarsko nejdůležitějšího obchodního partnera, protože 56 % celkového exportu je vyvezeno do zemí EU a současně Švýcarsko dováží z EU 75 % z celého importu. Švýcarsko se řadí k 4. největšímu obchodnímu partnerovi EU. Pro obě země jsou klíčové dvě oblasti, zemědělství a průmyslové výrobky. Obě jsou ukotveny v I. sérii bilaterálních smluv. Švýcarsko vyváží do zemí EU zemědělské produkty v hodnotě 5,5 mld. CHF. Naopak EU exportuje do Švýcarska zemědělské produkty v hodnotě 8,6 mld. CHF. Pro obě strany je důležitý odbyt zdravotnických zařízení, přičemž Švýcarsko vyváží do EU zdravotnická zařízení v hodnotě 1,5 mld. USD a EU je vyváží do Švýcarska v hodnotě 25 mld. USD.

Švýcarsko patří od konce 19. stol. k imigrační zemi, která láká migranty i přes ne vždy příznivou imigrační politiku. V novém tisíciletí došlo k prudkému nárůstu imigrace ze zemí EU, zejména po roce 2002 s platností dohody o volném pohybu osob. Tradičně nejvíce imigrantů pochází z Evropy (84,7 %), především z Itálie, Německa a Portugalska. Na příkladu Švýcarska byly analyzovány modely migrace. Analýza ukázala, že migrace ve Švýcarsku odpovídá modelu push-pull, kdy migrace směřuje z chudší země/uskupení (EU) do bohatšího státu (Švýcarsko). Jako parametry bohatství byly zvoleny HDP na obyvatele, průměrná roční mzda a Giniho koeficient. Migrace ve Švýcarsku také odpovídá tranzitivnímu modelu, kdy občané země/uskupení s nižší produktivitou práce (EU) emigrují do země s vyšší produktivitou práce (Švýcarsko). Ostatní modely, historicko-strukturalistický a globalizační, nebyly analýzou podpořeny. Co se týče teorií týkajících se dopadů imigrace, v případě Švýcarska jako čistě imigrační zemi nedochází k poklesu reálných mzdových sazeb. Naopak reálné mzdové sazby rostou i přes rostoucí počet přistěhovalců. V roce 2015 činila průměrná roční mzda ve Švýcarsku 58 389 USD. Švýcarsko těží z imigrace s ohledem na vyplnění mezer na trhu práce. Bez imigrantů by Švýcarsku chyběla kvalifikovaná pracovní síla. Přes 50 % imigrantů Švýcarska má vysokoškolské vzdělání. S přílivem kvalifikované pracovní síly se pojí i růst konkurence ze zahraničí, který by měl dle teorií vyvolat rostoucí nezaměstnanost. Míra nezaměstnanosti ve Švýcarsku je však velice stabilní a pohybuje se okolo 4 %. Dále by měla imigrace negativně působit na zavádění nových technologií. Ve Švýcarsku tato teorie opět neplatí, jelikož výdaje do vědy a výzkumu stále rostou. Posledním dopadem imigrace, který nebyl zjištěn ve Švýcarsku, je zvýšená míra kriminality. Švýcarsko se naopak potýká v důsledku imigrace s xenofobií a rasismem. Především

německy mluvící kantony a italský kanton Ticino se vyjadřuje velice negativně vůči imigrantům. Západní frankofonní kantony jsou k cizincům přívětivější. Dalším problémem jsou rostoucí nájem bytů v důsledku vysoké poptávky po bytech, která je způsobena přílivem imigrantů.

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zhodnocení ekonomických dopadů imigrace na švýcarskou ekonomiku a následné rozhodnutí o oprávněnosti regulace počtu imigrantů z EU. Z mého pohledu přijatá iniciativa proti imigraci není oprávněná, jelikož byly porušeny právní povinnosti plynoucí z bilaterálních smluv. Švýcarsko navíc nedokázalo předložit průkazné argumenty a stále se nemluví o konkrétních číslech týkajících se kvót pro imigranty z EU. Vedle toho se Švýcarsku podařilo prosadit ochrannou doložku, která byla od samotného počátku pro EU značně nevýhodná ve smyslu zaručení základní svobody volného pohybu práce. Ze strany EU byl učiněn kompromis, který Švýcarsko značně využilo. Pro EU představovalo vytvoření vnitřního trhu značné úsilí. Přesto poskytlo Švýcarsku možnost vstoupit na svůj trh srze bilaterální přístup a posléze se Švýcarsko rozhodne pro regulaci přistěhovalců. Navíc po provedené analýze je vidět, že Švýcarsko z imigrace převážně těží, nikoliv trátí. Ve Švýcarsku rostou reálné mzdy, HDP na obyvatele i produktivita práce, zároveň je míra nezaměstnanosti stabilní. Na druhou stranu Švýcarsko přispívá nemalé finanční částky do kohezních fondů EU a také přislíbilo uvolnění bankovního tajemství skrze dohodu o daňové transparentnosti.

V rámci stanoveného cíle byla také položena výzkumná otázka o slučitelnosti institutů přímé demokracie s ekonomickými (potažmo právními) vztahy mezi Švýcarskem a EU. Pokud je uvažována pouze tato konkrétní iniciativa proti masové imigraci z roku 2014, pak neexistuje slučitelnost mezi přímou demokracií a bilaterálními vztahy mezi EU a Švýcarskem. Před švýcarskou vládou je předložen nelehký úkol, který by měl (v ideálním případě) zavést kvóty, které voliči chtějí, a přitom zachovat klíčový přístup k vnitřnímu trhu EU. Vláda by měla najít řešení, jak respektovat vůli voličů ohledně snížení imigrace a udržet volný pohyb osob. Jednání se navíc zkomplikovalo Brexitem, který je aktuálně tématem číslo jedna pro EU. Je ovšem v zájmu obou stran nalézt řešení a nezpřetrhat pracně vybudované vztahy.

Seznam literatury

AFONSO, Alexandre. Immigration and Its Impacts in Switzerland. *Mediterranean Quarterly* [online]. 2004, vol. 15, no. 4, s. 147-166. Dostupné z: http://www.alexandre-afonso.eu/1/80/resources/publication_709_1.pdf.

ANDRÉS, Hervé. Le droit de vote des étrangers : une utopie déjà réalisée sur les cinq continents. *Migrations Société*. CIEMI, 2007, vol. 19, no. 114, s. 65-81.

BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. 478 s. ISBN 978-80-247-1807-1.

BALDWIN, Richard E. a WYPLOSZ, Charles. *Ekonomie evropské integrace*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. 580 s. ISBN 978-80-247-4568-8.

BALDWIN, Richard. *A Domino Theory of Regionalism* [online]. Cambridge: National Bureau of Economic Research, Inc, 1993 [vid. 2016-03-27]. NBER Working Paper Series, 4465. Dostupné prostřednictvím ProQuest z: <http://dx.doi.org.zdroje.vse.cz/10.3386/w4465>.

BASTEN, Christoph a SIEGENTHALER, Michael. Do immigrants take or create residents' jobs? Quasi-experimental evidence from Switzerland. *KOF Swiss Economic Institute* [online]. 2013, s. 1-50 [vid. 2016-11-13]. Dostupné z: <https://www2.unine.ch/files/content/sites/irene/files/shared/documents/SSSES/Siegenthaler.pdf>

BBC News. *Schengen: Controversial EU free movement deal explained* [online]. 2016 [vid. 2016-03-27]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-13194723>.

BBC News. *Switzerland country profile* [online]. 2016 [vid. 2016-09-28]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-17980650>.

BBC.co.uk. *Nová Evropa* [online]. [vid. 2016-10-06]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/specials/96_neweuropa/page4.shtml.

BENJAMIN, Daniel et al. Currents and Crosscurrents of Radical Islam. In: *CSIS* [Washington DC]: CSIS, 2006. s. 1-32.

BLATTER, Joachim. *Switzerland. Bilateralism's polarizing consequences in a very particular/ist democracy* [online]. January 2015 [vid. 2016-10-16]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/281584138_Switzerland_Bilateralism's_polarizing_consequences_i.

BORCHARDT, Klaus-Dieter. *The ABC of Community law*. 5th ed. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2000. 115 s. European documentation. ISBN 92-828-7803-1.

BRIANÇON, Pierre. French reforms in a deep freeze. In: *Politico.eu* [online]. 22. 01. 2016 [vid. 2016-11-21]. Dostupné z: <http://www.politico.eu/article/french-reforms-in-a-deep-freeze-holande-manuel-valls-macron-sapin-france-economy/>.

CASTLES, Stephen, HAAS, Hein de a MILLER, Mark J. *The age of migration: international population movements in the modern world*. 5th ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014. xvii, 401 s. ISBN 978-0-230-35576-7.

Centre for Research on Direct democracy. *Citizens' initiative «Against mass immigration»* [online]. © 2015 [vid. 2016-11-14]. Dostupné z: http://www.c2d.ch/detailed_display.php?lname=votes&table=votes&page=1&parent_id=&sublinkname=results&id=133046.

Centre for Research on Direct democracy. *Use of Direct Democracy* [online]. © 2015 [vid. 2016-10-16]. Dostupné z: <http://www.c2d.ch/index.php>.

CROFT, Adrian a BART, Katharina. EU halts research, educational talks with Switzerland. In: *Reuters* [online]. February 16, 2014 [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/us-swiss-eu-croatia-idUSBREA1F0X420140216>.

DEA. *Switzerland and the European Union* [online]. Bern, 2016 [vid. 2016-10-10]. Dostupné také z: <https://www.fdfa.admin.ch/dea/en/home/dienstleistungen-publikationen/publikationen.html>.

DEA. *Switzerland's policy on the European Union* [online]. Bern, 2016 [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: https://www.eda.admin.ch/dam/dea/en/documents/fs/00-FS-Europapol-lang_en.pdf.

Der Bundesrat Das Portal der Schweizer Regierung. *Wohnungsmarkt 2014: Erst teilweise Entspannung* [online]. Grenchen, 08. 07. 2015 [vid. 2016-11-17]. Dostupné z: <https://www.admin.ch/gov/de/start/dokumentation/medienmitteilungen.msg-id-58037.html>.

DOHSE, Knuth. Ausländische Arbeiter und bürgerlicher Staat. In: *Sozialwissenschaft und Praxis* [Königstein]: Hain, 1981. 460 s. ISBN 3-445-02102-3.

EFTA. *European Economic Area | European Free Trade Association* [online]. [vid. 2016-05-07]. Dostupné z: <http://www.efta.int/eea>.

En.wikipedia.org. *Inner Six* [online]. 2016 [vid. 2016-10-09]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Inner_Six.

English.stackexchange.com. *"Cherry picking" - What is the correct usage?* [online]. [vid. 2016-10-18]. Dostupné z: <http://english.stackexchange.com/questions/70550/cherry-picking-what-is-the-correct-usage>.

EurActiv.com. *EU-Switzerland relations* [online]. 10. 12. 2010 [vid. 2016-11-18]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/section/global-europe/linksdossier/eu-switzerland-relations/#ea-accordion-positions>.

EurActiv.com. *Swiss did not weigh consequences of referendum, EU says* [online]. 11. 02. 2014 [vid. 2016-11-14]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/swiss-did-not-weigh-consequences-of-referendum-eu-says/>.

EUR-lex. *Agreement between the European Community and its Member States, of the one part, and the Swiss Confederation, of the other, on the free movement of persons* [online]. © 2016 [vid. 2016-10-19]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22002A0430%2801%29:EN:HTML>.

EUR-lex. *Primární právo* [online]. © 2016 [vid. 2016-03-27]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=URISERV%3A114530>.

EUR-lex. *The Treaty of Lisbon: introduction* [online]. © 2016 [vid. 2016-03-27]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3Aai0033#document1>.

Euro.cz.. *Švýcarsko tvrdě pocituje zánik bankovního tajemství* [online]. 22. 06. 2016 [vid. 2016-10-09]. Dostupné z: <http://www.euro.cz/politika/svycarsko-tvrde-pocituje-zanik-bankovniho-tajemstvi-1294880>.

European Commission. *Trade – Switzerland* [online]. 2016 [vid. 2016-11-18]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/switzerland/>.

Evropská unie. Treaty on the European Union (TEU). In: *Official Journal of the European Communities*. 07. 02. 1992. ISSN 0378-6986.

Evropská unie. Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU). In: *Official Journal of the European Communities*. Consolidated version 30. 03. 2010. ISSN 1977-091X.

FOULKES, Imogen. Swiss immigration: 50.3% back quotas, final results show. In: *BBC News* [online]. February 9, 2014 [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26108597>.

FOULKES, Imogen. Swiss immigration: Brexit fuels Swiss anxiety over new deal with EU. In: *BBC News* [online]. August 22, 2016 [vid. 2016-11-14]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-37155058>.

FREY, Bruno S. Direct Democracy: Politico-Economic Lessons from Swiss Experience. *The American Economic Review*. May 1994, 84(2), s. 338-342. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/2117855>.

GEISER, Urs. Small steps to prevent shortage of skilled labour. In: *SWI swissinfo.ch* [online]. 19. 09. 2014 [vid. 2016-11-12]. Dostupné z: http://www.swissinfo.ch/eng/slow-progress_small-steps-to-prevent-shortage-of-skilled-labour/40790530.

GEISER, Urs. Swiss announce unilateral safeguard clause to curb immigration. In: *SWI swissinfo.ch* [online]. 04. 03. 2016 [vid. 2016-10-31] Dostupné z: <http://www.swissinfo.ch/eng/swiss-agree-to-croatia-deal-to-save-eu-research-programme/42000888>.

GIANNAKOURIS, Konstantinos. Most EU regions face older population profile in 2030. In: *Eurostat Statistics in Focus*, 2010. s. 1-20.

GREENHILL, Kelly M. *Weapons of mass migration: forced displacement, coercion, and foreign policy*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2010, s. 75-130. Cornell studies in security affairs. ISBN 978-0801448713.

HAAS, Hein de. Migration transitions: a theoretical and empirical inquiry into the developmental drivers of international migration. Oxford: IMI, University of Oxford, 2010. Working paper No 24. Dostupné také z: <http://www.imi.ox.ac.uk/publications/wp-24-10>.

HÄFLIGER, Markus. EWR – Beitritt würde delikate Fragen provozieren. In: *Neue Zürcher Zeitung* [online]. 06. 08. 2013 [vid. 2016-10-13] Dostupné z: <http://www.nzz.ch/schweiz/ewr-beitritt-wuerde-delikate-fragen-provozieren-1.18128173>.

HUGHES, Christopher. Cantonalism: Federation and Confederacy in the Golden Epoch of Switzerland. In: *Comparative Federalism and Federation*. 1993, s. 160.

JANKOVSKY, Peter. Südlichen Unmut besänftigen. In: *Neue Zürcher Zeitung* [online]. 31. 08. 2015 [vid. 2016-11-17] Dostupné z: http://www.nzz.ch/schweiz/suedlichen-unmut-besaenftigen-1.18605415?extcid=Newsletter_01092015_Top-News_am_Morgen.

JOHANNESSEN, Niels a ZUCMAN, Gabriel. The End of Bank Secrecy? An Evaluation of the G20 Tax Haven Crackdown. *American Economic Journal: Economic Policy*. 2014, vol. 6, no. 1, s. 65-91.

JUD, Marcus G. *Switzerland's System of Direct Democracy* [online]. 2016 [vid. 2016-10-13]. Dostupné z: <http://direct-democracy.geschichte-schweiz.ch/>.

KALÍNSKÁ, Emilie a kol. *Mezinárodní obchod v 21. století*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 228 s. Expert. ISBN 978-80-247-3396-8.

KRUGMAN, Paul R. a OBSTFELD, Maurice. *International economics: theory and policy*. 7th ed. Boston: Pearson, 2006. xxvii, 680 s. The Addison-Wesley series in economics. ISBN 0-321-31154-X.

KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2006. xviii, 319 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 80-7179-455-4.

LEES, Kevin. Swiss immigration vote threatens access to EU single market | Suffragio. In: *Suffragio.org* [online]. February 9, 2014. [vid. 2016-09-28]. Dostupné z: <http://suffragio.org/2014/02/09/swiss-immigration-vote-threatens-access-to-eu-single-market/>.

LEYBOLD-JOHNSON, Isobel. Swiss not as democratic as they think. In: *SWI swissinfo.ch* [online]. 28. 01. 2011 [vid. 2016-10-13] Dostupné z: <http://www.swissinfo.ch/directdemocracy/swiss-not-as-democratic-as-they-think/29353166>.

LUTZ, Georg. Interview. In: YouTube. 21. 10. 2011. Dostupný také z: <https://www.youtube.com/watch?v=y5W45Va0cPE>.

MACH, André, HÄUSERMANN, Silja a PAPADOPOULOS, Yannis. Economic regulatory reforms in Switzerland: adjustment without European integration, or how rigidities become flexible. *Journal of European Public Policy*. April 2003, vol. 10, no. 2, s. 301-318. ISSN 1466-4429.

MARTIN, Philip L. a TAYLOR, Edward J. The anatomy of a migration hump. In: *Development Strategy, Employment, and Migration: Insights from Models* [Paris]: OECD, 1996. s. 43-62.

MATTHEW, Allen. The revolution that set Zurich streets ablaze. In: *SWI Swissinfo.ch* [online]. 30. 05. 2010 [vid. 2016-10-16]. Dostupné z: <http://www.swissinfo.ch/eng/the-revolution-that-set-zurich-streets-ablaze/8959528>.

MISEREZ, Marc-André. Swiss immigration policy has always put pragmatism first. In: *SWI swissinfo.ch* [online]. 18. 04. 2016 [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: http://www.swissinfo.ch/eng/a-history_swiss-immigration-policy-has-always-put-pragmatism-first/42095202.

NEUMANN, Pavel, ŽAMBERSKÝ, Pavel a JIRÁNKOVÁ, Martina. *Mezinárodní ekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 159 s. Expert. ISBN 978-80-247-3276-3.

NEUMANN, Pavel. Nový regionalismus ve světové ekonomice. Příklad Spojených států amerických v podmínkách západní hemisféry. *Mezinárodní vztahy* [online]. 2004, vol. 39, no. 4, s. 50-60 [vid. 2016-03-16]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/133>.

News | European Parliament. *Ending EU citizens' bank secrecy in Switzerland* [online]. 27. 10. 2015 [vid. 2016-10-09]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/20151022IPR98809/ending-eu-citizens'-bank-secrecy-in-switzerland>.

OECD. Employment and Labour Market Statistics. In: *OECD.Stat* [online]. [vid. 2016-11-03]. ISSN 2074-4129. Dostupné z: doi 10.1787/lfs-data-en.

OECD. Gini Index. In: *OECD.Stat* [online]. [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: doi 10.1787/how_life-2013-graph8-en.

OECD. Productivity. In: *OECD.Stat* [online]. [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: doi 10.1787/1439e590-en.

RIÑO, Yvonne a WASTL-WALTER, Doris. Immigration policies, state discourses on foreigners, and the politics of identity in Switzerland. *Department of Geography, University of Bern* [online]. 2006, vol. 38, no. 9, s. 1-21 [vid. 2016-11-02]. Dostupné z: http://doc.rero.ch/record/260820/files/Ria_o_Yvonne_-_Immigration_Policies_State_Discourses_on_Foreigners_20160606.pdf.

RT International. *Game changer: Swiss banks ditch secrecy* [online]. [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: <https://www.rt.com/business/game-changer-swiss-banking-secrecy-254/>.

SCHINDALL, Julie. Switzerland's Non-EU Immigrant: Their integration and Swiss Attitudes. In: *Migration policy institute* [online]. June 9, 2009 [vid. 2016-05-08]. Dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/article/switzerlands-non-eu-immigrants-their-integration-and-swiss-attitudes>.

SCHWOK, René. What strategies to overcome the current impasse between Switzerland and the European Union?. In: *Etudes-europeennes.eu* [online]. 2015 [vid. 2016-11-17]. Dostupné z: <http://www.etudes-europeennes.eu/accueil/what-strategies-to-overcome-the-current-impasse-between-switzerland-and-the-european-union.html>.

SEMMELMANN, Constanze. Forms of political and economic cooperation between states [prezentace]. University of St. Gallen, 2015.

SEMMELMANN, Constanze. Free movement of persons – immigration and its limits [prezentace]. University of St. Gallen, 2015.

SEMMELMANN, Constanze. Historical evolution of CH-EU relations [prezentace]. University of St. Gallen, 2015.

SEMMELMANN, Constanze. Horizontal/institutional questions [prezentace]. University of St. Gallen, 2015.

SEMMELMANN, Constanze. Status quo [prezentace]. University of St. Gallen, 2015.

SERDÜLT, Uwe. Direct Democracy in Switzerland and its Discontents. In: *International Conference Direct Democracy in Latin America* [online]. 14. 03. - 15. 03. 2007 [vid. 2016-10-16]. Dostupné z: http://www.whatisdemocracy.net/wddm/maillist/Direct_Democracy_in_Switzerland.pdf.

SOUKUP, Jindřich et al. *Makroekonomie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Management Press, 2010. 518 s. ISBN 978-80-7261-219-2.

STEL, André van, CARREE, Martin a THURIK, Roy. The effect of entrepreneurial activity on national economic growth. *Small Business Economics*. 2005, vol. 24, no. 3, s. 311-321.

ŠTĚRBOVÁ, Ludmila a kol. *Mezinárodní obchod ve světové krizi 21. století*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. 364 s. Expert. ISBN 978-80-247-4694-4.

ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Arbeit und Erwerb. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2016 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/arbeit-erwerb.html>.

ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Ausländerinnen und Ausländer in der Schweiz. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2004 [vid. 2016-11-02]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home.html>.

ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Ausländische Bevölkerung. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2016 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/bevoelkerung/migration-integration/auslaendische-bevoelkerung.html>.

ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Bevölkerung nach Migrationsstatus. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2016 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/bevoelkerung/migration-integration/nach-migrationsstatuts.html>.

ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Forschung und Entwicklung. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2016 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/volkswirtschaft/forschung-entwicklung.html>.

ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Internationale Wanderung. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2016 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/bevoelkerung/migration-integration/internationale-wanderung.html>.

ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Kriminalität und Strafrecht. In: *Bundesamt für Statistik* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2010 [vid. 2016-11-13]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/kriminalitaet-strafrecht.html>.

ŠVÝCARSKÝ FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. Switzerland's population. In: *Federal Statistical Office* [online]. [Neuchâtel]: Federal Statistical Office. © 2015, s. 1-32 [vid. 2016-11-09]. Dostupné z: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/en/home/statistics/population.assetdetail.349851.html>.

SWI SWISSINFO.CH - ENGLISH. Switzerland's direct democracy. In: YouTube [online]. 21. 10. 2011 [vid. 2016-10-13]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=y5W45Va0cPE>.

SWI swissinfo.ch. *Immigration vote: businesses fear lack of skilled workers* [online]. 22. 06. 2014 [vid. 2016-11-12]. Dostupné z: http://www.swissinfo.ch/eng/switzerland-eu_immigration-vote--businesses-fear-lack-of-skilled-workers/38836666.

SWI swissinfo.ch. *Vote results* [online]. [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://www.swissinfo.ch/eng/vote-results/37851262>.

The Economist. *Don't ask, won't tell* [online]. 11. 02. 2012 [vid. 2016-09-28]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/21547229>.

The Economist. *Germany's government. Easy politics, bad policies* [online]. 26. 04. 201 [vid. 2016-11-21]. Dostupné z: <http://www.economist.com/news/europe/21601312-indulging-her-social-democratic-coalition-partners-angela-merkel-risks-turning-germany>.

The Federal Council. *Change in immigration system: Yes to popular initiative aimed at stopping mass immigration* [online]. Bern, 09. 02. 2014 [vid. 2016-11-14]. Dostupné z: <https://www.admin.ch/gov/en/start/dokumentation/medienmitteilungen.msg-id-51948.html>.

The Federal Council. *Federal Council submits draft legislation to manage immigration* [online]. Bern, 04. 03. 2016 [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: <https://www.admin.ch/gov/en/start/dokumentation/medienmitteilungen.msg-id-60871.html>.

The Federal Council. *The Federal Council takes steps to re-launch discussions with the EU on Switzerland's participation in EU programs and market access* [online]. Bern, 30. 04. 2014 [vid. 2016-11-01]. Dostupné z: <https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-52804.html>.

THE LOCAL.ch. *Expat workers ride bumpy Swiss job market* [online]. 24. 02. 2016 [vid. 2016-11-13]. Dostupné z: <http://www.thelocal.ch/20160224/expat-workers-ride-bumpy-job-market>.

TOBLER, Christa. Die Erneuerung des bilateralen Wegs: Eine wachsende Annäherung an den EWR in den zur Diskussion gestellten Modellen. In: *Jusletter* [online]. Juni 3, 2013 [vid. 2016-02-16]. Dostupné z: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/20923/Jusletter11347de.pdf?sequence=2>.

TROYANOV, Cyril. Interview. In: “Business in Switzerland”. 12. 03. 2014. Dostupný také z: http://www.altenburger.ch/uploads/tx_altenburgerteam/CT_2014_Past_Present_and_Future_of_Swiss_Bank_Secrecy.pdf.

UNCTAD. Data Center - Consumer price indices. In: *Unctad.Stat* [online]. [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: <http://unctadstat.unctad.org/EN/>.

UNCTAD. Data Center - Gross domestic product: GDP by type of expenditure. In: *UNCTADstat* [online]. © 2016 [vid. 2016-10-24]. Dostupné z: <http://unctadstat.unctad.org/EN/>.

UNCTAD. Data Center - Gross domestic product: Total and per capita. In: *Unctad.Stat* [online]. [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: <http://unctadstat.unctad.org/EN/>.

UNCTAD. Data Center - Merchandise trade matrix – detailed products. In: *Unctad.Stat* [online]. [vid. 2016-11-18]. Dostupné z: <http://unctadstat.unctad.org/EN/>.

UNDP. Income Gini coefficient. In: *Human Development Reports* [online]. 2015 [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/income-gini-coefficient>.

Unesco.org. *Migrant/Migration* [online]. [vid. 2016-03-27]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/migrant/>.

WILLIAMSON, Samuel H. Seven Ways to Compute the Relative Value of a U.S. Dollar Amount, 1774 to present. In: *MeasuringWorth* [online]. 2016 [vid. 2016-11-03]. Dostupné z: www.measuringworth.com/uscompare/.

WINTOUR, Patrick. EU tells Swiss no single market access if no free movement of citizens. In: *The Guardian* [online]. 03. 07. 2016 [vid. 2016-11-18]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/03/eu-swiss-single-market-access-no-free-movement-citizens>.

YOUNG, Rob. Will the Swiss introduce limits to immigration from the EU?. In: *BBC News* [online]. June 18, 2016 [vid. 2016-11-14]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/business-36562827>.